

Pobresa i exclusió social a la ciutat de Barcelona

Pobresa econòmica
Vulnerabilitat laboral
Vulnerabilitat educativa
Vulnerabilitat residencial
Vulnerabilitat relacional

Octubre 2009

Pobresa i exclusió social a la ciutat de Barcelona

Ajuntament de Barcelona

Observatori Social Barcelona

EQUIP DE TREBALL

Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona

Direcció i execució

Lara Navarro-Varas

Estadística

Jordi Gumà, Alícia Sánchez

Col·laboració tècnica

Manel Lolo, Pedro López, Segio Porcel

Observatori Social Barcelona. Ajuntament de Barcelona

Coordinació, seguiment i validació

Pep Gómez, Carlos Salanova

Edició

Ajuntament de Barcelona, Àrea d'Acció Social i Ciutadania

Coordinació de l'edició

Observatori Social Barcelona. Departament de Recerca i Coneixement

Assessorament lingüístic

Coral Romà

Disseny gràfic i maquetació

Jordi Salvany

Impressió

Treballs Gràfics

D.L.: B.X. XX.XXXXX

1a edició: octubre de 2009

Tiratge: 1.000 exemplars

© Ajuntament de Barcelona

Àrea d'Acció Social i Ciutadania

L'informe "Pobresa i exclusió social a la ciutat de Barcelona" ha significat el punt de partida en el procés d'elaboració del Programa Municipal d'Acció contra la Pobresa, una de les eines que té Barcelona per afrontar amb fermesa el repte de ser una ciutat cohesionada i promotora d'oportunitats per als seus ciutadans i ciutadanes.

Aquest informe presenta una anàlisi detallada de les condicions de vida de determinats col·lectius i analitza tot un seguit de variables, com ara les tipologies de les llars, el gènere, els ingressos o les xarxes de relació, entre d'altres, que incideixen directament en les situacions de vulnerabilitat.

El treball representa un valuós recull d'informació útil per al disseny de noves polítiques i serveis, alhora que esdevé un instrument de treball imprescindible per a investigadors, professionals, entitats, associacions i ciutadania en general. És, alhora, una mostra del servei públic que presten tant l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona com l'Observatori Social Barcelona, amb la seva elaboració, publicació i difusió.

En el context econòmic actual, és necessari que les polítiques públiques s'orientin vers la prevenció de situacions d'exclusió i l'atenció a les persones més vulnerables, especialment les que es troben per sota del llindar de la pobresa. És per això que l'Ajuntament de Barcelona ha apostat clarament per posar la informació a l'abast de la ciutadania i per contribuir a la creació d'un cos de coneixement com a element estratègic del desenvolupament democràtic i de millora de la qualitat de vida.

JORDI HEREU

Alcalde de Barcelona

L'Ajuntament de Barcelona ha fet de la política d'atenció a les persones una de les seves prioritats estratègiques. En el marc d'aquesta política l'Ajuntament ha impulsat l'acció pública contra l'exclusió social com a prioritat del govern municipal amb l'aprovació, l'any 2005, del Pla Municipal per a la Inclusió Social i el seu posterior desplegament programàtic (acció comunitària, persones sense sostre, gent gran, famílies, infància i adolescència). L'aprovació dels nous models de serveis socials bàsics i d'atenció domiciliària completen els principals instruments de l'acció social municipal.

El 2009, el nou Programa d'Acció contra la Pobresa implica un salt endavant qualitatiu en el compromís d'acció per una Barcelona inclusiva i solidària. És un Programa estratègic en la mesura que ens dota d'un horitzó de lluita contra la pobresa que vol ser irreversible. Però és també un Programa amb clara voluntat operativa, que defineix accions prioritàries amb calendaris i responsabilitats definides. El Programa, per tant, expressa valors de transformació social, de redistribució d'oportunitats vitals reals en favor de les persones més vulnerables i tradueix aquests valors en compromisos concrets d'intervenció.

L'estudi *Pobresa i exclusió social a la ciutat de Barcelona* ha estat un dels elements clau per a l'elaboració del Programa d'Acció contra la Pobresa. Generar coneixement, interpretar-lo i compartir-lo amb els agents implicats en l'elaboració d'aquest programa és un tret d'identitat de la nostra manera de fer.

La ciutat de Barcelona és molt dinàmica i heterogènia i s'inscriu en un contínuum urbà que sobrepassa els límits del municipi. És per això que la recerca que presentem recull amb precisió tant els elements persistents de pobresa econòmica des de diferents perspectives –gènere, grup d'edat i lloc de procedència– com els processos emergents d'exclusió connectats amb situacions de vulnerabilitat en l'àmbit laboral, educatiu, residencial i relacional, prenent en tot moment com a referència l'àmbit metropolità i l'autonòmic.

El coneixement que aporta aquest estudi ha estat còmplice del camí que anem traçant cada dia cap a una Barcelona que combat les desigualtats i la pobresa, i que genera camins cap a la realització plena i efectiva dels drets socials, també del dret a viure dignament, sense pobresa ni exclusions.

RICARD GOMÀ

Tinent d'Alcalde d'Acció Social i Ciutadania

Índex

Introducció	9
1. Pobresa econòmica	11
1.1. Mesurar la pobresa	11
1.1.1. La pobresa relativa	12
1.2. La distribució de la renda	14
1.3. Taxes de risc de pobresa	16
1.4. La pobresa subjectiva	19
1.5. La protecció social	21
1.6. Síntesi	22
2. Vulnerabilitat laboral	23
2.1 L'accés al mercat de treball	23
2.1.1. Activitat, ocupació i atur	23
2.1.2. Les característiques de l'atur	26
2.1.3. Temps parcial involuntari	28
2.1.4. Inactivitat	29
2.2. Les condicions de treball	30
2.2.1. Temporalitat (durada i continuïtat de l'ocupació)	30
2.2.2. L'absència de representació sindical	33
2.2.3. Els salaris baixos	34
2.2.4. La formació contínua	35
2.2.5. Una visió de conjunt de les condicions de treball	36
2.3. Síntesi	37
3. Vulnerabilitat educativa	38
3.1. L'accés al sistema educatiu	38
3.1.1. Evolució del nivell educatiu de la població 2000-2006	38
3.2. El capital formatiu	39
3.2.1. Formació insuficient	39
3.2.2. Abandonament prematur dels estudis	39
3.2.3. Desigualtat educativa	42
3.2.4. Barrera lingüística: castellà i català	43
3.3. Síntesi	44
4. Vulnerabilitat residencial	45
4.1. L'accés a l'habitatge	45
4.1.1. El règim de tinença	45
4.1.2. Les dificultats d'accés a l'habitatge	46
4.2. Les condicions de l'habitatge	50
4.2.1. La manca d'espai	50
4.2.2. La inadequació de l'espai físic	51
4.3. L'habitabilitat	52
4.3.1. Les característiques de la construcció	52
4.3.2. Les instal·lacions bàsiques	53
4.4. L'estabilitat	53
4.5. Síntesi	54
5. Vulnerabilitat relacional	55
5.1. Tipologia de les llars	55
5.1.1. Riscos associats a la diversitat familiar	56
5.2. Xarxes familiars i socials	61
5.3. Drets socials	62
5.4. Síntesi	60
Conclusions	63
Bibliografia	65
Annex metodològic I	68
Annex metodològic II	70

Introducció

Durant el segle xx, el desenvolupament i la consolidació dels estats de benestar han fet possible la cobertura de necessitats bàsiques de la ciutadania mitjançant la provisió de seguretat social, atenció sanitària, habitatge, educació i serveis socials. Però les polítiques assistencials, com les prestacions que funcionen a l'última xarxa de protecció de la població en situació de pobresa, no han estat el nucli d'atenció principal.

D'ençà de finals dels anys vuitanta, les transformacions en els dos pilars d'integració social de les persones, això és, l'estructura productiva i els models familiars, suposen una mudança de l'escenari tant en termes de noves necessitats socials per a la població com pel que fa a la conceptualització mateixa de la pobresa.

L'ampliació interpretativa del fenomen de la pobresa per donar pas a l'ús del terme *exclusió social* irromp a l'escenari europeu de la mà de la Comissió Europea, si bé té els seus orígens en la política social francesa. Sota aquesta significació, ja no es tracta només d'un problema d'ingressos baixos i d'insuficiència de recursos materials sinó d'acumulació de riscos en diferents dimensions de la vida de les persones que, alhora, s'aguditzen o es minimitzen al llarg del temps. Així doncs, l'ús actual del terme va més enllà del caràcter econòmic inherent a l'anàlisi clàssica de la pobresa. Tres són els aspectes clau que se subratllen com a característics de l'exclusió social: el seu origen estructural, el seu caràcter multidimensional i la seva perspectiva dinàmica (Subirats *et al.*, 2004; Laparra *et al.*, 2007).

L'exclusió social engloba la pobresa econòmica però també, de manera interrelacionada i acumulativa, altres dificultats de participació de les persones en la vida que es desenvolupa al seu entorn. Malgrat que en termes operatius podem identificar diferents àmbits o dimensions en què s'evidencien les dinàmiques excloents (econòmic, laboral, educatiu, residencial, relacional i polític), no acostumen a donar-se de manera aïllada.

Paral·lelament, l'exclusió social s'ha d'entendre com un procés d'allunyament o proximitat als espais d'integració amb diferents intensitats i temps. És a dir, en un moment determinat del cicle vital es poden donar situacions de precarietat que poden desaparèixer o bé aguditzar-se greument al llarg del temps. Les fronteres entre integració i exclusió avui dia estan molt més diluïdes respecte a la societat industrial i, en conseqüència, el risc d'estar a les zones de vulnerabilitat és més alt i canviant (Castel, 1997).

El coneixement d'aquestes situacions esdevé d'importància vital per a les administracions, en la mesura que mitjançant polítiques socials i estratègies d'inclusió es pot donar resposta a les desigualtats existents i emergents. El Pla Municipal per a la Inclusió Social de l'Ajuntament de Barcelona 2005-2010 en constitueix un exemple clar.

L'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya 2006 (ECVHPC), darrera edició d'un projecte d'anàlisi de la realitat social nascut l'any 1985 a l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), esdevé una eina sociològica fonamental per abordar l'exclusió social a la ciutat de Barcelona. L'elaboració d'aquest estudi respon, en conseqüència, a la necessitat de conèixer els col·lectius o les persones en situació de major risc o vulnerabilitat en diferents àmbits de la vida. S'ofereix també la incidència del fenomen a la ciutat de Barcelona en relació amb altres entitats territorials properes: la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB) i Catalunya. Finalment, s'analitza quina ha estat l'evolució temporal dels factors de risc identificats, comparant els resultats de les dues darreres edicions de l'ECVHPC.

L'estructura d'aquest estudi respon al caràcter multidimensional de l'exclusió social que s'ha adoptat conceptualment, atorgant però a la dimensió econòmica un paper preponderant. Així, el primer dels capítols el dediquem a la pobresa monetària, incidint en les diferents conceptualitzacions que hi ha darrere del seu càlcul i complementant els resultats de mesurar la pobresa relativa i la subjectiva amb l'anàlisi de la distribució de la renda i la funció de la protecció social en la vida de la ciutadania. En el segon capítol, ens concentrem en aquells factors que poden donar origen a situacions de vulnerabilitat des d'un punt de vista laboral, distingint entre l'accés diferencial al mercat de treball

i les possibilitats d'integració social del treball remunerat, en cas que se'n tingui. L'àmbit educatiu, que tractem en el tercer capítol, constitueix un altre pilar des del qual identificar aquelles persones més exposades a patir processos d'exclusió en la mesura que disposen de recursos formatius escassos o inexistents. L'anàlisi detallada de la dimensió residencial tracta d'evidenciar les desigualtats en el dret a disposar d'un habitatge, no només en termes d'accés sinó de condicions internes i externes de l'habitatge; li dediquem el quart capítol. En darrer lloc, fem referència al paper de les xarxes familiars i socials en el procés d'integració-exclusió de les persones.

Si bé al llarg de l'informe es detecten clarament uns sectors de població vulnerables en cadascun dels àmbits mencionats, operativament hem limitat la nostra anàlisi a la seva descripció, els hem tractat de manera independent els uns dels altres, com si fossin compartiments estancs. Així doncs, s'exclou d'aquest estudi l'element acumulatiu que es dona sovint en la mateixa naturalesa de l'exclusió, així com el pes o el caràcter explicatiu que poden tenir, per exemple, les diverses situacions de vulnerabilitat laboral sobre el risc de ser considerat pobre.

Consideracions metodològiques prèvies

Les característiques metodològiques de l'ECVHPC s'expliquen amb detall en l'annex metodològic II; no obstant això, s'anticipen una sèrie de consideracions que poden resultar d'interès per a la interpretació de l'estudi.

L'ECVHPC és una enquesta adreçada a persones de 16 anys i més¹ que resideixen en habitatges familiars, quedant fora de l'àmbit d'estudi dos grups de persones àmpliament afectats per l'exclusió més extrema: les persones sense llar² i les que viuen en institucions o en llars col·lectives.

D'altra banda, l'univers poblacional de l'enquesta n'exclou els menors de 16 anys. En termes de risc d'exclusió social, els menors constitueixen una preocupació creixent per als analistes polítics. En els últims anys, les taxes de pobresa relativa d'aquest grup poblacional a la majoria de països de la Unió Europea només són superades per les del de majors de 65 anys, tradicionalment en situació de més risc de pobresa malgrat que protegits històricament pel desenvolupament dels sistemes de pensions. A Catalunya, la pobresa infantil l'any 2006 es xifrava en el 22,2%³ (Idescat, 2008) i a Espanya en el 23,8%⁴. Les conseqüències socials i econòmiques que es deriven, a curt i llarg termini, de la vulnerabilitat dels menors esdevenen objecte prioritari d'atenció pública malgrat que les característiques de la mostra impossibiliten en aquest cas fer-ne l'anàlisi.

Quan al llarg de l'estudi es comparen les dades de l'ECVHPC de les edicions 2000 i 2006, la població de referència ha estat la de les persones de 18 anys i més, per tal de respectar la sèrie temporal. En canvi, quan les dades es refereixen exclusivament a l'última edició, la població de referència són les persones de 16 anys i més.

Excepte pel que fa al primer capítol, en què per mesurar la pobresa relativa s'han considerat criteris metodològics específics⁵, les unitats territorials que s'empren al llarg de l'estudi per comparar geogràficament Barcelona amb el seu entorn més proper són: la ciutat de Barcelona, la resta de la Regió Metropolitana de Barcelona i la resta de Catalunya. Quan ens referim a la resta de la Regió Metropolitana, estem parlant dels municipis que formen part de la primera i segona corones metropolitanes. A la resta de Catalunya incloem els municipis de la província de Barcelona que no corresponen a la Regió Metropolitana i als municipis de les províncies de Lleida, Tarragona i Girona. Cada unitat territorial exclou la població de la unitat inferior. Aquest criteri respon a la necessitat de conèixer la realitat social en aquests espais sense que el pes poblacional de la ciutat de Barcelona influeixi sobre els resultats de la resta de territoris.

Els resultats que es presenten, tant si són taules de freqüències com encreuaments bivariants o trivariants, són estadísticament significatius i han estat avaluats per la prova del *Txi quadrat* (χ^2). Quan no ho són però ha calgut incloure'ls perquè formen part d'altres anàlisis que sí que ho són, s'especifica al text. En tots els resultats la no resposta s'ha considerat com a valor perdut en les variables analitzades que no superaven el 5%, excepte per la variable d'ingressos anuals de la llar⁶ i en algun altre cas en què s'ha considerat que podia ser interpretat sociològicament.⁷

1. En l'edició del 2006.

2. En els últims anys s'està fent un esforç considerable per conèixer, des d'una perspectiva quantitativa, el nombre de persones sense llar i les seves condicions de vida. L'Encuesta sobre las Personas sin Hogar (EPSH), elaborada per l'Instituto Nacional de Estadística (INE) l'any 2005, hi fa una primera aproximació. En l'àmbit de la ciutat de Barcelona, el mes de març del 2008 es va dur a terme un recompte censal nocturn de les persones sense sostre finançat per la Fundació Un Sol Món i dirigit pel sociòleg Pedro Cabrera, que s'ha plasmat en l'estudi *Qui dorm al carrer? Una investigació social i ciutadana sobre les persones sense sostre* (Cabrera *et al.*, 2008).

3. Calculada amb el llindar de pobresa per a Catalunya. Per veure com es construeix el llindar de pobresa vegeu el capítol 1.

4. La taxa de pobresa relativa mitjana per als menors de 16 anys a la Unió Europea-15 era del 18% l'any 2006.

5. Atesa la importància d'empresar una metodologia o una altra per quantificar i interpretar la pobresa relativa a la ciutat de Barcelona, aquesta s'explica amb detall en el capítol dedicat a la pobresa monetària (capítol 1).

6. El tractament específic de la no resposta en la variable d'ingressos anuals a la llar s'explica a l'annex metodològic I.

7. En concret, la no resposta s'ha inclòs en la variable de situació legal de residència de les persones nascudes a la resta del món.

1. Pobresa econòmica

L'aproximació a l'exclusió social des del seu vessant més econòmic continua ocupant un lloc prioritari, tant per l'herència dels estudis sobre pobresa com perquè la manca de recursos sembla estar present en gran part dels processos d'exclusió. La dimensió econòmica, però, no s'esgota amb el càlcul dels llindars i les taxes de risc de pobresa sinó que hi ha altres factors, com ara el grau de desigualtat en la distribució dels ingressos –molt interrelacionat amb la pobresa quan s'adopta un punt de vista relatiu–, la percepció dels mateixos afectats sobre la seva situació –aproximació a la pobresa subjectiva–, i la importància de les prestacions socials en les economies familiars, que poden oferir una perspectiva molt més àmplia de la pobresa monetària i dels col·lectius més vulnerables en aquest àmbit.

1.1 Mesurar la pobresa

En els últims trenta anys, el concepte de pobresa i el seu càlcul ha estat objecte de múltiples reflexions, atès que es tracta d'un fenomen complex i en el qual poden confluïr multitud de factors. Sense ànim de fer un recorregut per les diferents conceptualitzacions i l'evolució del concepte, ens detindrem en aquells aspectes que tenen més importància per tal de quantificar-la i, sobretot, d'interpretar-ne els resultats.

Des d'un punt de vista operatiu, la Comunitat Europea defineix que: “Són pobres aquelles persones, famílies i grups els recursos dels quals (econòmics, socials i culturals) són tan limitats que els exclouen del nivell de vida que es considera acceptable a la societat en què viuen”. Els indicadors que fem servir per aproximar-nos a aquests recursos els podem classificar en directes i indirectes. En el cas dels primers, l'èmfasi analític recau en les condicions de vida de les persones o les llars una vegada ja s'han utilitzat els recursos econòmics. La noció de pobresa es relaciona amb la presència de carències en activitats o béns que socialment són considerats necessitats (alimentació, habitatge, relacions socials, activitats d'oci, etc.). Es tracta d'una aproximació multidimensional en què l'esforç principal consisteix a crear indicadors de privació. La construcció dels índexs de privació va ser iniciada per Peter Townsend a finals dels anys vuitanta⁸ i actualment es continua treballant en aquesta línia (Guio, 2005; Pantazis *et al.*, 2006), en la mesura que la consideració exclusiva de la renda pot oferir una imatge esbiaixada de les condicions de vida de les persones.

Les anàlisis on es fa ús de l'opinió que les mateixes persones tenen sobre la seva situació també formarien part d'aquesta aproximació directa a la pobresa. En aquest cas es parla de *pobresa subjectiva*. En el nostre anàlisi hem dedicat l'apartat 1.4 a aquesta aproximació a la pobresa fent ús d'indicadors directes.

En segon lloc, trobem aquells indicadors que s'aproximen al nivell de recursos indirectament. Es basen en el postulat que existeix una relació molt forta entre el nivell de recursos i les condicions de vida possibles. El que es considera rellevant és que totes les persones comencin amb els mateixos recursos econòmics, independentment del que indiqui l'observació directa de l'ús que cadascuna en faci. Aquesta aproximació remet al principi d'igualtat d'oportunitats i el dret a un nivell mínim de recursos dels quals disposar (García *et al.*, 2001). Els indicadors indirectes que es fan servir amb més freqüència són la renda i la despesa⁹. Paral·lelament, depenent del barem o la referència utilitzada per establir aquest nivell mínim de recursos, es pot parlar de pobresa absoluta i de pobresa relativa.

En el cas de la pobresa absoluta el que es fa és establir un llindar de pobresa especificant la despesa en una cistella de béns mínima o amb quina renda les llars gasten una proporció donada en necessitats. Es tracta, per tant, d'un patró absolut de la pobresa, en el qual la línia de pobresa només canvia en el temps per reflectir canvis en els preus.¹⁰ Aquest concepte està molt relacionat amb la misèria i s'hauria de poder aplicar per igual en tots els països o societats. Una persona considerada pobre seguint aquest criteri és qualificada de la mateixa manera a tot el món.

Altres llindars de pobresa absoluta poden ser de tipus administratiu, com per exemple els ingressos per sota dels quals es reconeix el dret a rebre assistència social. En el cas específic de Catalunya,

8. Per saber més sobre els antecedents en l'estudi de la privació multidimensional vegeu INE, 2002. Per conèixer algunes de les crítiques que s'han fet a la construcció d'aquest tipus d'indicadors vegeu García *et al.*, 2001.

9. La majoria d'estudis fets a Espanya amb la despesa com a indicador indirecte es basen en l'Enquesta Continua de Pressupostos Familiars duta a terme per l'INE des de l'any 1985.

10. Aquest tipus d'aproximació sol ser emprada com a mesura oficial de pobresa als Estats Units.

aquest llindar es podria establir a partir de l'indicador de la renda de suficiència de Catalunya (IRSC). L'IRSC, introduït a la Llei 13/2006, de 27 de juliol, de prestacions socials de caràcter econòmic, i actualitzat cada any a la Llei de pressupostos, és el llindar considerat per valorar les situacions de necessitat. S'entén que hi ha manca de recursos econòmics quan els ingressos personals són inferiors a l'indicador de renda de suficiència. En aquest cas, estaríem parlant d'un indicador de tipus absolut amb independència de cap tipus de diferenciació territorial. A la resta d'Espanya, s'utilitza l'indicador públic de rendes amb efectes múltiples (IPREM), que substitueix el que anys enrere havia estat el salari mínim interprofessional.

Quan mesurem la pobresa des d'un punt de vista relatiu, en canvi, la posició d'una persona respecte a la comunitat en què es troba immers és la que defineix que sigui considerat o no en situació de risc de pobresa. El que es quantifica és el desavantatge relatiu de les persones en relació amb l'estàndard de vida de què gaudeix la majoria de la població de referència. La idea subjacent és que és molt poc probable que aquells que es troben a una certa distància per sota de la majoria puguin participar de forma completa en la vida de la comunitat. Aquesta aproximació és la que s'adopta en aquest informe. En el nostre cas, també vinculem la pobresa relativa a un moment determinat del temps, marcat per les dades de l'ECVHPC. Així, no mesurem els moviments d'entrada i de sortida de les persones a les situacions de pobresa, ni la seva persistència, que constituiria una aproximació a la pobresa longitudinal (ambdós aspectes igualment interessants per a l'estudi de l'exclusió social), sinó la intensitat i les característiques de les persones que són classificades com a pobres els anys 2000 i 2006.

1.1.1 La pobresa relativa

L'aproximació relativa¹¹ situa el fenomen de la pobresa en la societat objecte d'estudi. Des d'aquesta perspectiva es considera que una persona és pobra quan es troba en una situació de clar desavantatge econòmic i social respecte a la resta de persones del seu entorn. Aquesta concepció de pobresa està molt lligada a la noció de desigualtat i es basa en la idea que no només és pobra aquella persona que, en termes objectius, té uns ingressos baixos sinó aquella els ingressos de la qual difereixen massa dels de la societat que l'envolta.

S'ha de tenir molt present en la interpretació de resultats el fet que el tractament relatiu de la pobresa té una sèrie de limitacions (García *et al.*, 2001). Així, un augment de la renda en la mateixa proporció per a totes les persones o totes les llars no canviaria la classificació de cap d'elles com a pobres o no pobres, tot i que faria augmentar el llindar de pobresa i, presumiblement, el benestar. El nombre de persones pobres depèn de la posició relativa de les persones en la societat. Si aquestes posicions relatives es mantenen, les línies de pobresa relativa no són sensibles als canvis que pugui produir un desenvolupament econòmic repartit per igual. Qualsevol millora en la renda del col·lectiu de persones pobres que sigui equiparable a la resta de col·lectius queda exclosa de la comptabilització de la pobresa, i el percentatge de persones pobres roman invariable. De la mateixa manera, una disminució del benestar que faci empitjorar les condicions de vida de la ciutadania no es traduirà en un augment de la pobresa si el panorama relatiu no ha variat. Per tal que disminueixi el percentatge de persones pobres cal necessàriament que es redueixi la dispersió de les rendes.

Les persones com a unitat d'anàlisi

La unitat d'anàlisi de l'informe són les persones, en conseqüència són aquestes les que estan per sota o per sobre del llindar de pobresa fixat. Contemplem les persones de 16 anys i més que viuen en habitatges familiars, en tant que aquest és l'univers estadístic de l'ECVHPC.¹² Però el càlcul de les taxes de risc de pobresa relaciona les persones amb les seves llars, com veurem tot seguit.

De la variable de la renda als ingressos equivalents

La metodologia europea proposa actualment fer servir la renda com a variable per a la producció d'estadístiques oficials sobre pobresa i exclusió social, malgrat les limitacions metodològiques que se'n deriven. En primer terme, normalment se n'exclouen els components no monetaris: la riquesa i el

11. Aquesta perspectiva coincideix amb l'emprada per la Unió Europea. Des del Consell Europeu celebrat a Laeken l'any 2001, es va estandarditzar una sèrie d'indicadors referits a la inclusió social (pobresa monetària, ocupació, salut i educació) que, alhora, serveixen per fer el seguiment dels plans nacionals d'inclusió social de cadascun dels països membres.

12. La comparativa de les dues darreres edicions de l'enquesta es fa sobre la població de 18 anys i més, atès que per a les dades de l'any 2000 aquesta va ser la població de referència.

patrimoni. En segon lloc, estimar la renda amb dades d'enquesta implica haver de fer front a la manca de resposta¹³ i tenir present un possible desajust respecte a l'aproximació mitjançant registres fiscals. En el nostre cas, també cal afegir-hi les limitacions de reconvertir una variable categòrica en una de contínua. La variable d'Ingressos nets anuals de la llar està recollida originalment a l'ECVHPC en intervals. Per poder construir el llindar de pobresa s'ha recodificat prenent com a valors de referència la marca de classe de cada interval.¹⁴

Perquè les rendes disponibles siguin comparables entre persones, s'apliquen escales d'equivalència. Es parteix de la hipòtesi que els membres de la llar no només comparteixen l'habitatge com a espai físic sinó que comparteixen els seus ingressos; per tant, el nivell de vida de cadascun d'ells dependrà de la renda del conjunt. L'escala que s'ha fet servir en aquest informe és l'anomenada escala OCDE modificada, que assigna valor 1 al primer membre de la llar, 0,5 a la resta de persones adultes i de persones de 14 anys i més i 0,3 a les persones menors de 14 anys, obtenint així les unitats de consum (u.c.) de cada llar. Malgrat que l'elecció d'una escala d'equivalència o una altra tampoc no està exempta de crítiques per les implicacions d'assignar diferents pesos sobre la distribució de la pobresa, l'estadística oficial emprà aquesta escala.

Així doncs, a partir dels ingressos nets anuals de la llar hem procedit a calcular els ingressos equivalents. Els ingressos equivalents són el producte de dividir els ingressos nets anuals de la llar per les seves unitats de consum. Posteriorment, hem establert la mediana com a mesura de càlcul del valor central de la distribució dels ingressos equivalents (és el valor no assolit pel 50% dels individus, ordenant-los de menys ingressos a més ingressos), atès que la mitjana és més sensible als valors extrems. En concret, fem servir com a criteri el 60% de la mediana dels ingressos equivalents per fixar el llindar de pobresa i el 40% en aquells casos en què volem aprofundir en la seva intensitat. Tant l'ús de la mediana com el percentatge per sota del qual es considera que les persones estan en situació de risc de pobresa són criteris acceptats per la comunitat internacional, malgrat que en el fons no deixen de ser també convencions arbitràries.

La comunitat de referència

El concepte mateix de pobresa relativa i allò que el diferencia del de pobresa absoluta és, precisament, que la persona sigui considerada pobra quan la seva limitació d'ingressos no li permet tenir un estil de vida considerat normal en el seu entorn (Ayala, 2008). El límit obvi és la definició mateixa d'aquest espai social. En aquest sentit, l'elecció de la comunitat de referència esdevé una qüestió d'importància vital en el procés, de manera que, depenent de com es defineixi, les taxes de risc de pobresa, per a un mateix col·lectiu i amb exactament les mateixes dades, seran diferents.

De fet, la disparitat de criteris en l'elecció de la unitat territorial és el que s'evidencia en els darrers càlculs de pobresa pels diferents organismes d'estadística oficial de l'Estat espanyol. L'Institut Nacional de Estadística (INE), a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida,¹⁵ considera la construcció d'un únic llindar de pobresa a partir de la renda de totes les persones residents a Espanya i l'aplica a les disset comunitats autònomes. Amb aquest criteri de llindar espanyol, la taxa de pobresa relativa per a Catalunya l'any 2006 és del 12%. Amb les mateixes dades, l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) realitza el càlcul del llindar de pobresa tenint en compte únicament els ingressos de la població de Catalunya. La taxa de risc de pobresa relativa ascendeix aleshores al 19%. Per alguns autors, aplicar el llindar autonòmic permet captar les diferències i desigualtats de les unitats territorials inferiors a l'estatal i, en conseqüència, introduir elements d'anàlisi rellevants en la pobresa de les comunitats autònomes (Gómez Granell, 2008; Ayala, 2008; Balaguer *et al.*, 1999). Tant en el cas de Catalunya com, per exemple, en el de la Comunitat de Madrid, les diferències en el càlcul de les taxes s'explicarien per una renda superior a la mediana estatal i una elevada desigualtat interna que només és possible captar amb l'aplicació del llindar autonòmic.

Atenent a aquestes consideracions prèvies, quina ha de ser la comunitat de referència per mesurar la pobresa a Barcelona? La resposta a aquesta pregunta ha d'estar en funció de les fronteres administratives de la ciutat o s'han de considerar altres aspectes que escapen als límits de la ciutat? S'ha de mesurar la pobresa de Barcelona en relació amb la distribució de la renda del conjunt de Catalunya?

13. Vegeu l'annex metodològic I.

14. Els ingressos nets anuals de la llar fan referència a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

15. L'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) és una enquesta harmonitzada d'abast europeu que substitueix el Panel de Llars (amb vigència per al període 1994-2001). Constitueix una de les fonts bàsiques de dades que han de permetre descriure les condicions de vida de la població i identificar-ne les necessitats socials principals.

A la taula 1 es mostren les taxes de risc de pobresa per a Barcelona considerant l'aplicació de diferents llindars territorials.

Taula 1. Taxes de risc de pobresa a Barcelona segons la comunitat o l'àmbit territorial de referència per determinar el llindar de pobresa relativa. Barcelona, 2006

	Mediana d'ingressos equivalents	Llindar de pobresa (60% mediana u.c.)	Taxes de risc de pobresa
Llindar de Catalunya	11.739 €	7.044 €	16,1%
Llindar de la RMB	12.857 €	7.714 €	20,1%
Llindar de Barcelona	13.500 €	8.100 €	20,9%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Com s'observa, la pobresa relativa a Barcelona es mou en un interval que va del 16% a gairebé el 21% segons si es calcula en funció de la renda del conjunt de Catalunya, de la Regió Metropolitana de Barcelona o de la ciutat. En qualsevol cas, la renda mediana dels barcelonins està per sobre de la resta i, quan s'aplica algun dels llindars supraterritorials, l'efecte és una reducció automàtica de les persones que es troben sota aquest llindar.

Conceptualment, el fet que la renda mediana de Catalunya representi el 87% de la renda de la població barcelonina fa, si més no, qüestionar la pertinença d'aplicar aquest llindar per tal de caracteritzar el fenomen de la pobresa a la ciutat de Barcelona.

Les dinàmiques de transformació urbana¹⁶ de les grans ciutats en els últims vint-i-cinc anys, entre les quals es trobaria Barcelona, han tendit cap a l'homogeneïtzació de les condicions de vida entre la població resident a la ciutat i la de les corones metropolitanes. Des d'aquest punt de vista, es pot considerar que la pobresa excedeix els límits de la ciutat i, en conseqüència, la conveniència de fer servir la distribució de la renda del conjunt de població resident a la Regió Metropolitana de Barcelona per calcular la pobresa a Barcelona. Finalment, és sobre el llindar de la Regió Metropolitana que es calculen les taxes de pobresa relativa a la ciutat.

1.2 La distribució de la renda

Com anunciàvem amb anterioritat, el concepte de pobresa relativa està molt relacionat amb la distribució dels ingressos dins una societat determinada i, en concret, amb la desigualtat econòmica. L'índex de Gini és un dels indicadors que s'empren per mesurar aquest grau de desigualtat: el valor 1 correspondria a aquelles situacions en què el nivell de desigualtat fos màxim i el valor 0, en canvi, ens remetria a una societat on totes les persones tindrien el mateix nivell d'ingressos. Existeixen altres mesures complementàries a l'índex de Gini: la ràtio entre el 20% de les persones amb majors ingressos i el 20% de les persones més desafavorides (S80/20) i la ràtio entre el decil més benestant respecte al 10% de la població amb ingressos inferiors (S90/10).

Les dues darreres edicions de l'enquesta ens permeten constatar un lleu augment de la desigualtat a Barcelona (taula 2): l'índex de Gini ha passat del 0,26 al 0,30. Aquest augment de la desigualtat no es distribueix homogèniament per tota la població, sinó que és la diferència entre els decils extrems de la població el que s'aguditz. L'any 2006, el 10% de la població amb més renda acumulava 7,49 vegades els ingressos de la població del decil inferior. L'any 2000, la ràtio era de 6,31. En canvi, s'ha reduït la desigualtat entre el quintil superior i l'inferior: del 5,50 al 4,98. És a dir, el 20% de la població resident a Barcelona amb més ingressos, si bé té gairebé cinc vegades més ingressos que el 20% de població de l'extrem inferior, és inferior respecte a l'any 2000.

Taula 2. Distribució de la renda de les persones de 18 anys i més.¹⁷ Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Índex de Gini	0,26	0,30
S80/20	5,50	4,98
S90/10	6,31	7,49

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

16. Aquestes dinàmiques constaten un triple procés de transformació territorial: la seva extensió sobre un àmbit progressivament més gran, la dispersió de la seva població i activitat, i l'especialització funcional i social de les àrees que la integren en funció del conjunt. Així, en desplaçar-se cap a les corones població, activitats i serveis, les àrees que tenien nivells de renda molt inferiors als de la ciutat central han anat apropant-se als seus nivells (Nel-lo, 2002).

17. La distribució de la renda s'ha calculat sobre els ingressos equivalents, que són el producte de dividir els ingressos nets anuals de la llar per les unitats de consum (escala OCDE modificada). Els ingressos nets anuals de la llar es refereixen a l'any anterior a la realització de l'enquesta.

Podria semblar contradictori que en un cicle de creixement de l'activitat econòmica i de l'ocupació, com ha estat el període comprès entre aquestes dues enquestes, la desigualtat en termes monetaris no s'hagi reduït. El creixement econòmic *per se* no es tradueix automàticament en desenvolupament social, en la mesura que no vagi acompanyat d'una millora en la distribució de recursos. Aquesta sembla haver estat també la tendència dels últims anys a l'Estat espanyol, on el creixement econòmic prolongat no s'ha materialitzat en una reducció de les desigualtats econòmiques. De fet s'ha produït un canvi d'escenari respecte a etapes anteriors d'expansió de l'economia espanyola, que s'havien traduït sistemàticament en millores distributives.¹⁸

Tanmateix, considerant la resta d'unitats territorials analitzades, també és a la ciutat de Barcelona on les desigualtats econòmiques són més acusades (taula 3). La polarització social s'atenueja a mesura que ens allunyem de la metròpoli.

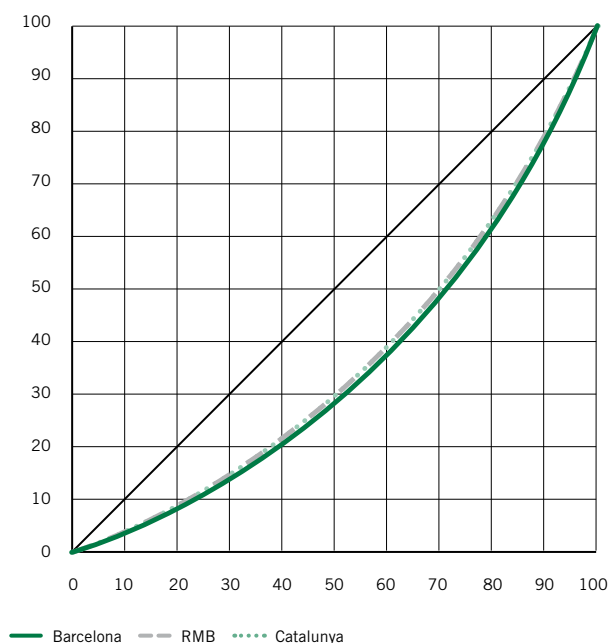
En el gràfic 1 mostrem la distribució de la renda de la població mitjançant la corba de Lorenz. A l'eix horitzontal es representa la població agrupada en decils (ordenada de menys a més renda) mentre que a l'eix vertical hem situat el percentatge de renda acumulada de què disposa aquesta població. La diagonal que passa per l'origen representa l'equidistribució d'ingressos, que es donaria en el cas que cada decil de població tingués el 10% de la renda total de la població (cas d'equidistribució de la renda). D'acord amb els resultats anteriors, la línia de Barcelona és exterior a les línies de la RMB i de Catalunya.

Taula 3. Distribució de la renda de les persones de 16 anys i més.¹⁹ Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

	Barcelona	RMB	Catalunya
Índex de Gini	0,30	0,27	0,27
S80/20	5,00	4,30	4,49
S90/10	7,52	6,82	6,45

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 1. Corba de Lorenz dels ingressos equivalents (població de 16 anys i més). Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

18. Vegeu Fundación FOESSA, 2008.

19. Fundación FOESSA, 2008.

1.3 Taxes de risc de pobresa

A partir dels criteris conceptuals i metodològics que s'han especificat a l'inici del capítol, hem procedit a descriure la pobresa relativa a la ciutat. La taxa de risc de pobresa a Barcelona, calculada a partir del 60% de la mediana dels ingressos equivalents de la població de la Regió Metropolitana de Barcelona amb la darrera edició de l'ECVHPC, és del 20,1% (taula 4). Aproximadament una cinquena part de la ciutadania de Barcelona està en situació de desavantatge respecte de la resta de persones de la ciutat. Això no significa necessàriament que es trobin en estat de pobresa sinó, més aviat, que es troben en situació de risc respecte al nivell de vida dels seus conciutadans. La taxa de pobresa relativa del conjunt de la Regió Metropolitana de Barcelona és del 20,7%, i la de Catalunya del 18,4%.²⁰ En tots dos casos s'ha de considerar que s'inclou en el càlcul la població de la ciutat de Barcelona, fet que fa augmentar la proporció de persones que es troben sota el llindar de pobresa en la mesura que la renda mediana de la població barcelonina és superior a la de les persones residents a la resta de territoris.

La comparativa de les dues darreres edicions de l'enquesta (taula 5) assenyalava un increment del percentatge de persones que es troben per sota del llindar de pobresa a la ciutat. En termes relatius, això significa que malgrat el context de creixement econòmic, no s'ha produït una reducció de la dispersió de les rendes, que és el que realment faria disminuir la taxa. És a dir, aquesta aproximació relativa a la pobresa no ens està dient si han millorat o no les condicions de vida de la població barcelonina en el període 2000-2006, sinó que les desigualtats de renda s'han eixamplat.

La incidència de la pobresa en funció del sexe de les persones entrevistades (gràfic 2) projecta una feminització de la pobresa en totes les unitats territorials analitzades.²² El percentatge elevat de dones de més de 65 anys que viuen soles (32,6% davant del 8,2% dels homes entrevistats d'aquesta edat) explica, en primer terme, aquesta sobreexposició a la pobresa, però l'accés diferencial al mercat de treball, molt marcat en aquestes generacions, és l'origen d'aquesta desigualtat, amb conseqüències que persisteixen al llarg de tot el cicle vital.

Les taxes de risc de pobresa atenent als grups d'edat (gràfic 4), presenten diferències importants malgrat que requereixen matisos interpretatius. Les persones de 65 anys i més són les que es troben en una situació més desavantajada respecte a la resta de la ciutadania. Els ingressos de les persones d'aquesta edat no provenen majoritàriament de les rendes del treball, sinó de prestacions contributives (en el cas d'haver treballat abans i cotitzat prou temps) o de prestacions assistencials o no contributives. En ambdós casos, la cobertura global oferta per l'Estat no ha crescut al mateix ritme que les rendes de la població activa.

En canvi, les taxes de risc de pobresa de les persones de 16 a 34 anys no s'incrementen malgrat que és un dels col·lectius més afectats tant per les dificultats d'accés al mercat de treball com per les condicions laborals (com veurem en el capítol de vulnerabilitat laboral). En aquest cas, una mica més

20. El llindar de la RMB i de Catalunya s'ha calculat a partir de la distribució de la renda de tota la població que hi resideix.

21. La comparativa de les taxes de risc de pobresa per als anys 2000 i 2006 s'ha realitzat sobre les persones de 18 anys i més perquè aquest va ser l'univers estadístic de l'enquesta de l'any 2000 i s'aplica la mateixa metodologia de càlcul.

22. La taxa de pobresa per als homes es calcula com el nombre d'homes pobres sobre el total d'homes. S'aplica la mateixa metodologia per calcular les taxes de pobresa per a les dones, per als diferents grups d'edat, per als diversos llocs de naixement i per als diferents tipus de llars.

Taula 4. Mediana dels ingressos equivalents, llindar de pobresa relativa i taxes de risc de pobresa (població de 16 anys i més). Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

	Mediana d'ingressos equivalents	Llindar de pobresa (60% mediana u.c.)	Taxes de risc de pobresa (60% mediana u.c.)
Barcelona	12.857 €	7.714 €	20,1%
RMB	12.857 €	7.714 €	20,7%
Catalunya	11.739 €	7.043 €	18,4%

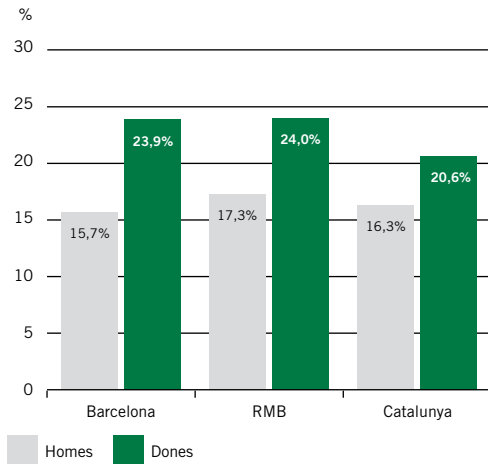
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 5. Taxes de risc de pobresa (60% mediana) de les persones de 18 anys i més.²¹ Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Taxes de risc de pobresa (60% mediana)	18,3%	20,2%

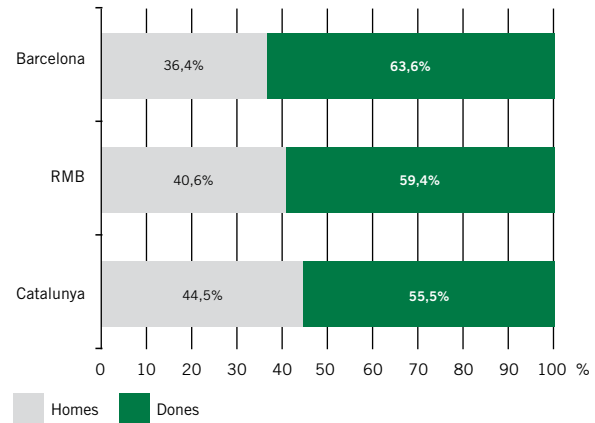
Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Gràfic 2. Taxes de risc de pobresa (60% mediana) de les persones de 16 anys i més segons el sexe. Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

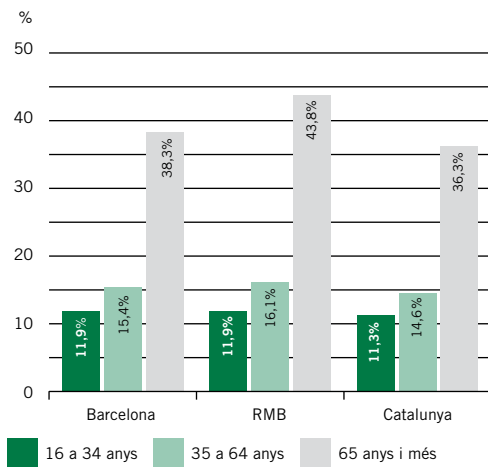
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 3. Població de 16 anys i més en risc de pobresa segons el sexe. Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

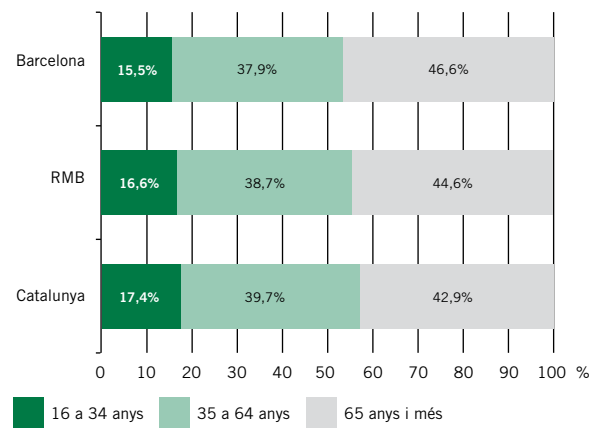
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 4. Taxes de risc de pobresa (60% mediana) de les persones de 16 anys i més segons els grups d'edat. Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 5. Població de 16 anys i més en risc de pobresa segons els grups d'edat. Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

de la meitat de les persones entrevistades d'aquesta franja d'edat no viuen emancipades (54,1%); per tant, els ingressos familiars a partir dels quals es mesura la pobresa no depenen únicament dels seus ingressos personals.

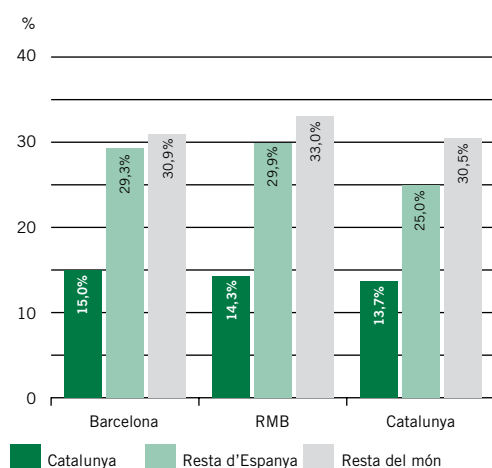
La composició de la població en risc de pobresa atenent als grups d'edat (gràfic 5), confirma el caràcter envellit de la mateixa. A la ciutat de Barcelona, el 46,6% de les persones pobres superen els 64 anys.

Les persones nascudes fora del territori espanyol són, d'altra banda, les més afectades per la privació econòmica (gràfic 6, p. 16). Gairebé una tercera part de les persones residents a Barcelona però nascudes en altres països està per sota del llindar de pobresa relativa. Pel que fa a les nascudes a la resta de l'Estat espanyol, tres de cada deu són considerades en risc de pobresa. La composició per edats d'aquest col·lectiu, amb un pes important de persones en edat de jubilació, explicaria aquesta taxa elevada respecte a la població nascuda a Catalunya.

La població nascuda a la resta del món constitueix el 16,1% de la població pobre a Barcelona (gràfic 7). A la ciutat de Barcelona i a Catalunya, la població sota el llindar de pobresa és majoritàriament nascuda a Catalunya, mentre que a la Regió Metropolitana és la nascuda a la resta d'Espanya.

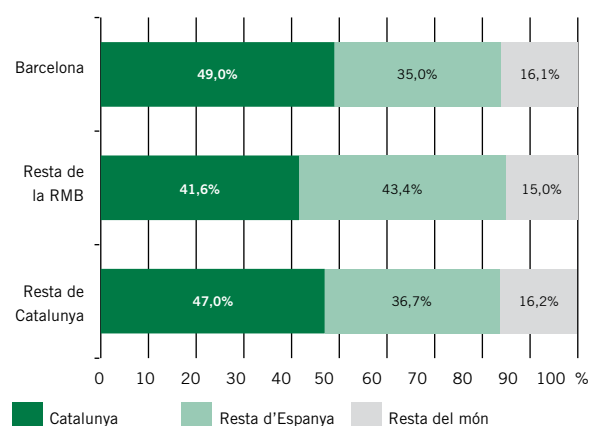
El tipus de llars on viuen les persones entrevistades és una altra variable que cal considerar. La pobresa relativa ascendeix a Barcelona fins al 40,8% quan les persones entrevistades viuen soles. Gairebé tres de cada deu persones que viuen en llars de dues o més persones sense nucli o en llars monoparentals són considerades pobres. Les taxes de pobresa menors es donen en llars en què viuen els dos membres d'una parella, tant si a la llar hi resideixen els fills i/o filles com si no hi resideixen (13,4% i 18,3% respectivament) (gràfic 8). Tanmateix, és important considerar quin és el volum de població afectada (gràfic 9). Així, malgrat que les persones que viuen en llars de parella amb fills i/o filles són les que es troben en menys risc de pobresa, representen un terç de les persones pobres. Per contra, les persones que viuen en llars monoparentals representen una mica més del 10% del col·lectiu de persones pobres a la ciutat de Barcelona.

Gràfic 6. Taxes de risc de pobresa (60% mediana) de les persones de 16 anys i més segons el lloc de naixement. Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

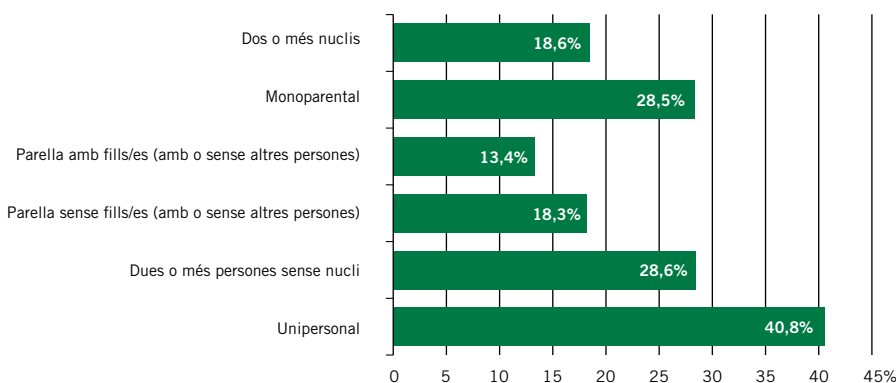
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 7. Població de 16 anys i més en risc de pobresa segons el lloc de naixement. Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

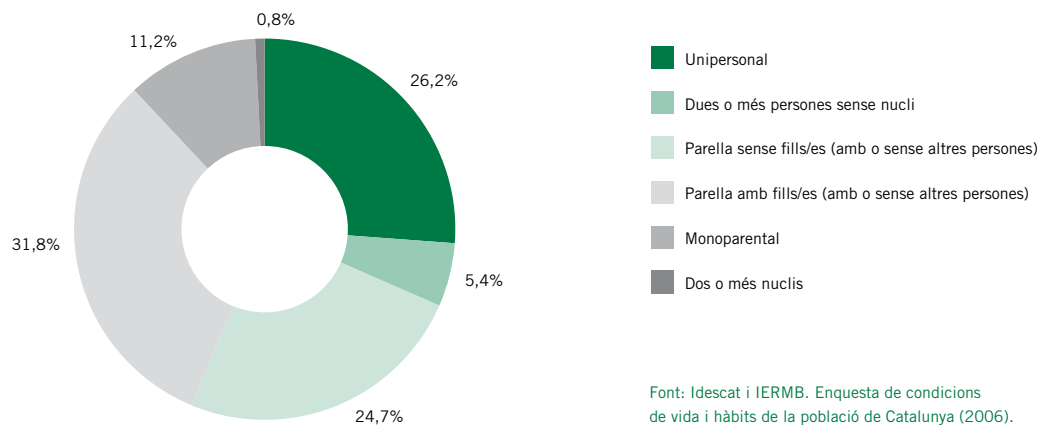
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 8. Taxes de risc de pobresa (60% mediana) de les persones de 16 anys i més segons el tipus de llars. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 9. Població de 16 anys i més en risc de pobresa segons el tipus de llar. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Si abaixem el llindar de pobresa al 40% de la mitjana per analitzar un nivell de pobresa més intens (taula 6), vuit de cada cent barcelonins i barcelonines és considerat pobre. Aquesta proporció augmenta si s'és dona (10,8%), si s'ha nascut fora del territori espanyol (12,2%) o s'és més gran de 64 anys (16,0%) (analitzades independentment).

1.4 La pobresa subjectiva

La percepció de les persones entrevistades sobre la seva pròpia situació econòmica constitueix una altra perspectiva des de la qual mesurar la pobresa. Se suposa que les persones afectades són les qui coneixen més bé la seva situació. Hem considerat que aquelles que diuen que tenen dificultats i moltes dificultats per arribar a final de mes tenint en compte tots els ingressos de la llar, constitueixen un grup especialment vulnerable des de la seva pròpia percepció.

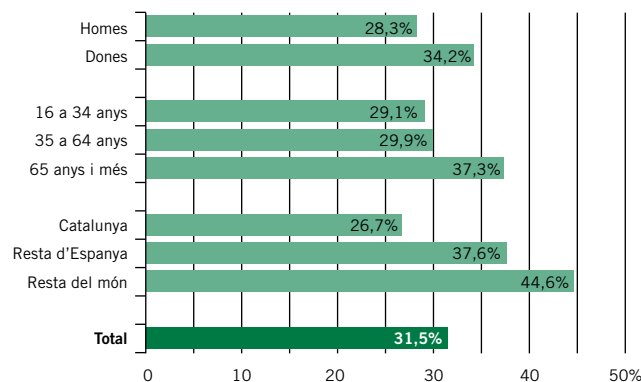
Gairebé una tercera part de les persones entrevistades de Barcelona diuen que tenen dificultats per arribar a final de mes (gràfic 10). Aquest percentatge torna a ser supe-

Taula 6. Taxes de risc de pobresa (40% mediana) de les persones de 16 anys i més per sexe, grup d'edat i lloc de naixement. Barcelona, 2006

Barcelona	
Sexe	
Homes	5,2%
Dones	10,8%
Grup d'edat	
16 a 34 anys	5,4%
35 a 64 anys	5,8%
65 anys i més	16,0%
Lloc de naixement	
Catalunya	5,8%
Reste d'Espanya	13,0%
Reste del món	12,2%
Total	8,2%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 10. Persones de 16 anys i més que diuen que tenen dificultats per arribar a final de mes segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

rior per a alguns col·lectius concrets: les dones, el grup de més edat i les persones que han nascut fora del territori espanyol. Alhora, la percepció de les dificultats s'agreuja a l'entorn metropolità de la ciutat (34,7%) i es redueix en canvi a la resta del territori català (29,3%).

La percepció de tenir dificultats per arribar a final de mes ha disminuït en el període analitzat, en gran mesura a causa del creixement econòmic que s'ha viscut aquests anys (taula 7). Aquest descens de la pobresa subjectiva es dona per a ambdós sexes i per a tots els grups d'edat analitzats, excepte per a la població enquestada més jove. El 23,3% de les persones de 18 a 34 anys deien l'any 2000 que tenien dificultats per arribar a final de mes, mentre que a la darrera edició de l'enquesta, el 2006, aquest percentatge ascendeix fins al 29,3%. Aquest augment de la percepció de dificultats de la població més jove pot estar condicionat per les seves condicions laborals, sobre les quals parlarem més endavant.

La pobresa subjectiva, mesurada a partir de la percepció de les dificultats econòmiques, és una informació valuosa que es pot contrastar amb la pobresa relativa. En aquest sentit, es tracta d'esbrinar fins a quin punt coincideixen ambdós indicadors.

En el gràfic 11 es mostra la relació entre la pobresa subjectiva i la pobresa relativa (60% mediana). De les persones que diuen que tenen dificultats per arribar a final de mes, gairebé la meitat estarien per sota del llindar de pobresa. És a dir, la pobresa subjectiva i la relativa coincideixen en un 44% dels casos. En la resta de casos (un 56,0%), les dificultats per arribar a final de mes no es relacionen amb un nivell d'ingressos baix. Pel que fa a les persones que diuen que no tenen dificultats, només una desena part seria considerada pobra. És a dir, quan no és té la percepció subjectiva de tenir dificultats per arribar a final de mes, en el 90% dels casos no s'està en situació de risc de pobresa.

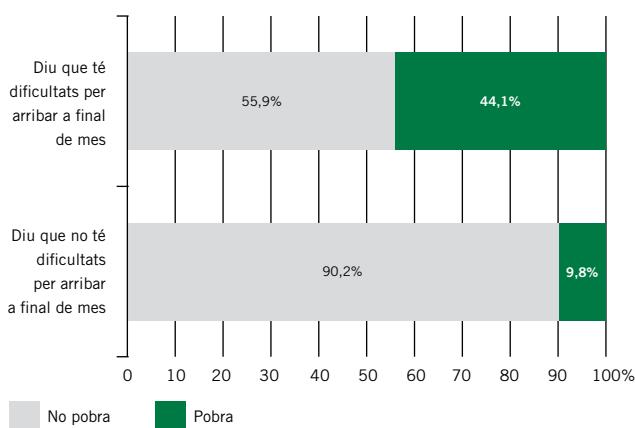
La incapacitat d'estalvi, comptabilitzada com aquelles persones que viuen en llars que no han pogut estalviar res l'últim any i que tampoc no han fet cap tipus d'inversió econòmica, és un altre indicador que ens pot apropar a la vulnerabilitat de les persones des del vessant més econòmic (gràfic 12). Aproximadament quatre de cada deu persones residents a Barcelona no han pogut estalviar: com col·loquialment es diu, "viuen al dia". Les persones amb més dificultats per estalviar són novament les dones, les persones nascudes fora de Catalunya i les persones de 65 anys i més. La incapacitat d'estalvi ens apropa a la vulnerabilitat d'aquestes persones davant de qualsevol canvi inesperat, en tant que no disposen de recursos per poder fer front a despeses imprevistes. El 46,5% de la població de Barcelona es troba en aquesta situació.

Taula 7. Persones de 18 anys i més que diuen que tenen dificultats per arribar a final de mes segons el sexe i el grup d'edat. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Sexe		
Homes	29,0%	28,5%
Dones	36,6%	34,2%
Grup d'edat		
18 a 34 anys	23,3%	29,3%
35 a 64 anys	33,5%	29,9%
65 anys i més	42,7%	37,3%
Total	33,1%	31,6%

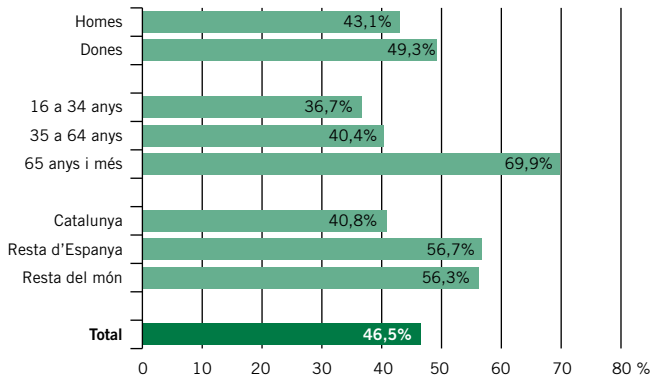
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 11. Relació entre la percepció subjectiva de les dificultats econòmiques per arribar a final de mes i la pobresa relativa (60% mediana) de les persones de 16 anys i més. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 12. Persones de 16 anys i més que no han pogut estalviar a la seva llar i no han invertit res l'últim any segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

1.5 La protecció social

El recompte de les persones que reben prestacions no contributives com a ingrés principal o únic, és rellevant en la mesura que l'Estat les reconeix com a grups vulnerables i amb necessitat de protecció (Subirats *et al.*, 2005). Observem com a la ciutat de Barcelona una desena part de la població rep aquest tipus de prestació (taula 8). Entre les dones, el percentatge ascendeix fins al 15%, derivat de la feble vinculació amb el mercat de treball, sobretot en les generacions de més edat, tal i com també ho mostra el 25,6% de persones beneficiàries de 65 anys i més. Destaca l'escàs nombre de persones nascudes fora del territori espanyol, en gran part explicable per les necessitats econòmiques que hi ha darrere dels projectes migratoris, que, alhora, expulsa dels països d'origen persones en edat i condicions de treballar.

El percentatge de persones que reben prestacions no contributives com a ingrés principal ha augmentat per ambdós sexes i per tots els grups d'edat respecte a les dades de l'any 2000 (taula 9).

Taula 8. Persones de 16 anys i més que diuen que el seu principal ingrés són prestacions no contributives segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, RMB i Catalunya, 2006

	Barcelona	RMB	Catalunya
Sexe			
Homes	4,3%	4,0%	4,0%
Dones	14,9%	13,3%	13,4%
Grup d'edat			
16 a 34 anys	1,2%	0,9%	1,1%
35 a 64 anys	7,4%	7,5%	7,5%
65 anys i més	25,6%	24,7%	23,6%
Lloc de naixement			
Catalunya	9,4%	6,3%	7,0%
Restat d'Espanya	16,3%	16,5%	15,6%
Restat del món	1,0%	2,5%	2,7%
Total	10,0%	8,9%	8,8%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 9. Persones de 18 anys i més que diuen que el seu principal tipus d'ingrés són prestacions no contributives segons el sexe i el grup d'edat. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Sexe		
Homes	3,2%	4,3%
Dones	12,8%	15,0%
Grup d'edat		
18 a 34 anys	0,4%	1,3%
35 a 64 anys	6,0%	7,4%
65 anys i més	21,0%	25,6%
Total	8,3%	10,1%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Taula 10. Relació entre les persones que reben prestacions no contributives i la pobresa relativa (60% mediana) de les persones de 16 anys i més. Barcelona, 2006

	Pobra	No pobra	Total
Persones que reben prestacions assistencials com a ingrés únic o principal	50,2%	49,8%	100,0%
Persones que no reben prestacions assistencials com a ingrés únic o principal	16,3%	83,7%	100,0%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Les variacions més importants, però, es focalitzen en el grup dels homes i en el de persones menors de 35 anys.

A la taula 10 es presenta la relació entre les persones de la ciutat que reben prestacions assistencials o no contributives i la incidència de la pobresa i té dues lectures complementàries: la meitat de la població que rep prestacions no contributives estaria per sobre del llindar de pobresa relativa, la qual cosa vindria a dir que el 50% d'aquestes persones surten de zones de vulnerabilitat gràcies a la capacitat redistributiva de l'estat del benestar o també gràcies al suport familiar. Pel que fa a l'altra meitat, en canvi, aquestes prestacions no són suficients per sortir de les zones de risc de pobresa. Entre les persones que no reben prestacions assistencials com a ingrés únic o principal, el 16,3% disposa d'uns ingressos familiars que estan per sota del nivell de vida de la majoria de la població barcelonina.

El suport familiar esdevé un factor clau a l'hora de pal·liar els efectes dels processos d'exclusió social. Malgrat que, com dèiem, un 10,0% de la població de 16 anys i més de Barcelona rep de l'Estat prestacions no contributives, només quatre de cada cent viu en llars on aquest és l'ingrés principal o únic. És a dir, en una àmplia majoria dels casos, la llar disposa d'altres ingressos complementaris.

1.6 Síntesi

Les desigualtats econòmiques entre la població resident a Barcelona han augmentat en el període 2000-2006, sobretot focalitzades en els extrems de la població. Així, la distància de renda acumulada entre els ciutadans més rics i més pobres, en termes de percentatge, s'ha eixamplat. La traducció social d'aquest fet ha estat un increment de les persones situades sota el llindar de pobresa relativa.

L'anàlisi de les dades per Barcelona mostra com la pobresa és majoritàriament femenina, alhora que les persones en edat de jubilació i les persones nascudes a la resta del món són els altres col·lectius que presenten taxes de risc de pobresa més elevades, malgrat que en la composició de la pobresa les persones nascudes fora del territori espanyol tenen un pes relatiu inferior.

Pel que fa a l'associació de la pobresa relativa amb els diferents tipus de llars on resideix la població, les llars sense nucli i les llars monoparentals són les més vulnerables davant l'exclusió econòmica. En canvi, les persones que viuen en llars sota la forma de família tradicional són les que es troben en menor proporció sota el llindar de pobresa, tot i que tenen més importància respecte al total de persones pobres.

L'aproximació a la pobresa des d'un punt de vista subjectiu mostra com gairebé un terç de la població resident a Barcelona diu que té dificultats econòmiques per arribar a final de mes, malgrat que, en el darrer període, aquesta percepció ha disminuït excepte pel grup d'edat més jove. El 45,7% de les persones que diuen que tenen dificultats per arribar a final de mes estan per sota del llindar de pobresa. Tanmateix, el 46,5% dels barcelonins i barcelonines no ha estalviat ni ha invertit res l'últim any.

Per acabar, una de cada deu persones de 16 anys i més a Barcelona té com a ingrés principal prestacions no contributives. Principalment, les beneficiàries són dones i persones de 65 anys i més. La meitat de les persones que reben prestacions no contributives estan per sota del llindar de pobresa.

2. Vulnerabilitat laboral

La carència d'ocupació ha estat considerada com un dels elements desencadenants dels processos d'exclusió social, no només perquè el treball mercantil constitueix la font bàsica d'ingressos de les persones, sinó també perquè és central en el procés de construcció de la identitat i, en conseqüència, en la integració dels individus en el si de la societat. Des d'aquest punt de vista, i malgrat l'augment continuat de les taxes d'activitat i ocupació femenines, la divisió sexual del treball pot ser considerat com un dels factors generadors de desigualtat per excel·lència, en la mesura que protegeix l'ocupació adulta masculina i invisibilitza i buida de valor mercantil les tasques de cura associades a la reproducció.

Al mateix temps, la multiplicitat de situacions lligades a l'ocupació que s'allunyen del que va ser l'ocupació estable del model fordista, fa necessari abordar les condicions de treball en termes de capacitat d'integració. Així, tenir un treball remunerat no assegura estar lliure de patir processos d'exclusió sinó que hi tindran un paper fonamental la durada i la continuïtat, els drets, la protecció social i les condicions salarials i físiques que es derivin de la relació laboral (Laparra, 2006).

L'aproximació a aquesta dimensió laboral es planteja, conseqüentment, des de l'accés al mercat laboral i des de les condicions de treball.

2.1 L'accés al mercat de treball

2.1.1 Activitat, ocupació i atur

Durant el període 2000-2006 la ciutat de Barcelona va mantenir l'escenari optimista que ja es perfilava en la darrera edició de l'enquesta (taula 11). El cicle de creixement econòmic internacional que es va viure en aquesta fase va permetre un augment de les taxes d'ocupació i activitat i, alhora, el descens de les taxes d'atur que van assolir mínims històrics que no tenien res a veure amb els percentatges de mitjan anys noranta, que gairebé negaven l'ocupació a una cinquena part de la població activa.

Aquesta situació positiva va permetre observar una millora relativa dels grups més desfavorits –dones i joves–, molt més exposats als canvis de conjuntura (Recio, 2002).

L'increment en les taxes d'activitat i ocupació per les dones va ser més acusat que pels homes i es va traduir, quantitativament, en una reducció de les desigualtats de gènere pel que fa a l'accés al mercat laboral (taula 12). De fet, els diferencials entre ambdós sexes en les taxes d'ocupació i d'atur a Barcelona l'any 2006 estaven per sota de la mitjana de la Unió Europea i molt per sota dels mateixos indicadors per a Espanya.²³

23. El diferencial per a la taxa d'ocupació és de 15,1 punts percentuals per a la UE-15 i de 22,9 punts per a Espanya. El diferencial per a la taxa d'atur és de -1,9 per a la UE-15 i de -5,2 per a Espanya. Dades de l'any 2006 (European Commission, 2008).

24. Les taxes d'activitat, ocupació i atur es calculen sobre la població de 18 a 64 anys quan es comparen les dades 2000-2006, perquè aquesta va ser la població de referència de l'edició de l'enquesta l'any 2000.

Taula 11. Taxes d'activitat, ocupació i atur (persones de 18 a 64 anys).²⁴
Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Taxa d'activitat	73,0%	76,9%
Taxa d'ocupació	66,5%	71,3%
Taxa d'atur	8,9%	7,3%

Taxa d'activitat = (Població activa de 18 a 64 anys (població ocupada i població aturada) / Població potencialment activa 18 a 64 anys) x 100
Taxa d'ocupació = (Població ocupada de 18 a 64 anys / Població potencialment activa de 18 a 64 anys) x 100

Taxa d'atur = (Població aturada de 18 a 64 anys / Població activa de 18 a 64 anys) x 100

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Taula 12. Diferencial de les taxes d'activitat, ocupació i atur (persones de 18 a 64 anys) per sexe.
Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Taxa d'activitat dels homes - Taxa d'activitat de les dones	17,2	14,1
Taxa d'ocupació dels homes - Taxa d'ocupació de les dones	17,8	14,3
Taxa d'atur dels homes - Taxa d'atur de les dones	-2,9	-1,6

Diferencial per sexe = (Taxa dels homes) - (Taxa de les dones)

Taxa d'activitat = (Població activa de 18 a 64 anys (població ocupada i població aturada) / Població potencialment activa de 18 a 64 anys) x 100

Taxa d'ocupació = (Població ocupada de 18 a 64 anys / Població potencialment activa de 18 a 64 anys) x 100

Taxa d'atur = (Població aturada de 18 a 64 anys / Població activa de 18 a 64 anys) x 100

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Tot i que les taxes d'activitat i ocupació de Barcelona presentaven valors molt similars als de la resta de la Regió Metropolitana i als de la resta del territori català (taula 13), les diferències entre la presència d'homes i de dones al mercat de treball estaven menys accentuades a la ciutat (gràfic 13).

Considerant els grups d'edat, els canvis respecte a l'edició anterior de l'enquesta es van focalitzar en les edats més extremes del cicle laboral (taula 14). L'ocupació va créixer amb més intensitat en el grup de 18 a 24 anys i en el grup de 55 a 64 anys. La taxa d'ocupació per aquest segon grup era a Barcelona molt més propera que els anys anteriors al 50% fixat com a objectiu per l'any 2010 a l'Estrategia Europea d'Ocupació. Les millores en aquests grups també s'evidenciaven en la reducció de les taxes d'atur.

Com s'observa en el gràfic 14, l'ocupació en funció de l'edat de les persones entrevistades segueix la mateixa tendència a Barcelona que a la resta de la Regió Metropolitana i que a la resta del territori català. Les taxes assoleixen un nivell de gairebé el 80% en les edats compreses entre els 25 i 54 anys en tots tres territoris. Les diferències més significatives es produeixen en el grup d'edat més jove, doncs a mesura que ens allunyem de la ciutat de Barcelona augmenta l'ocupació juvenil. Per contra, és a la capital catalana on la taxa d'ocupació de les persones de 55 a 64 anys és més elevada. Així, les diferències territorials es focalitzen a l'inici i al final del cicle laboral. La incorporació al mercat de treball és més tardana a Barcelona però en canvi també s'hi retarda l'edat de jubilació.

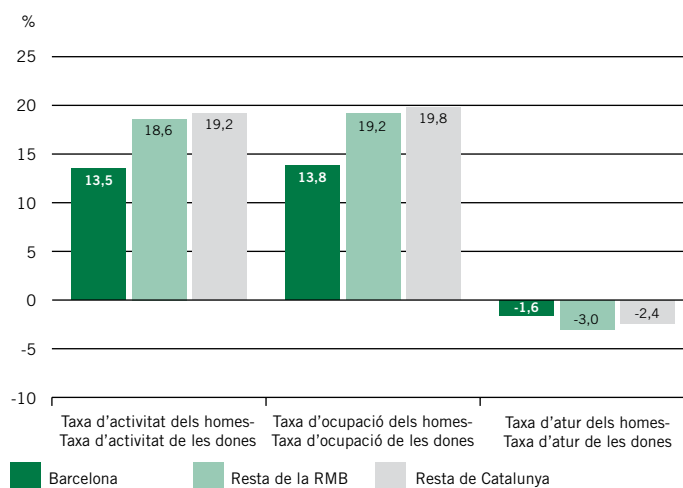
La darrera edició de l'enquesta ens permet alhora conèixer el comportament al mercat de treball de la persona entrevistada segons el lloc de naixement, diferenciant entre les persones nascudes a Catalunya, a la resta d'Espanya i a la resta del món (tinguin o no la nacionalitat espanyola). Com s'observa, tant l'activitat com l'ocupació de les persones nascudes fora d'Espanya està per sobre de la mitjana (taula 15). El fet de calcular les taxes sobre la població potencialment activa (16 a 64 anys) invalida el biaix que es podria produir per la diferent composició d'edats dels tres grans grups: el grup de persones nascudes a la resta del món, amb gran pes de població en edat laboral; el grup de

Taula 13. Taxes d'activitat, ocupació i atur (persones de 16 a 64 anys). Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Reste de la RMB	Reste de Catalunya
Taxa d'activitat	76,0%	76,3%	77,5%
Taxa d'ocupació	70,3%	69,8%	72,8%
Taxa d'atur	7,4%	8,5%	6,0%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 13. Diferencial de les taxes d'activitat, ocupació i atur (persones de 16 a 64 anys) per sexe. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya (2006).

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

persones nascudes a la resta de l'Estat espanyol, amb una població molt més envellida, i el grup de persones nascudes a Catalunya, més equilibrat en totes les edats.

El rerefons econòmic dels projectes migratoris, així com la necessitat –en la majoria dels casos– de regularitzar la situació al país mitjançant el treball, explica en gran mesura les elevades taxes d'activitat i ocupació de les persones nascudes a la resta del món. En canvi, les condicions de treball d'aquest col·lectiu, i en concret els alts nivells de temporalitat –sobre els quals incidirem més endavant– podrien ser l'origen de la major taxa d'atur quan es mesura transversalment, en tant que les entrades i sortides del mercat de treball es produeixen amb més freqüència. Aquesta major taxa d'atur de les persones nascudes a la resta del món es repeteix a la resta d'unitats territorials analitzades (gràfic 15).

Taula 14. Taxes d'activitat, ocupació i atur, per grup d'edat (persones de 18 a 64 anys).

Barcelona, 2000-2006

	18 a 24 anys		25 a 34 anys		35 a 54 anys		55 a 64 anys	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Taxa d'activitat	50,5%	50,3%	92,0%	90,8%	83,0%	86,0%	49,0%	49,9%
Taxa d'ocupació	40,3%	44,7%	83,3%	83,8%	79,0%	80,1%	42,6%	46,8%
Taxa d'atur	20,2%	11,0%	9,5%	7,6%	4,8%	6,8%	13,2%	6,1%

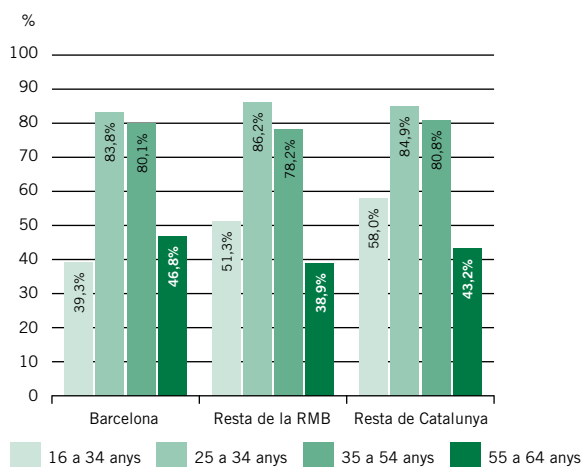
Taxa d'activitat = (Població activa en grups d'edat (població ocupada i població aturada) / Població potencialment activa del mateix grup d'edat) x 100

Taxa d'ocupació = (Població ocupada en grups d'edat / Població potencialment activa del mateix grup d'edat) x 100

Taxa d'atur = (Població aturada en grups d'edat / Població activa del mateix grup d'edat) x 100

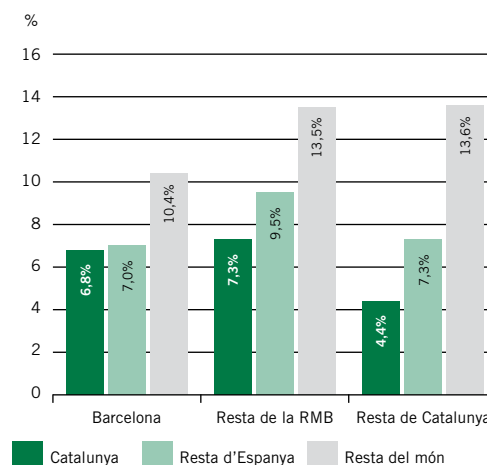
Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Gràfic 14. Taxes d'ocupació per grup d'edat (persones de 16 anys i més). Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 15. Taxes d'atur segons el lloc de naixement (persones de 16 a 64 anys). Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 15. Taxes d'activitat, ocupació i atur segons el lloc de naixement (persones de 16 a 64 anys). Barcelona, 2006

	Catalunya	Rest d'Espanya	Rest del món
Taxa d'activitat	75,2%	68,7%	87,7%
Taxa d'ocupació	70,2%	63,9%	78,5%
Taxa d'atur	6,8%	7,0%	10,4%

Taxa d'activitat = (Població activa de 16 a 64 anys (població ocupada i població aturada) / Població potencialment activa del mateix grup d'edat) x 100

Taxa d'ocupació = (Població ocupada de 16 a 64 anys / Població potencialment activa del mateix grup d'edat) x 100

Taxa d'atur = (Població aturada de 16 a 64 anys / Població activa del mateix grup d'edat) x 100

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

2.1.2 Les característiques de l'atur

Com ja hem dit amb anterioritat, en el període objecte del nostre estudi el gruix de població aturada a Barcelona s'ha reduït considerablement des de finals dels anys noranta. Tot i així, la manca de treball té múltiples conseqüències sobre el procés d'integració a la societat que, alhora, poden ser més o menys intenses en funció de la durada del període d'atur, de l'existència o no d'una prestació associada i de l'acumulació de situacions d'atur en una mateixa llar.

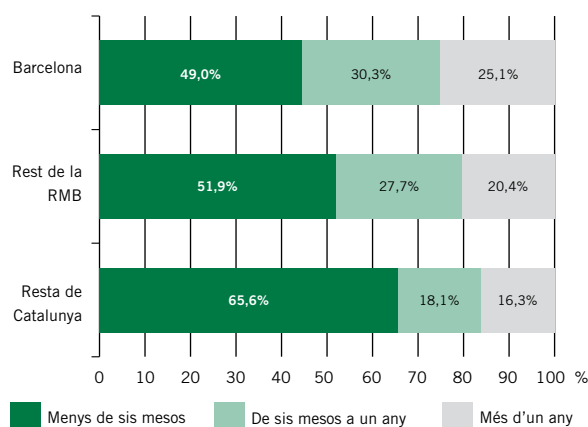
El temps que fa que les persones aturades estan buscant feina és una variable que cal considerar per identificar processos d'exclusió greus. Un atur de llarga durada²⁵ pot desencadenar que la situació esdevingui crònica, no només pel desgast psicològic implícit del període sinó també per la falta de correspondència entre els coneixements adquirits i les demandes d'un mercat de treball en evolució constant.

Segons l'ECVHPC, una quarta part de les persones aturades a Barcelona són casos d'atur de llarga durada (gràfic 16). A la resta de la Regió Metropolitana de Barcelona aquesta relació és d'una persona per cada cinc persones aturades mentre que a la resta del territori català el percentatge disminueix fins al 16,3%. Així doncs, és a la ciutat de Barcelona on es concentren les persones amb més dificultats d'inserció en el mercat de treball. Però el baix percentatge de persones aturades ens impossibilita desagregar les dades amb suficient significativitat estadística per identificar els col·lectius més vulnerables en funció de les seves característiques personals.

L'atur sense cap tipus de prestació afecta dos terços (66,8%) de les persones aturades a Barcelona.²⁶ Aquestes persones no tenen cap tipus d'ingrés vinculat a l'ocupació i, per tant, estan encara més pròximes al risc d'exclusió social que aquelles que tenen cobert el període per prestacions socials –tant les derivades de la contribució prèvia com les de prestacions assistencials– (Subirats *et al.*, 2005). A la resta de la Regió Metropolitana de Barcelona i a la resta de Catalunya, la cobertura social de l'atur és més alta (el 52,6% i el 47,4% de les persones aturades no reben cap tipus de subsidi, respectivament).

Les situacions d'atur poden ser assuaujades o agreujades per la situació laboral i econòmica d'altres membres de la llar (en el cas de viure amb més persones). L'atur a la llar està considerat com un dels indicadors estructurals de la Comissió Europea per mesurar la cohesió social de la ciutadania des del Consell Europeu de Laeken l'any 2001 (Dennis i Guio, 2004). En aquest estudi l'hem calculat com la proporció de persones de 16 a 64 anys²⁷ que viuen en llars on no treballa cap de les persones potencialment actives. En països com el nostre, la família ha funcionat en molts casos com a última xarxa de protecció social davant la precarietat i la pobresa dels seus membres. El sistema de benestar condiciona l'accés de les persones a béns i serveis a la vinculació de la resta de membres de la llar

Gràfic 16. Temps que fa que la població aturada està buscant feina.
Barcelona, resta de de la RMB i resta de Catalunya, 2006

26. El percentatge es calcula sobre el total de persones aturades, incloent-hi les que potser no han treballat mai i que, per tant, no tenen dret a prestació.

27. L'indicador que publica Eurostat es calcula sobre la població de 18 a 59 anys.

25. Habitualment s'entén per atur de llarga durada l'atur que es perllonga més d'un any.

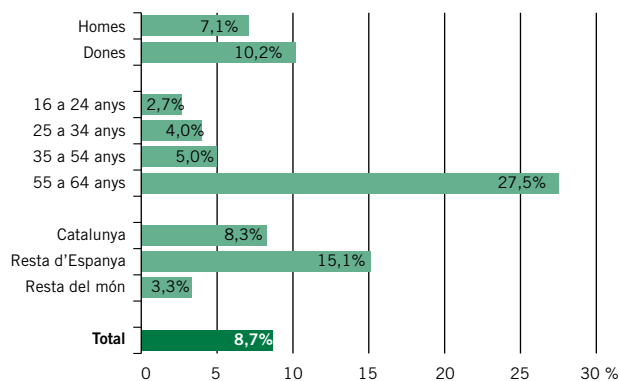
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

amb el mercat de treball i al còmput d'ingressos familiars totals; tot plegat reflecteix la familiarització dels drets socials (Moreno, 2007). Amb aquest indicador s'intenten quantificar aquells casos en què la família no pot fer aquest paper, en tant que cap de les persones potencialment actives que formen aquesta llar no està ocupada.

L'atur a la llar en el període 2000-2006 afecta el 8,7% de les persones de 16 a 64 anys de Barcelona (gràfic 17). Els col·lectius més vulnerables són les persones de 55 a 64 anys, amb un percentatge del 27,5%, en gran mesura a causa del gruix de jubilacions anticipades, situacions d'incapacitat i l'alt percentatge de dones inactives que es concentren en aquesta etapa del cicle vital. Això explica també l'augment de la proporció per a persones nascudes a la resta de l'Estat espanyol que, com mencionàvem anteriorment, concentra la major part de persones en aquesta franja d'edat. Per a les dones residents a la ciutat, el percentatge augmenta fins al 10,2%. En tots aquests casos, es tracta de persones que viuen en llars on no hi ha cap ingrés provinent d'una relació directa i actual amb el treball mercantil. La població nascuda a la resta del món, en canvi, no és especialment vulnerable davant l'atur a la llar (3,3%), fet que reflecteix el caràcter bàsicament econòmic dels processos migratoris.

La comparació de les dades de les dues darreres edicions de l'enquesta mostra que no s'ha produït cap canvi significatiu en la tendència de l'indicador (taula 16). El grup de 18 a 24 anys és l'únic que presenta una disminució, de 2,3 punts percentuals.

Gràfic 17. Persones de 16 a 64 anys que viuen en llars on no hi ha cap persona ocupada de les potencialment actives segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 16. Persones de 18 a 64 anys que viuen en llars on no hi ha cap persona ocupada de les potencialment actives segons el sexe i el grup d'edat. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Sexe		
Homes	7,1%	7,2%
Dones	9,7%	10,4%
Grup d'edat		
18 a 24 anys	5,5%	3,2%
25 a 34 anys	2,6%	4,0%
35 a 54 anys	4,3%	5,0%
55 a 64 anys	25,8%	27,5%
Total	8,4%	8,9%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

2.1.3 Temps parcial involuntari

A mig camí entre l'accés al mercat de treball i les condicions laborals, trobem aquelles situacions en què hi ha persones que estan excloses del treball mercantil de manera parcial. A diferència de la jornada de treball a temps parcial, que pot ser voluntària, la subocupació o temps parcial involuntari es refereix a aquelles situacions en què existeix la voluntat de treballar més hores però el tipus de feina que s'ha trobat només ofereix una ocupació parcial. Des d'aquesta concepció, són persones que es troben aturades una part de la seva jornada laboral (Subirats *et al.*, 2005).

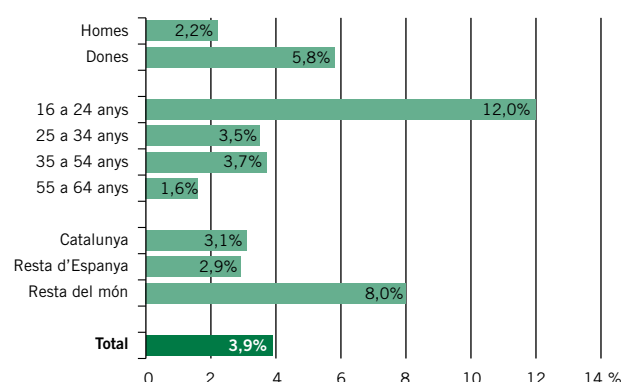
Gairebé quatre de cada cent persones ocupades treballa a temps parcial perquè és l'única feina que ha trobat (gràfic 18). El percentatge es triplica per a la població del grup menor d'edat, seguit del col·lectiu de persones nascudes a la resta del món (8%) i de les dones, amb un percentatge del 5,8% davant el 2,2% dels homes. Aquestes persones són les que, malgrat que són comptabilitzades com a ocupades, estan parcialment excloses de l'accés al mercat de treball amb la restricció de sou conseqüent.

El percentatge de persones subocupades el 2006 s'ha reduït respecte a l'any 2000 (taula 17), especialment pel que fa a les dones i els grups de persones treballadores de 25 a 34 anys i de 55 a 64 anys. Per a les persones més joves, la reducció ha estat molt més discreta.

El percentatge d'ocupació a temps parcial a la ciutat de Barcelona (taula 18), està lluny d'arribar al nivell de països com ara Holanda o Alemanya, on s'ha incentivat aquest tipus de jornada com a forma d'incorporar a la producció certs sectors de població amb altres obligacions (família, estudis...).

En un context de salaris més baixos que a Europa, més que adequar-se a les necessitats dels treballadors el que es pot produir és una reducció substancial dels ingressos (Laparra, 2006). Quan

Gràfic 18. Temps parcial involuntari segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 17. Temps parcial involuntari segons el sexe i el grup d'edat. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Sexe		
Homes	2,6%	2,2%
Dones	12,0%	5,8%
Grup d'edat		
18 a 24 anys	13,4%	12,3%
25 a 34 anys	7,7%	3,5%
35 a 54 anys	5,1%	3,7%
55 a 64 anys	5,2%	1,6%
Total	6,6%	3,9%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Taula 18. Persones ocupades de 16 a 64 anys a temps parcial. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
Homes	4,9%	2,8%	2,8%
Dones	21,0%	21,2%	20,4%
Total	12,5%	10,8%	10,0%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

la realització de la jornada de treball a temps parcial està relacionada amb l'existència de càrregues familiars, pot esdevenir un indicador de subocupació, en la mesura que la decisió de quant temps treballar estaria condicionada per factors estructurals com ara l'assignació de rols de gènere. Amb les dades de l'ECVHPC per l'any 2006, el 31% de les dones ocupades a Barcelona a temps parcial ho fa perquè ha de realitzar tasques domèstiques o familiars, mentre que el percentatge corresponent per als homes és gairebé insignificant.

2.1.4 Inactivitat

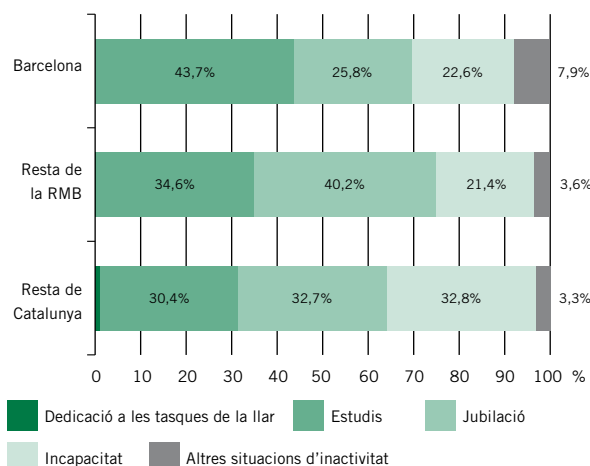
A la ciutat de Barcelona el 24% de les persones de 16 a 64 anys estan en situació d'inactivitat. La inactivitat en relació amb el mercat de treball té un clar biaix d'edat i de gènere. La principal raó de les persones joves per no entrar al mercat de treball és l'educació formal, mentre que la jubilació és el motiu principal per a les persones més grans. Per a les dones, les responsabilitats familiars són la causa principal per no entrar al mercat de treball o per abandonar-lo (Hardarson, 2007), de manera que podem dir que es dona una clara diferenciació entre sexes.

El 43,7% dels homes inactius de 16 a 64 anys a Barcelona està estudiant, un de cada quatre s'ha jubilat anticipadament i el 22,6% està incapacitat (gràfic 19). A la resta de la Regió Metropolitana de Barcelona, els homes en edat de treballar que estudien no superen el 35% mentre que els jubilats superen el 40%. A la resta del territori català, la inactivitat com a causa de la jubilació o de situacions d'incapacitat pren més importància en detriment de la formació. Les dades confirmen en aquest cas l'endarreriment en l'accés al mercat de treball a favor de la realització d'estudis i una sortida al mercat laboral més tardana a la ciutat de Barcelona respecte a la resta de territoris analitzats. En cap cas la dedicació a les tasques de la llar no constitueix un motiu per no ser actiu en el cas dels homes.

Per a les dones, en canvi, les tasques de la llar són el motiu principal d'inactivitat, gairebé dos terços en tots els territoris (gràfic 20). Només una de cada cinc dones inactives residents a Barcelona ho està perquè està estudiant.

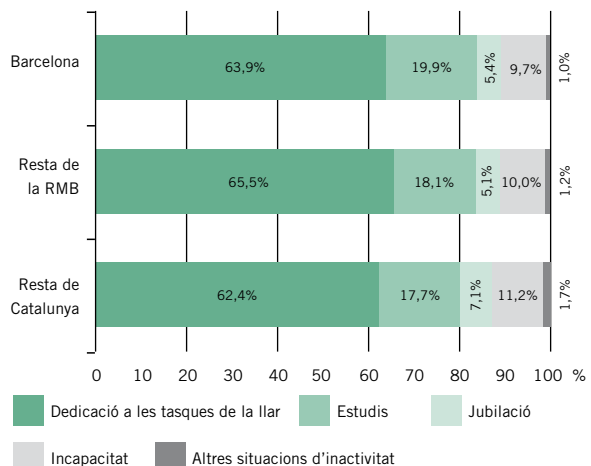
Dintre d'altres situacions d'inactivitat per ambdós sexes trobaríem les *persones aturades desanimades*. Aquestes persones declaren que estan aturades, però als recomptes oficials no se les considera com a tals perquè no busquen feina. Per tant la recerca de feina és un dels requisits per a ser comptabilitzat com a persona aturada. Des del punt de vista de l'exclusió social, formen un col·lectiu especialment vulnerable i objecte d'atenció, però el baix nombre de persones aturades que diuen que no busquen feina ens impossibilita fer-ne cap tipus d'anàlisi amb prou significativitat estadística.

Gràfic 19. Homes inactius de 16 a 64 anys segons el motiu de la inactivitat. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 20. Dones inactives de 16 a 64 anys segons el motiu de la inactivitat. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 19. Dones inactives que van deixar de treballar per fer tasques de cura d'altres persones. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Total
Barcelona	28,6%
Reste de la RMB	23,1%
Reste de Catalunya	28,6%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Entre les dones inactives que han treballat amb anterioritat al moment de ser entrevistades, una mica més d'una quarta part assenyala com a causa de la sortida del mercat de treball tenir cura d'altres persones²⁸ (taula 19). Si bé en el nostre país aquesta ha estat una de les funcions bàsiques de la família, això té múltiples conseqüències per a les dones en termes d'integració social. En el millor dels casos es pot tractar d'un abandonament temporal del mercat de treball, però les implicacions d'aquestes interrupcions sobre els itineraris laborals es poden evidenciar tant en la possible reincorporació com, a llarg termini, en el càlcul de les prestacions de tipus contributiu. A més, quan aquestes discontinuïtats són degudes a la criança dels fills, es concentren en un moment del cicle vital que coincideix amb el període de consolidació de les carreres laborals.

2.2 Les condicions de treball

El paper de l'exclusió laboral com a element desencadenant d'altres manifestacions de carència en la vida de les persones sembla que està consensuat en la majoria d'estudis sobre exclusió social. Ara bé, l'exclusió laboral no s'ha d'entendre només des de la perspectiva de tenir o no tenir treball remunerat sinó també segons quines condicions laborals es tenen, en cas que sí que es treballi.

El cicle de creixement econòmic de l'última dècada sembla haver desplaçat la preocupació per disminuir les taxes d'atur elevades per la qualitat de l'ocupació. Així, l'ocupació pot esdevenir clau en el model d'integració social però només si és capaç de garantir continuïtat, protecció jurídica, reconeixement social i condicions de treball saludables (Laparra, 2006).

A partir de les dades de la darrera edició de l'ECVHP s'analitzen quines són les condicions laborals que poden tenir més influència en els processos d'exclusió laboral, així com quins són els col·lectius que les pateixen amb més intensitat.

2.2.1 Temporalitat (durada i continuïtat de l'ocupació)

Un dels trets que caracteritza el nostre mercat de treball és la poca estabilitat de l'ocupació, que provoca en molts casos l'ús –com a sinònims– dels termes precarietat i temporalitat (Laparra, 2006). Una força de treball amb nivells de temporalitat alts està molt exposada a caure en situacions d'atur, ja que és fàcilment acomiadable, alhora que minven les possibilitats de desenvolupar carreres professionals i es té poc marge de negociació per demanar el compliment o la millora dels drets laborals (Recio, 2003). El treball discontinu ofereix poques possibilitats de construcció d'un projecte vital, poques garanties d'existència.

Des del punt de vista quantitatiu, ens podem aproximar al fenomen de la temporalitat de dues maneres diferents. Una primera, calculant el percentatge de persones amb contractes temporals sobre el total de la població assalariada. En aquest cas, ens referim a la temporalitat contractual. La segona aproximació, la temporalitat empírica, fa referència al temps que fa que es treballa a la mateixa empresa, que no té per què identificar-se amb el tipus de contracte.²⁹ En el nostre còmput, hem considerat les persones que fa menys d'un any que treballen a la mateixa empresa dins la categoria de temporalitat empírica.

28. En la cura d'altres persones s'ha comptabilitzat conjuntament la criança dels fills i/o filles i la cura de persones adultes.

29. Es pot donar la circumstància que malgrat que faci menys d'un any que es treballa a l'empresa es tingui un contracte indefinit.

Les dues darreres edicions de l'enquesta mostren un lleuger descens dels percentatges de temporalitat contractual i empírica en el període 2000-2006 (taula 20).

Pel que fa a la temporalitat contractual, les variacions més significatives han tingut lloc en els col·lectius de dones i de persones treballadores més joves (taula 21), en aquest cas afavorides pel cicle de creixement econòmic. Per a les dones la variació ha estat important, fins al punt que l'any 2006 les diferències entre ambdós sexes són molt petites a la ciutat de Barcelona. A la resta de la Regió Metropolitana, però, el percentatge de persones assalariades amb contracte temporal incideix de manera evident sobre les dones (gràfic 21).

El fenomen de la temporalitat contractual està molt associat a l'edat de les persones assalariades. Tal i com es desprèn del gràfic 22, gairebé la meitat dels llocs de treball de la població més jove

Taula 20. Temporalitat empírica i contractual de les persones assalariades de 18 a 64 anys. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Temporalitat contractual	22,4%	19,2%
Temporalitat empírica (fa menys d'un any que són a l'empresa actual)	15,8%	14,0%

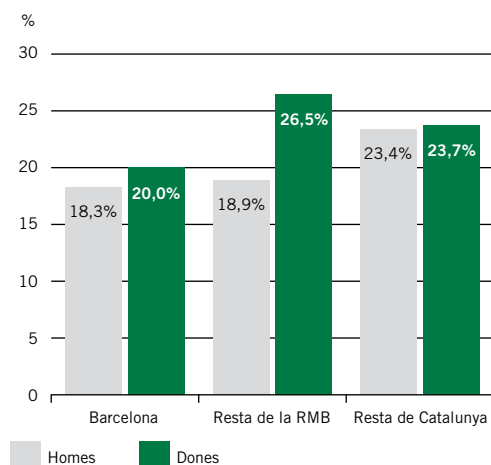
Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Taula 21. Persones assalariades de 18 a 64 anys amb contracte temporal segons el sexe i el grup d'edat. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Sexe		
Homes	18,6	18,3
Dones	27,4	20,0
Grup d'edat		
18 a 24 anys	58,0	47,7
25 a 34 anys	26,5	25,7
35 a 54 anys	15,1	12,4
55 a 64 anys	7,1	9,4
Total	22,4	19,2

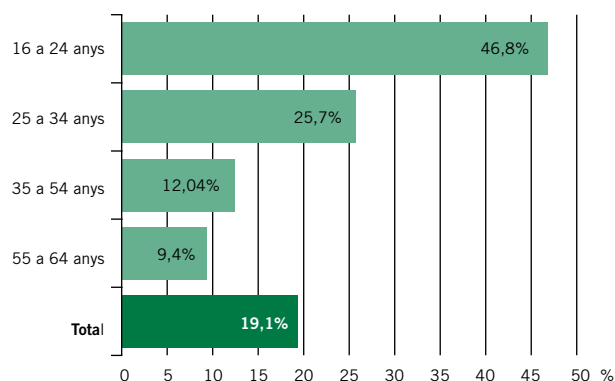
Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Gràfic 21. Persones assalariades de 16 a 64 anys amb contracte temporal segons el sexe. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 22. Persones assalariades de 16 a 64 anys amb contracte temporal segons el grup d'edat. Barcelona, 2006

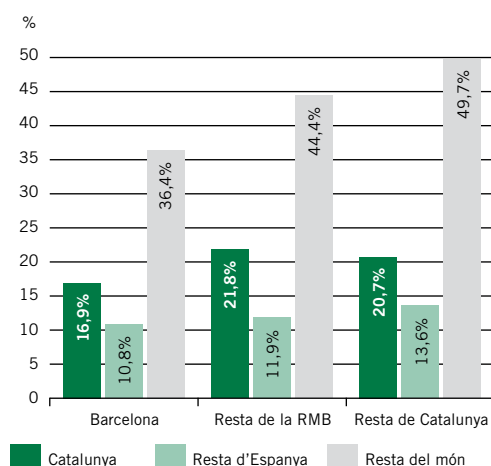
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

són en forma de contracte temporal. Aquests percentatges van disminuint a mesura que augmenta l'edat, de manera que es confirma l'accés dels joves al mercat de treball en condicions pitjors i una millora progressiva de les condicions amb el desenvolupament de les carreres professionals. Ara bé, ni el fet que aquestes millores estiguin garantides després d'una experiència de treball precari no invalida les conseqüències de les condicions de treball sobre els projectes vitals.

El lloc de naixement de les persones entrevistades és una altra variable clau per entendre l'extensió dels contractes temporals. A la ciutat de Barcelona, el 36% de la població assalariada nascuda fora d'Espanya té un contracte temporal davant el 16,8% de la nascuda a Catalunya i el 10,8% de la nascuda a la resta de l'Estat espanyol (les diferències entre les persones nascudes a Catalunya i a la resta d'Espanya s'explicarien pel pes de persones treballadores de més edat en aquest últim grup). A la resta de la Regió Metropolitana i del territori català els contractes temporals entre la població nascuda fora d'Espanya són encara més habituals, assoleixen gairebé el 50% (gràfic 23).

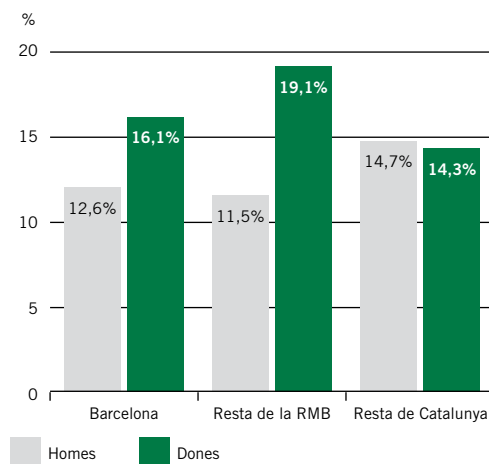
Atenent a la temporalitat empírica, s'evidencien les mateixes tendències exposades per a caracteritzar els col·lectius més vulnerables a la temporalitat contractual. El sexe de les persones entrevistades esdevé discriminant a Barcelona i sobretot a la resta de la Regió Metropolitana, on el percentatge de dones assalariades que fa menys d'un any que treballen a la mateixa empresa és superior al percentatge

Gràfic 23. Persones assalariades de 16 a 64 anys amb contracte temporal segons el lloc de naixement. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

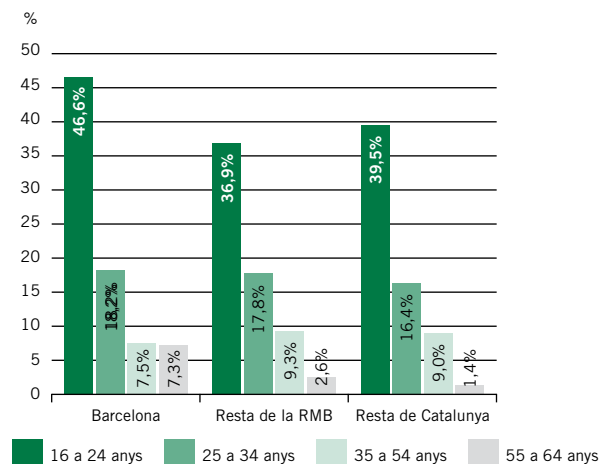
Gràfic 24. Persones assalariades de 16 a 64 anys que fa menys d'un any que són a l'empresa actual segons el sexe. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

d'homes que ho fa (gràfic 24). Tanmateix, el grup d'edat més jove (gràfic 25) i el de persones nascudes fora del territori espanyol (taula 22) presenten els percentatges més elevats de temporalitat empírica.

Gràfic 25. Persones assalariades de 16 a 64 anys que fa menys d'un any que són a l'empresa actual segons grups d'edat. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 22. Persones assalariades de 16 a 64 anys que fa menys d'un any que són l'empresa actual segons el lloc de naixement. Barcelona, 2006

	Catalunya	Rest de Espanya	Rest del món	Total
Persones assalariades que fa menys d'un any que són a l'empresa actual	13,3%	7,9%	22,5%	14,0%

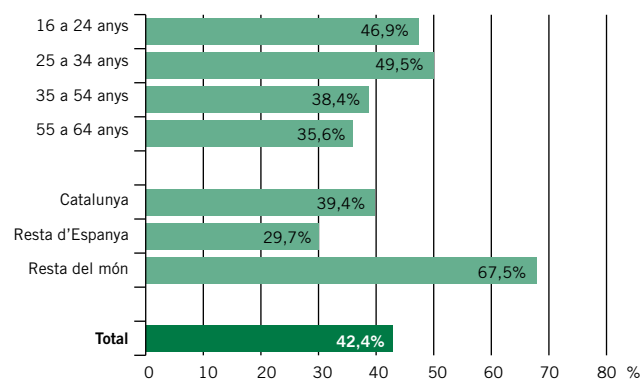
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

2.2.2 L'absència de representació sindical

La presència de sindicats en els llocs de treball ha estat històricament una garantia per la defensa dels drets laborals. Però els alts percentatges de persones assalariades sense cap tipus de presència sindical a les seves empreses (ni comitès d'empresa ni delegacions sindicals) ens podrien fer pensar en un debilitament de l'acció col·lectiva.

El gràfic 26 ens mostra com la presència sindical a les empreses augmenta proporcionalment amb l'edat de les persones entrevistades. El col·lectiu de persones nascudes fora de l'Estat espanyol

Gràfic 26. Persones assalariades sense representació sindical segons el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

presenta els percentatges més alts de manca de representació, dues de cada tres persones treballen en empreses on no hi ha cap tipus de representació sindical. Es poden donar alhora diverses circumstàncies que, a més, conflueixen en els grups socials més vulnerables: les altes taxes de temporalitat, que minvarien la seva capacitat d'acció col·lectiva; la presència d'aquests grups en sectors d'activitat que mai no han tingut una gran presència sindical (construcció i serveis) i la vinculació de l'ocupació a petites i mitjanes empreses. Tot plegat ens fa pensar en una gran vulnerabilitat d'aquests grups davant les exigències i demandes del mercat i dels empresaris i empresàries.

El sexe de les persones entrevistades no explica en aquest cas una pertinença menor o major a centres de treball on no hi ha cap tipus de representació sindical i per això no s'han inclòs aquestes dades.

2.2.3 Els salaris baixos

La remuneració que es rep a canvi de la força de treball és un element prioritari a l'hora de valorar les condicions laborals. El diferent prestigi i el diferent reconeixement social que tenen unes ocupacions sobre les altres dibuixa un escenari marcat per grans desigualtats salarials (Recio, 2006). A l'extrem inferior de l'escala salarial es trobarien aquelles persones amb salaris baixos que, malgrat que tenen una ocupació, són molt vulnerables a patir processos d'exclusió. Els salaris baixos tenen, a més, conseqüències a llarg termini, en la mesura que la majoria de prestacions del nostre sistema de benestar tenen una base contributiva.

A partir de les dades de l'ECVHP, hem construït la variable de salaris baixos, identificant aquelles persones que estan per sota del 60% de la mediana dels ingressos mensuals de les persones assalariades de la unitat territorial corresponent.

En el període 2000-2006 s'ha reduït el percentatge de persones per sota el llindar de salaris baixos gairebé per a tots els col·lectius, malgrat que les diferències entre uns i altres continuen sent força evidents (taula 23).

L'any 2006, una de cada deu persones assalariades de 16 a 64 anys a Barcelona té un salari baix (gràfic 27). Aquesta proporció augmenta fins a tres de cada deu pel grup d'edat més jove. El lloc de naixement també és una variable associada a les desigualtats salarials entre la població; així, el 17,6% de les persones treballadores nascudes fora d'Espanya se situa a l'extrem més baix pel que fa a la capacitat adquisitiva derivada del treball mercantil. Per sexes, aquestes desigualtats també són força evidents: el 17,2% de dones rep salaris baixos davant del 4,5% d'homes.

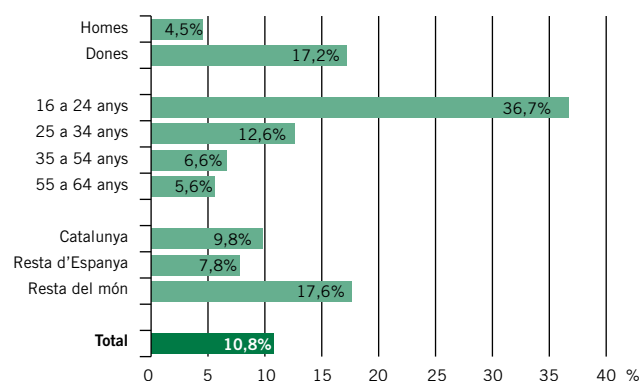
Si bé el lloc de naixement de les persones entrevistades no és una variable significativa per diferenciar territorialment Barcelona i el seu entorn més proper pel que fa a la incidència de salaris baixos, sí que ho són el sexe i l'edat.

Taula 23. Persones assalariades de 18 a 64 anys amb salaris baixos segons el sexe i el grup d'edat. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Sexe		
Homes	6,4%	3,8%
Dones	24,9%	16,6%
Grup d'edat		
18 a 24 anys	35,8%	31,9%
25 a 34 anys	10,7%	12,2%
35 a 54 anys	11,4%	6,6%
55 a 64 anys	16,2%	5,6%
Total	14,4%	10,2%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Gràfic 27. Persones assalariades de 16 a 64 anys amb salaris baixos segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

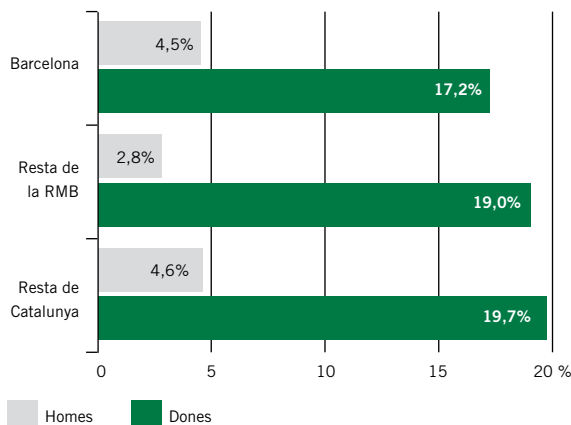
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Les desigualtats salarials entre sexes per l'extrem de salaris baixos són encara més evidents a la resta de la Regió Metropolitana i a la resta del territori català (gràfic 28). Els diferencials entre ambdós sexes³⁰ són de -16,2 punts percentuals i -14,4% respectivament davant el -15,1% de la ciutat de Barcelona. Es confirma així la tendència que apuntàvem en l'anàlisi de l'accés al mercat laboral: com més ens allunyem del nucli urbà, més grans són les desigualtats de gènere.

Pel que fa als grups d'edat, Barcelona es diferencia del seu entorn més proper perquè el fet d'estar en el grup de salaris baixos està totalment condicionat per l'edat: a més edat, menys possibilitat d'estar en el grup de salaris baixos. A més, les diferències són molt acusades entre uns grups i els altres (gràfic 29). En canvi, la tendència a la Regió Metropolitana és una certa homogeneïtzació en tots els grups d'edat, excepte en el cas de les persones assalariades més joves, que continuen presentant taxes superiors de salaris baixos, tot i que amb una proporció menor que a la capital catalana.

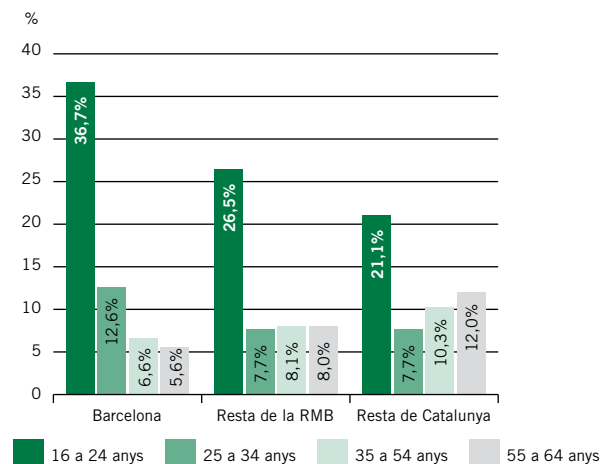
30. Percentatge d'homes amb salaris baixos menys percentatge de dones amb salaris baixos.

Gràfic 28. Persones assalariades de 16 a 64 anys amb salaris baixos segons el sexe. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 29. Persones assalariades de 16 a 64 anys amb salaris baixos segons el grup d'edat. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

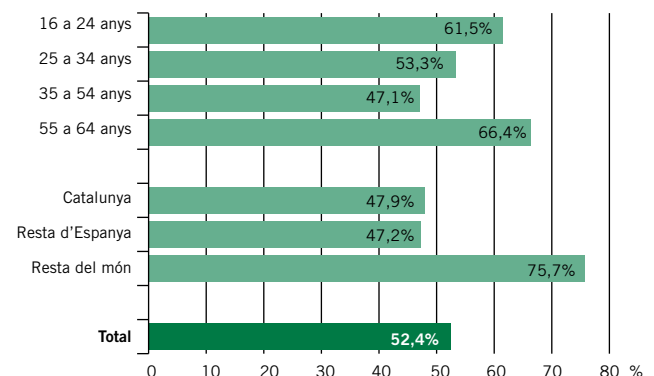
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

2.2.4 La formació contínua

Bona part dels discursos actuals sobre la competitivitat de l'economia posen l'accent en la formació contínua de les persones treballadores, en l'aprenentatge al llarg de la vida. Més enllà de les implicacions sobre la productivitat del treball, la formació ha de ser un indicador de la qualitat de l'ocupació, en la mesura que millora i possibilita transicions d'uns treballs a uns altres (Laparra, 2006). En aquest sentit, rebre formació permet a qui treballa tenir més eines per millorar el seu estatus o simplement per poder mantenir-lo.

Mitjançant les dades de l'ECVHPC, hem constatat que una mica més de la meitat de la població assalariada (52,4%) no ha fet en els darrers dos anys cap tipus de curs que serveixi per millorar la seva posició o qualificació a l'empresa (gràfic 30). Aquest percentatge ascendeix fins al 66,4% quan es tracta del grup de més edat, mostrant així una certa vulnerabilitat davant la possibilitat d'un canvi de

Gràfic 30. Persones assalariades que els dos darrers anys no han realitzat cursos de formació segons el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

treball (tant forçat com voluntari). El grup de treballadors més joves també hi està per sobre del 60%. Segons el lloc de naixement, novament les persones nascudes fora d'Espanya estan en la posició més feble davant de possibles canvis en l'escenari de treball. No s'observen diferències estadísticament significatives entre homes i dones ni entre Barcelona i la resta d'àmbits territorials considerats.

2.2.5 Una visió de conjunt de les condicions de treball

L'anàlisi de les condicions de treball es fonamenta en el fet que tenir una ocupació no garanteix els mateixos drets, salaris, estabilitat ni possibilitats de millora o canvi al conjunt de la població. En conseqüència, hi ha una part de persones treballadores que, sigui quin sigui l'aspecte concret que analitzem, es troben sempre a la banda de sota de la piràmide. Tot seguit, oferim una visió de conjunt de la complexitat d'aquest fenomen.³¹

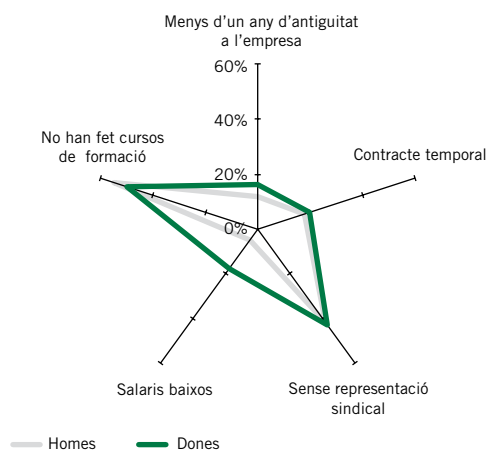
Atenent a les desigualtats entre homes i dones en les condicions de treball a la ciutat de Barcelona, s'observa com la major diferenciació entre ambdós sexes es produeix en la remuneració (gràfic 31). El percentatge de dones assalariades per sota el llindar de salaris baixos és molt superior al dels homes. La temporalitat, sobretot quan es mesura atenent al temps d'antiguitat a l'empresa, també és un altre aspecte que afecta en major mesura el col·lectiu de dones. A la resta de variables considerades, les diferències són gairebé inexistents.

La població més jove és, d'altra banda, la que pateix amb més intensitat la precarietat laboral, especialment el grup de recent incorporació al mercat de treball (gràfic 32). Els altres dos grups estarien molt més protegits davant les condicions de treball adverses, amb l'única excepció de la formació ocupacional, on els més grans podrien tenir més dificultats en cas de pèrdua o necessitat de canvi d'ocupació.

En últim terme, les persones nascudes fora del territori espanyol són especialment vulnerables pel que fa a les condicions laborals (gràfic 33). Presenten percentatges més alts de temporalitat (tant empírica com contractual), salaris pitjors, menys protecció sindical i menys recursos formatius per a la millora de l'ocupació.

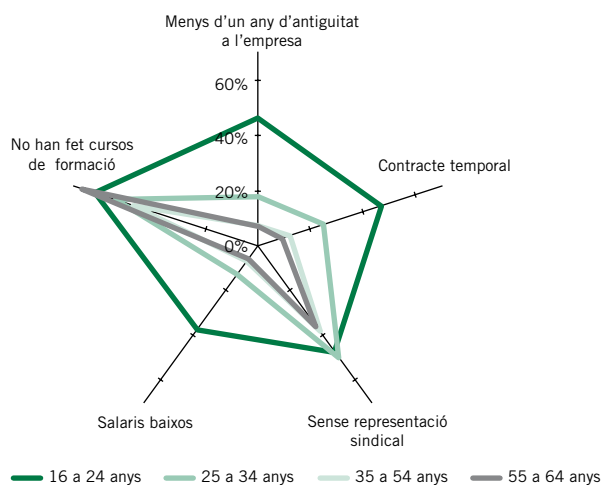
31. Els gràfics 31, 32 i 33 estan basats en l'anàlisi que fa Miguel Laparra en el llibre *La construcción del empleo precario. Dimensiones, causas y tendencias de la precariedad laboral* (2006) que, al seu torn, s'inspiren en l'estudi de Kurt Vogler-Ludvig (*Economix Research and Consulting*) (vegeu Laparra, 2006).

Gràfic 31. Condicions de treball de les persones assalariades de 16 a 64 anys segons el sexe. Barcelona, 2006

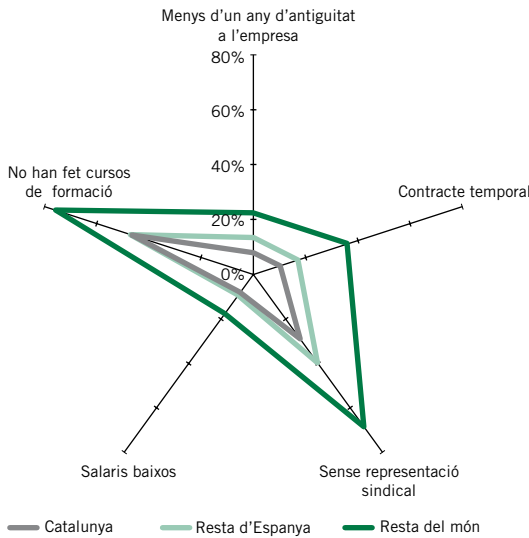
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 32. Condicions de treball de les persones assalariades de 16 a 64 anys segons el grup d'edat. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 33. Condicions de treball de les persones assalariades de 16 a 64 anys segons el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

2.3 Síntesi

L'escenari de creixement econòmic en el període comprès entre les dues darreres edicions de l'enquesta ha permès una millora relativa de la situació dels grups més desfavorits pel que fa a l'accés i les condicions de treball. Així i tot, es continuen constatant diferències significatives en funció del sexe, l'edat i l'origen geogràfic de la població, que es tradueixen en un major risc d'exclusió laboral i vulnerabilitat per a dones, joves i persones nascudes a la resta del món.

Les desigualtats derivades de la divisió social del treball es continuen manifestant en l'accés al mercat laboral. La taxa d'activitat i ocupació dels homes està 13,5 punts percentuals per sobre de la de les dones, al mateix temps que el principal motiu d'inactivitat per a les dones en edat laboral són les tasques de la llar mentre que pels homes aquest percentatge és gairebé imperceptible. La jornada de treball a temps parcial, tant si ve donada per la impossibilitat de trobar una altra feina com si obeeix a raons de tenir cura d'altres persones es dona principalment en les dones. Tot i així, les desigualtats de gènere són menys acusades a la ciutat de Barcelona que a la resta de Regió Metropolitana i a la resta de Catalunya. Pel que fa a les condicions laborals, el període de cinc anys estudiat ha servit perquè homes i dones s'equiparin pel que fa a la incidència de la temporalitat contractual però no pel que fa a la temporalitat empírica ni, sobretot, ha fet variar el fet que segueixin persistint les diferències salarials comptabilitzades des dels salaris baixos.

El col·lectiu de joves treballadors també ha intensificat la seva presència en el mercat laboral, tot i que a Barcelona aquest accés es produeix més tardanament que a la resta de territoris estudiats; sota formes de subocupació (el 12% de les persones ocupades de 16 a 24 anys té una jornada involuntària a temps parcial) i en gran mesura amb contractes temporals i salaris baixos. Les persones de 35 a 64 anys que treballen, continuen sent les més protegides laboralment.

Les taxes d'activitat i ocupació de les persones nascudes a la resta del món són superiors a les de les persones nascudes en el territori espanyol, com també ho són les taxes d'atur. Aquesta sobre-representació en el mercat de treball no es tradueix, en canvi, en condicions laborals equiparables en cap de les variables analitzades.

Finalment, el 2006 una quarta part de les persones aturades a Barcelona fa més d'un any que estan en aquesta situació i dos terços no reben cap prestació vinculada. El baix nombre de persones afectades, però, ens impossibilita conèixer amb més detall les seves característiques personals. El 8,7% de la ciutadania de Barcelona de 16 a 64 anys viu en llars on cap dels membres no té una vinculació directa i actual amb el treball mercantil.

3. Vulnerabilitat educativa

La importància de l'educació com a mecanisme d'integració social està fortament acceptada i reconeguda per diferents acords i tractats internacionals sobre drets humans. Les habilitats intel·lectuals i competencials faciliten el desenvolupament personal i social i, en conseqüència, l'adaptació a la vida professional, d'altra banda cada vegada més tecnificada. Des del punt de vista de la multidimensionalitat de l'exclusió que mantenim al llarg de tot l'estudi, l'exclusió en aquest àmbit influeix en gran mesura en el manteniment i la reproducció de les desigualtats en la resta de dimensions considerades.

L'accés al sistema educatiu i el capital formatiu constitueixen en aquest punt les subdimensions que analitzem.

3.1 L'accés al sistema educatiu

Si bé la generalització de l'educació bàsica a l'Estat espanyol ha estat tardana en comparació amb altres països de la Unió Europea,³² a mitjan anys vuitanta va començar a fer-se realitat l'obligatorietat d'ensenyament de tots els infants de 6 a 14 anys. L'any 1990, l'entrada en vigor de la LOGSE³³ va allargar el període d'obligatorietat a deu anys, de manera que avui dia tots els infants tenen garantida l'escolarització dels 6 als 16 anys.

En aquest sentit, l'accés a l'ensenyament obligatori no hauria de ser un factor discriminant per a les generacions més joves que van realitzar la seva formació passat el període de transició democràtica. De fet, el percentatge de persones entrevistades a la darrera edició de l'ECVHPC que viuen en llars on hi ha algun menor sense escolaritzar és gairebé inexistent (0,1%), si bé les limitacions de les dades d'enquesta per recollir aquests tipus d'incidències són certes.

Tot i així, com veurem a les dades següents, encara arrosseguem les dificultats d'accés al sistema educatiu de les persones de generacions anteriors. Dificultats que si bé es circumscriuen a un període històric determinat, tenen efectes en termes de vulnerabilitat i precarietat al llarg de la vida.

D'altra banda, l'arrelament de la doble xarxa de titularitat de l'ensenyament a Catalunya pot ser l'origen d'un accés desigual als recursos educatius. Però el disseny mostrat de l'ECVHPC, realitzat sobre les persones de 16 anys i més, no contempla precisament les persones en edat d'escolarització obligatòria, per la qual cosa s'ha obviat qualsevol tipus d'anàlisi que quantifiqués la presència de determinats col·lectius socials a l'escola pública i l'escola privada.

3.1.1 Evolució del nivell educatiu de la població 2000-2006

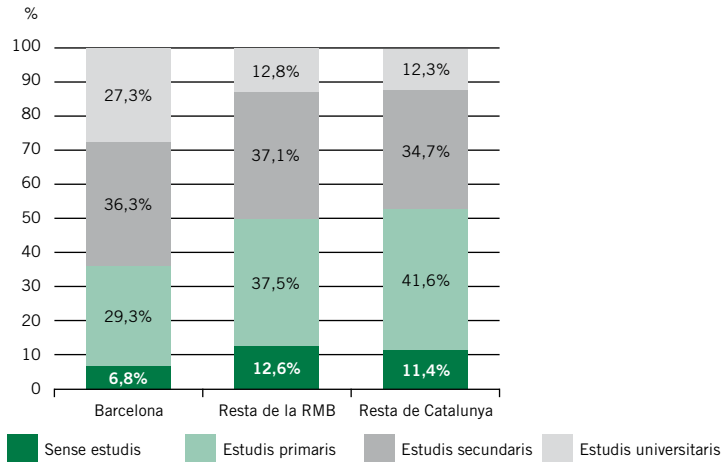
En el període comprès entre les dues darreres edicions de l'ECVHPC, ha continuat creixent el nivell educatiu de la població de Barcelona (taula 24). D'una banda, les generacions més envellides, que en gran mesura no van poder gaudir de cap tipus d'estudis, van desaparèixer. De l'altra, la universalització de l'educació va dotant sistemàticament les generacions més joves d'un nivell mínim d'ensenyament. El 27,7% de la població barcelonina de 18 anys i més tenia estudis superiors l'any 2006, mentre que no arribaven al 7% les persones entrevistades sense cap tipus de formació.

De fet, Barcelona es diferencia substancialment de la resta de territoris analitzats quant al nivell educatiu assolit per la seva població. La proporció de persones amb titulacions universitàries, tant a la resta de la Regió Metropolitana com a la resta de Catalunya, està molt per sota de la de Barcelona (gràfic 34). En aquests territoris, una de cada dues persones o bé no té cap tipus d'estudis o bé com a màxim té estudis primaris. Aquestes diferències territorials poden ser explicades per diferents motius. En primer terme, per la capacitat d'atracció de les grans ciutats de persones de la resta de territoris (sobretot dels més allunyats del centre metropolità), en la mesura que s'hi concentra una major part d'oferta formativa i un ventall més ampli d'oportunitats vitals. En segon lloc, pel procés de metropolització que es va dur a terme entre els anys 1950 i 1970. El Barcelonès i l'eix Barcelona/Terrassa

32. La Ley General de Educación de 1970 va representar l'inici de la modernització del sistema educatiu espanyol, així com la Ley Orgánica 8/1985 reguladora del dret a l'educació.

33. Ley Orgánica de Ordenación General del Sistema Educativo, 1990.

Gràfic 34. Nivell d'estudis finalitzats de les persones de 16 anys i més. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 24. Nivell d'estudis finalitzats de les persones de 18 anys i més. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Sense estudis	12,6%	6,8%
Estudis primaris	34,3%	29,5%
Estudis secundaris	32,8%	36,0%
Estudis universitaris	20,3%	27,7%
Total	100,0%	100,0%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

van registrar la màxima acollida absoluta d'immigració provinent de la resta de l'Estat. La motivació econòmica d'aquestes migracions es manifesta en la pràctica coincidència entre municipis amb saldo positiu de creixement de població en aquest període i els municipis amb indústria (Font, Llop i Vilanova, 1999). La població nouvinguda en aquells moments ni disposava d'un grau de formació alt ni tenia la motivació d'assolir-lo aquí, més aviat es va tractar de força de treball no qualificada. La presència d'aquestes generacions vingudes d'altres parts de l'Estat encara és visible en els resultats educatius.

3.2 El capital formatiu

Els resultats educatius assolits per la població esdeven claus en els processos d'integració social. La manca d'estudis o la insuficiència d'aquests condicionen el desenvolupament humà present i futur de les persones. En aquest sentit, les persones amb menys qualificació tenen més possibilitats de ser expulsades del mercat de treball en períodes de recessió econòmica.

A partir d'un seguit d'indicadors construïts amb les dades de l'ECVHPC, es mostren aquells col·lectius socials més vulnerables quant a recursos educatius.

3.2.1 Formació insuficient

La formació de les persones és una de les variables més importants a l'hora d'analitzar els factors que contribueixen a l'exclusió social. Disposar de recursos educatius condiciona les possibilitats d'accés al mercat de treball. En aquest cas, hem considerat rellevant enfocar la nostra anàlisi cap a les persones en edat laboral que no disposen de capital formatiu que es pot fer valer a la societat, tant per les dificultats d'accés al mercat de treball com per les condicions laborals que se'n poden derivar. Hem conceptualitzat com a persones amb formació insuficient aquelles que o bé no saben ni llegir ni escriure o bé han cursat una part d'estudis primaris però no els han arribat a completar.

Així, el 2,1% dels habitants de Barcelona de 18 a 64 anys no disposen de cap tipus de formació reglada (taula 25). Aquest percentatge ha disminuït respecte a les dades de l'any 2000, sobretot per l'efecte de sortida de les generacions més grans.

Taula 25. Persones de 18 a 64 anys que no han cursat estudis. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Analfabets o amb estudis primaris incomplets	5,1%	2,1%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

El percentatge de persones amb formació insuficient és gairebé del triple a la resta de l'àmbit metropolità i a la resta de Catalunya (taula 26).

Atenent a variables independents com ara el sexe, l'edat o l'origen geogràfic, s'observa com la formació insuficient té un impacte més negatiu sobre les dones, les persones que no han nascut a Catalunya i el grup d'edat més madur en edat laboral.

Les diferències educatives en funció del sexe s'han reduït considerablement a Barcelona en el període comprès entre les dues últimes edicions de l'enquesta. L'any 2006, les diferències entre homes i dones sense estudis són mínimes (gràfic 35). A la resta de la Regió Metropolitana de Barcelona i a la resta de Catalunya (gràfic 36) el diferencial entre ambdós sexes és més intens que a la ciutat de Barcelona (2,5% i 1,8% respectivament).

Per grups d'edat, el de les persones entrevistades entre els 35 i els 64 anys és el que té els nivells de formació insuficient més alts (gràfic 37). A Barcelona gairebé arriben al 3% però és sobretot a la resta de la Regió Metropolitana on les diferències entre els dos grups d'edat que analitzem són superiors (el diferencial és de 7 punts, mentre que a Barcelona és de 2,1 punts i a la resta de Catalunya és de 3,7 punts). Com dèiem amb anterioritat, és en les generacions més velles on es fan més evidents les desigualtats derivades de l'accés a l'educació. Malgrat que en aquesta anàlisi només hem considerat les persones en edat laboral, encara es manifesten les desigualtats.

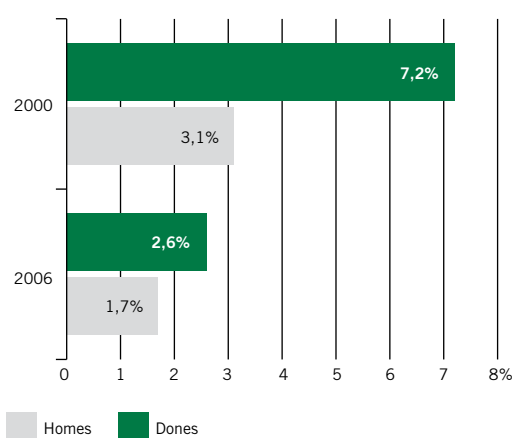
Atenent al lloc de naixement, no hi ha diferències significatives entre territoris quan es tracta de persones nascudes a Catalunya (gràfic 38). En canvi, quan es tracta de persones nascudes a la resta de l'Estat s'evidencia la manca de possibilitats formatives d'aquest col·lectiu en tots els territoris. Els percentatges de persones amb formació insuficient nascudes a la resta del món presenta diferències significatives segons el territori on resideixin. Així, només el 3% de les persones nascudes fora de l'Estat que viuen a Barcelona no ha cursat cap tipus d'estudis, mentre que a la resta de la Regió Metropolitana el percentatge ascendeix fins al 10% i a la resta de Catalunya fins gairebé el 16%. Amb aquestes dades es pot confirmar que a mesura que ens allunyem del centre metropolità, augmenta el percentatge de persones nascudes a la resta del món amb formació insuficient.

Taula 26. Persones de 18 a 64 anys que no han cursat estudis. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
Analfabets o amb estudis primaris incomplets	2,1%	5,7%	5,2%

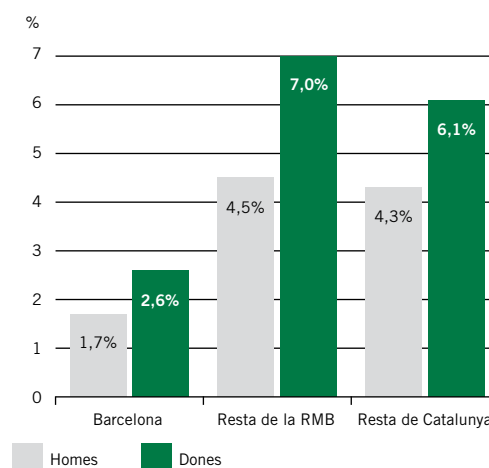
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 35. Persones de 18 a 64 anys que no han cursat estudis segons el sexe. Barcelona, 2000-2006

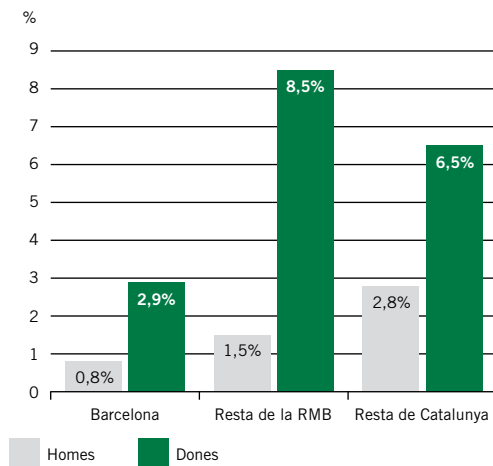
Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Gràfic 36. Persones de 18 a 64 anys que no han cursat estudis segons el sexe. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

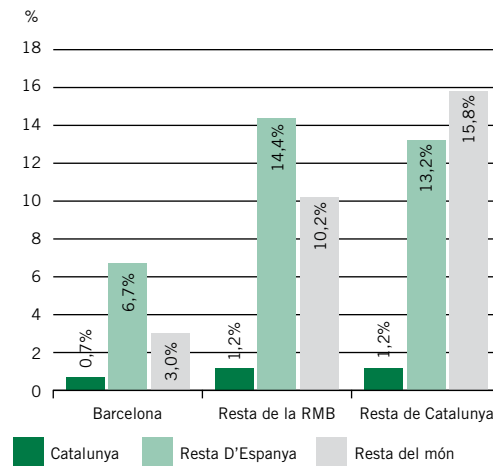
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 37. Persones de 18 a 64 anys que no han cursat estudis segons grups d'edat. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 38. Persones de 18 a 64 anys que no han cursat estudis segons el lloc de naixement (% sobre cada lloc de naixement). Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

3.2.2 Abandonament prematur dels estudis

L'abandonament prematur dels estudis és un dels indicadors estructurals que empra la Comissió Europea per mesurar els nivells de cohesió social dels països membres de la Unió Europea. Es construeix sobre les persones de 18 a 24 anys que han assolit com a màxim la primera etapa de l'educació secundària i que en l'actualitat no reben cap tipus de formació reglada respecte al total de població del mateix grup d'edat. Té una importància significativa en tant que es tracta de persones que han aturat la seva formació en un nivell molt bàsic (almenys en el moment de fer l'entrevista), amb les conseqüències que se'n poden derivar sobre la seva vida futura. Aquesta situació contrastaria amb l'aprenentatge al llarg de la vida que sembla estar tan present a les agendes polítiques europees com a motor del desenvolupament econòmic i social.

La taxa d'abandonament prematur dels estudis a Barcelona ha augmentat respecte a l'any 2000 (taula 27), si bé encara és inferior respecte a la de la resta de la Regió Metropolitana i a la de la resta de Catalunya (taula 28). Com vèiem en capítols anteriors, la incorporació al mercat laboral de la joventut a la ciutat de Barcelona és més tardana a favor d'una major formació. Tant la taxa d'activitat com la d'ocupació juvenil són més elevades a la resta de territoris.

Taula 27. Abandonament prematur dels estudis de la població de 18 a 24 anys. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
Abandonament prematur dels estudis	12,2%	16,7%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Taula 28. Abandonament prematur dels estudis de la població de 18 a 24 anys. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Rest de la RMB	Rest de Catalunya
Abandonament prematur dels estudis	16,7%	24,1%	29,7%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

3.2.3 Desigualtat educativa

Una altra manera d'apropar-nos al capital formatiu de les persones ha estat el càlcul de la ràtio entre el percentatge de persones amb titulacions superiors i el percentatge de persones que no han assolit l'educació obligatòria. Una ràtio amb valor 1 ens informa que per cada persona sense estudis obligatoris n'hi ha una altra amb nivell d'estudis superiors. Els valors per sota d'1 mostren com la proporció de persones amb el nivell d'estudis màxim és inferior respecte a la de les que no en tenen. En aquest cas hem calculat les ràtios per a la població de 25 a 64 anys.

La relació entre les persones millor i pitjor posicionades educativament és del 3,8 per a la ciutat de Barcelona (taula 29). És a dir, per cada persona sense el nivell d'estudis obligatori n'hi ha gairebé quatre amb estudis superiors. Aquesta relació ha millorat respecte a l'any 2000.

Com s'observa en el gràfic següent (gràfic 39), la relació és inversa tant a la resta de la Regió Metropolitana com a la resta del territori català. En cap cas, les ràtios no arriben a 1.

Atenent a les variables independents que hem anat estudiant al llarg de l'informe, a Barcelona la relació sempre és a favor de les persones amb titulacions superiors (taula 30).

Per cada home entrevistat sense estudis a la ciutat de Barcelona, en trobem una mica més de quatre amb estudis superiors. Per a les dones, aquesta relació és de 3,4. A les altres unitats territorials analitzades, les ràtios són gairebé iguals per ambdós sexes però sempre a favor de les persones sense estudis.

Per grups d'edat, s'evidencia l'eliminació progressiva de les desigualtats educatives històriques. Les persones més joves ja s'han pogut beneficiar de la universalització del sistema educatiu i, tant a la resta de la Regió Metropolitana com a la resta del territori català, la presència de persones amb titulacions superiors està per sobre de la de persones sense cap tipus de formació.

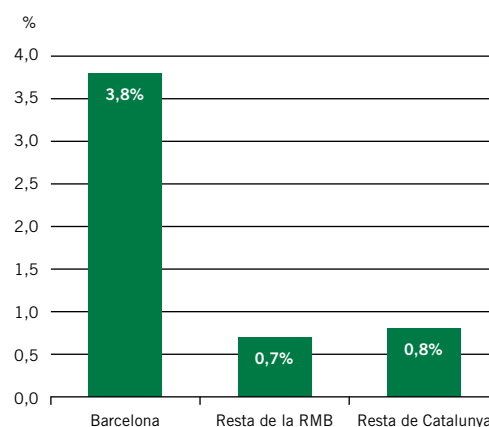
Segons el lloc de naixement, les persones nascudes a Catalunya són les que presenten proporcions més grans de titulacions universitàries respecte a les persones sense estudis. A Barcelona, per cada habitant sense estudis n'hi ha gairebé set que tenen titulacions superiors. A la resta de l'àmbit metropolità i a la resta de Catalunya, la relació és de 1,8 i 1,5 respectivament. Les persones nascudes a la resta d'Espanya són les més afectades per la democratització tardana del sistema educatiu i, com hem observat amb anterioritat, encara són visibles les poques oportunitats de què van disposar per formar-se. A la ciutat de Barcelona, la relació segueix sent positiva a favor dels titulats universitaris, tot i que en proporcions molt menors; però a la resta de territoris, els pes de les titulacions universitàries segueix la tendència contrària: per cada persona sense el nivell d'estudis obligatoris n'hi ha 0,2 amb estudis superiors.

Taula 29. Ràtio entre el percentatge de persones amb titulacions superiors i el percentatge de persones que no tenen el nivell d'estudis obligatori de la població de 25 a 64 anys. Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
% Titulars superiors /		
% Sense nivell educatiu obligatori	1,3	3,8

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Gràfic 39. Ràtio entre el percentatge de persones amb titulacions superiors i el percentatge de persones que no tenen el nivell d'estudis obligatori de la població de 25 a 64 anys. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 30. Ràtio entre el percentatge de persones amb titulacions superiors i el percentatge de persones que no tenen el nivell d'estudis obligatori de la població de 25 a 64 anys, segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
Sexe			
Homes	4,4	0,7	0,7
Dones	3,4	0,7	0,9
Grup d'edat			
25 a 34 anys	...	3,1	2,4
35 a 64 anys	2,7	0,4	0,6
Lloc de naixement			
Catalunya	6,8	1,8	1,5
Resta d'Espanya	1,4	0,2	0,2
Resta del món	2,6	0,6	0,4
Total	3,8	0,7	0,8

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).
 (...) Dada estadísticament no significativa.

Les persones nascudes a la resta del món i residents a Barcelona es caracteritzen per incloure més presència de les que tenen una millor formació, però a la resta de l'àmbit metropolità i a la resta de Catalunya hi tenen més pes les que no tenen formació o no han finalitzat els estudis obligatoris.

3.2.4 Barrera lingüística: castellà i català

En darrer terme, farem referència al desconeixement de l'idioma com a factor que pot influir negativament en l'accés al mercat de treball, així com en la integració de les persones en determinats espais socials (Subirats *et al.*, 2005).

El percentatge de persones nascudes fora de l'Estat espanyol que desconeixen totalment l'idioma castellà és realment molt escàs: només el 2% d'aquest col·lectiu a Barcelona (taula 31). Gairebé el 90% parla i escriu el castellà. A mesura que ens allunyem de la ciutat augmenta el nombre de persones que diuen que tenen alguna dificultat per fer-se entendre amb el castellà (o no el parlen o no l'escriuen). Probablement, el pes de les comunitats vingudes de països que tenen l'espanyol com a llengua oficial sigui menor en aquests territoris, així com el temps que fa que resideixen al nostre país.

La llengua catalana comporta més dificultats per a les persones nascudes a la resta del món. A Barcelona, el 14,7% de persones d'aquest grup no l'entén, mentre que a la resta de la Regió Metropolitana i a la resta de Catalunya el desconeixement del català és encara superior (23,5% i 19,6% respectivament). Per a la majoria de les persones nascudes a la resta del món, però, les dificultats no es troben a l'hora d'entendre l'idioma sinó de parlar-lo i escriure'l.

Taula 31. Nivell de coneixement del castellà de les persones de 16 anys i més nascudes a la resta del món. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
El parla i l'escriu	88,1%	74,4%	66,1%
El parla però no l'escriu	9,3%	18,4%	23,2%
L'entén però no el parla	0,7%	6,3%	8,2%
No l'entén	1,9%	0,9%	2,5%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 32. Nivell de coneixement del català de les persones de 16 anys i més nascudes a la resta del món. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
El parla i l'escriu	13,7%	10,1%	15,2%
El parla però no l'escriu	13,1%	10,1%	15,7%
L'entén però no el parla	58,5%	56,3%	49,5%
No l'entén	14,7%	23,5%	19,6%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

3.3 Síntesi

A Barcelona, s'ha reduït el percentatge de persones en edat laboral que no ha cursat estudis. L'any 2006 només el 2,1% té una formació insuficient. Les persones més afectades són les dones, el grup de 35 a 64 anys i les que han nascut fora de Catalunya, si bé a Barcelona les desigualtats entre col·lectius no són tan acusades com a la resta de la Regió Metropolitana i a la resta de Catalunya.

L'abandonament prematur dels estudis (mesurat sobre la població de 18 a 24 anys) ha augmentat a la ciutat en el període 2000-2006, malgrat que és inferior que a la resta de territoris analitzats (16,7% a Barcelona, 24,1% a la resta de la Regió Metropolitana i 29,7% a la resta de Catalunya), on la incorporació al mercat de treball de la població més jove es produeix amb més intensitat en detriment d'una major formació.

A la ciutat, per cada persona sense estudis de 25 a 64 anys gairebé n'hi ha quatre amb estudis superiors. A la resta de la Regió Metropolitana i a la resta de Catalunya la relació és inversa, és a dir, tenen més pes relatiu les persones sense estudis.

L'1,9% de les persones residents a Barcelona però nascudes a la resta del món no entén el castellà; en canvi, gairebé el 15% no entén el català.

4. Vulnerabilitat residencial³⁴

L'habitatge ha de ser entès com una necessitat social de primer ordre dins la qual s'articula tot un seguit de funcions que serveixen de suport al procés d'integració de les persones. Aquest habitatge s'ubica en un espai físic concret que facilita en major o menor mesura dur a terme les necessitats quotidianes i bàsiques dels habitants. Les dificultats d'accés a l'habitatge, la seva adequació en relació amb les característiques dels residents, l'habitabilitat interna i externa de l'habitatge i l'estabilitat quant al seu ús, constitueixen els requisits o elements que cal considerar en processos d'exclusió residencial (Cortés *et al.*, 2003).

4.1 L'accés a l'habitatge

4.1.1 El règim de tinença

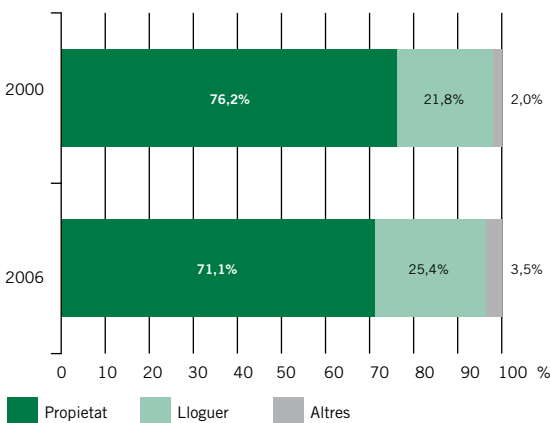
La propietat dels habitatges on es resideix és un tret característic del model residencial al nostre país. Això és així principalment per dos factors. En primer terme perquè, des de mitjan segle xx, les polítiques públiques que l'Estat ha desenvolupat en matèria d'habitatge han incentivat el règim de propietat per sobre del de lloguer. En segon lloc, perquè disposar d'un habitatge en propietat és entès per la majoria dels ciutadans com un element patrimonial, alhora estable i perdurable en el temps (Antón *et al.*, 2007).

Malgrat que la propietat continua sent el règim de tinença majoritari de la població de Barcelona, s'observa en el darrer període un descens d'aquest percentatge (del 76,2% al 71,1%) (gràfic 40). En canvi, la proporció de persones en règim de lloguer ha augmentat, i constituïa l'any 2006 l'opció d'una de cada quatre persones residents al municipi.

Aquest descens moderat del règim de propietat encara diferencia més la capital catalana de la resta de territoris analitzats, on la cultura de compra de l'habitatge sempre ha estat més arrelada, arribant a un 87,5% a la resta de la Regió Metropolitana i a un 84,1% a la resta de Catalunya (gràfic 41). El pes del lloguer disminueix significativament a la resta de municipis de l'àmbit metropolità, aproximadament només una de cada deu persones són llogateres.

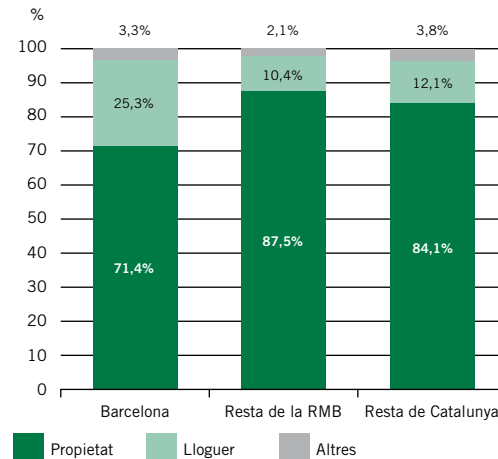
34. En aquest capítol no es presenten dades de les persones entrevistades diferenciades segons el sexe, no perquè no s'hagi especificat, sinó perquè l'anàlisi ens indica que en aquest cas no és una variable discriminant per explicar l'exclusió residencial.

Gràfic 40. Règim de tinença de l'habitatge de les persones de 18 anys i més. Barcelona, 2000-2006

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Gràfic 41. Règim de tinença de l'habitatge de les persones de 16 anys i més. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

4.1.2 Les dificultats d'accés a l'habitatge

Si bé l'habitatge està reconegut com a dret universal, aquest queda desdibuixat quan els mecanismes mercantils dominen el sistema residencial. En aquest marc, disposar d'un habitatge en condicions d'estabilitat i seguretat suficients sense que aquest dret representi una reducció excessiva dels recursos econòmics necessaris per viure esdevé més complex (Cortés *et al.*, 2003).

El cicle alcista que el mercat residencial ha viscut d'ençà els anys noranta (augment de la demanda d'habitatges i creixement de la construcció) i fins al 2006, si bé ha satisfet les necessitats d'una gran part de la població, n'ha deixat una altra exclosa (Miralles *et al.*, 2007). L'augment continuat del preu de l'habitatge, molt per sobre de la inflació, ha dificultat cada vegada més accedir-hi. Per a un gruix de persones això s'ha traduït en endeutament econòmic. Per a altres, ha significat no accedir-hi o accedir-hi sota altres formes de règim de tenença, com ara el lloguer.

Propietat i propietat potencial

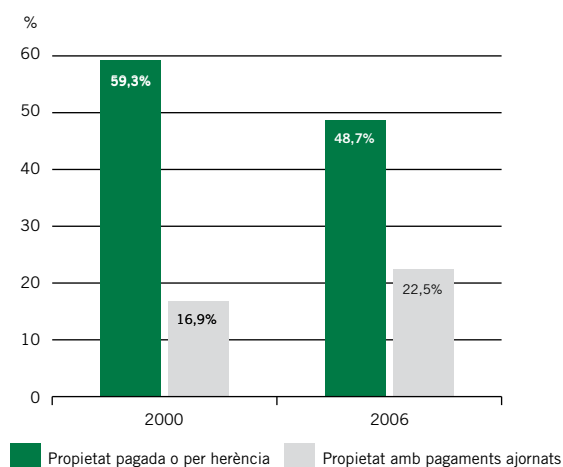
En el període comprès entre les dues darreres edicions de l'enquesta s'ha incrementat el percentatge de població "potencialment propietària".³⁵ L'any 2000 gairebé el 17% de la població residia en habitatges de propietat però amb pagaments ajornats, mentre que l'any 2006 aquesta proporció és del 22,5% (gràfic 42). Si calculem el pes de la compra d'habitatge amb necessitat de finançament sobre el total de propietaris, la proporció és d'un terç. És a dir, un de cada tres habitatges en propietat roman pendent de pagament.

Malgrat aquesta tendència cap a l'endeutament de les famílies que s'observa els darrers anys a Barcelona, encara està per sota dels nivells que es donen en les altres unitats territorials (gràfic 43). A la resta de l'àmbit metropolità el pes de la compra d'habitatges mitjançant crèdits bancaris és del 37,0% i a la resta de Catalunya del 31,3%. Altrament, és en aquestes zones on ha crescut més el parc d'habitatges i, en conseqüència, també és superior la propietat pendent de pagament.

El 28% de la població barcelonina en edat laboral viu en llars on cada mes s'ha de fer front a les despeses generades pel finançament de l'habitatge (gràfic 44). En canvi, només el 4,3% de la població de 65 anys o més viu en llars on es paga hipoteca. Lògicament, es tracta de persones que, per edat, ja han complert els terminis d'amortització dels préstecs i l'habitatge de les quals és, per tant, totalment de propietat.

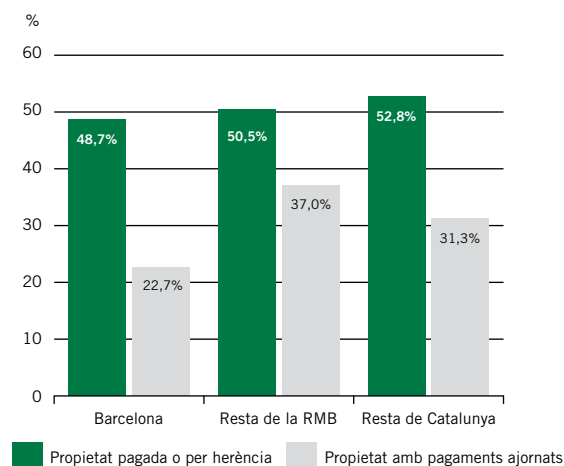
35. S'anomenen propietaris potencials aquells que han comprat l'habitatge mitjançant préstecs hipotecaris i que encara n'estan pagant les quotes mensuals (Leal i Cortés, 2005, citat a Antón *et al.*, 2007).

Gràfic 42. Tipus de propietat de l'habitatge de les persones de 18 anys i més. Barcelona, 2000-2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 43. Tipus de propietat de l'habitatge de les persones de 16 anys i més. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Per llocs de naixement, la població nascuda a Catalunya és la que presenta percentatges més alts de propietat potencial (25,8%). La composició per edats de les persones nascudes a la resta d'Espanya (amb un gran pes de les persones en edat de jubilació que, com hem vist, ja són propietàries de l'habitatge), i l'accés majoritari de les persones nascudes a la resta del món a l'habitatge mitjançant la fórmula del lloguer, expliquen aquestes diferències.

Les despeses associades al pagament de l'habitatge en propietat constitueixen una aproximació a les dificultats per accedir-hi. En aquest cas, hem mesurat l'esforç econòmic que suposa la hipoteca en relació amb els ingressos nets de la llar, analitzant aquells casos en què el pagament mensual en supera el 30%.

Per al 25% de la població barcelonina amb pagaments ajornats, les despeses mensuals de l'habitatge en propietat sobrepassen el 30% de la renda familiar mensual (gràfic 45).³⁶ Aquestes dificultats s'agregen en el grup de menys edat (29,4%) i en el de persones nascudes a la resta del món (40,8%). Malgrat que no disposem de les dades de l'any de compra ni del temps que resta per amortitzar l'habitatge, s'ha de considerar l'efecte que tenen sobre el cost actual de la hipoteca, perquè com més anys falten per amortitzar l'habitatge els costos mensuals són més alts i a l'inrevés.

El règim de lloguer

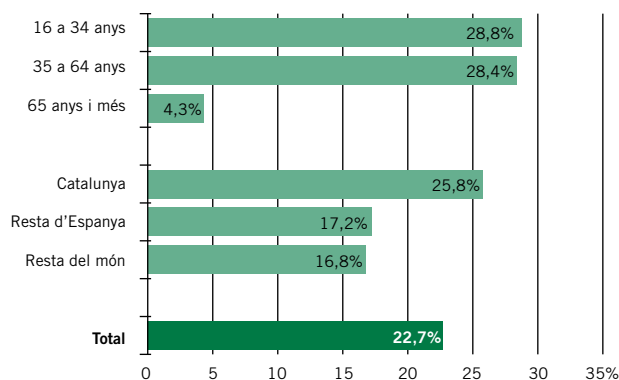
El percentatge de persones llogateres ha augmentat a Barcelona respecte a l'any 2000.³⁷ Malgrat que l'accés a l'habitatge en règim de lloguer no ha de representar necessàriament una situació de precarietat econòmica de les persones, com el règim de propietat tampoc no les hi fa invulnerables, sí que pot ser entès com un factor de risc (Subirats *et al.*, 2005). A més de no disposar de patrimoni que pugui actuar com a garantia davant de les dificultats econòmiques, el règim de lloguer pot anar associat a una inestabilitat més gran dels projectes vitals. D'altra banda –i qüestió no menys important–, pot estar reflectint dificultats davant l'opció de compra majoritària pel fet de no poder afrontar la quantitat de despeses que hi estan associades, ni tan sols accedint-hi mitjançant crèdits bancaris. De fet, la concessió de préstecs hipotecaris està supeditada a requisits relacionats amb l'estabilitat laboral i/o la presentació que en fa la persona demandant, de manera que en queden exclosos els segments de població més desfavorits. Així, altres estudis han mostrat com la impossibilitat de fer front al pagament d'un habitatge en propietat és el principal motiu al·legat per les persones que opten pel lloguer (Antón *et al.*, 2007).³⁸

36. La població de més de 65 anys amb pagaments ajornats només representa el 4,3% d'aquest grup d'edat. Les dades sobre l'esforç econòmic que suposa el pagament de l'habitatge per a aquesta població no són estadísticament significatives i per això s'han exclòs del gràfic.

37. Vegeu el gràfic 40.

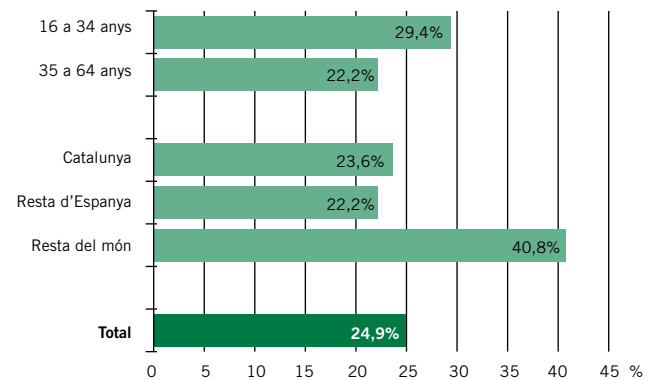
38. En concret, el 50% de les persones que viuen en règim de lloguer no poden comprar un habitatge. Les dades són pel conjunt de l'Estat espanyol i elaborades pel CIS l'any 2005, estudi núm. 2618.

Gràfic 44. Població de 16 anys i més que viu en habitatges en propietat amb pagaments ajornats segons el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 45. Esforç econòmic per al pagament de la hipoteca per sobre del 30% dels ingressos nets mensuals de la llar segons el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Una quarta part de la població de Barcelona resideix en habitatges de lloguer (gràfic 46). El grup d'edat més nombrós que viu en llars amb aquest règim de tinença són els joves, gairebé tres de cada deu, però sobretot les persones nascudes fora del territori espanyol, que són les que hi habiten en percentatges més elevats: set de cada deu persones nascudes a la resta del món.

El règim de lloguer es pot desglossar en dues categories d'importància significativa a la ciutat de Barcelona: el lloguer a termini i el lloguer indefinit. El primer, i més habitual en els contractes de nova creació arran de les reformes de la Llei d'arrendaments urbans, representa un tipus de lloguer amb una durada determinada (normalment acordada entre ambdues parts). El segon remet a un tipus de lloguer sense durada determinada, vinculat habitualment a rendes antigues i en què el venciment es produeix per la mort de la persona que el té llogat o per voluntat de qui arrenda l'habitatge. L'anàlisi d'ambdós tipus de lloguer ens serveix per il·lustrar situacions de vulnerabilitat de diferents col·lectius.

El lloguer a termini representa una mica més de la meitat del total de lloguer a Barcelona i el doble respecte a les dades de l'any 2000. El percentatge també es dobla en relació amb la població arrendatària de les altres unitats territorials analitzades (taula 33).

Sis de cada deu persones nascudes a la resta del món viuen a Barcelona en habitatges de lloguer amb contractes de durada determinada (gràfic 47). Aquesta modalitat no és, ni de bon tros, la majoritària entre les persones nascudes a Catalunya ni a la resta d'Espanya, amb percentatges del 7,5% i del 5,3% respectivament.

Per grups d'edat, és sobretot la població més jove la que viu en una proporció més gran en habitatges de lloguer a termini (20,1%); en canvi, entre el col·lectiu de gent de 65 anys o més, aquest percentatge és només del 3,1% ja que o bé són propietaris de l'habitatge o bé tenen lloguers indefinits, com veurem tot seguit.

Tot i que el 12% del lloguer indefinit a Barcelona és una xifra molt elevada respecte a la resta de territoris estudiats, i fins i tot comparativament amb la majoria de grans ciutats espanyoles, aquesta opció ha disminuït considerablement en els últims deu anys. A l'edició de l'any 1995 de l'ECVHP, el lloguer indefinit se situava en el 27,1% i, l'any 2000, en el 15,2%. Aquest descens s'explica tant per la mortalitat dels inquilins, ja que les persones de més edat són les que gaudeixen majoritàriament d'aquest tipus de contracte, com pel marc legal actual del mercat de lloguer.³⁹

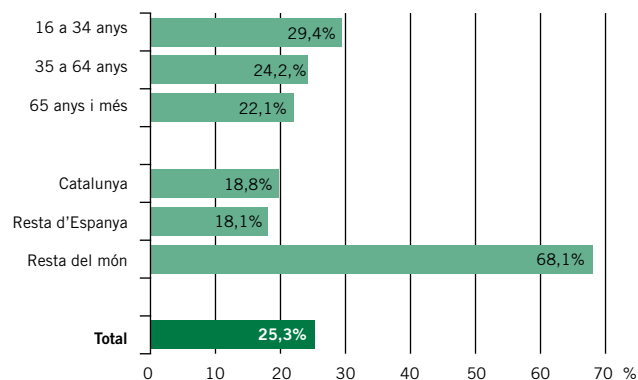
Taula 33. Lloguer a termini com a règim de tinença de l'habitatge de les persones de 16 anys i més. Barcelona, resta de la Regió Metropolitana i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Reste de la RMB	Reste de Catalunya
% de lloguer a terminis	13,3%	7,1%	6,8%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

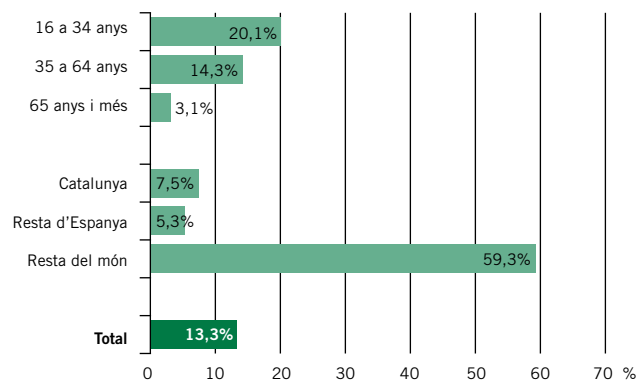
39. S'assenyala el Decret Boyer de l'any 1985 com a inici de la política introductòria d'incerteses al voltant del lloguer, que tant des de la percepció de la persona propietària com de la llogatera no ha ajudat a desenvolupar el parc de lloguer com a alternativa a la compra.

Gràfic 46. Població de 16 anys i més que viu en règim de lloguer segons el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 47. Lloguer a termini com a règim de tinença de les persones de 16 anys i més segons el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula 34. Lloguer amb contracte indefinit com a règim de tinença de les persones de 16 anys i més segons el grup d'edat. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

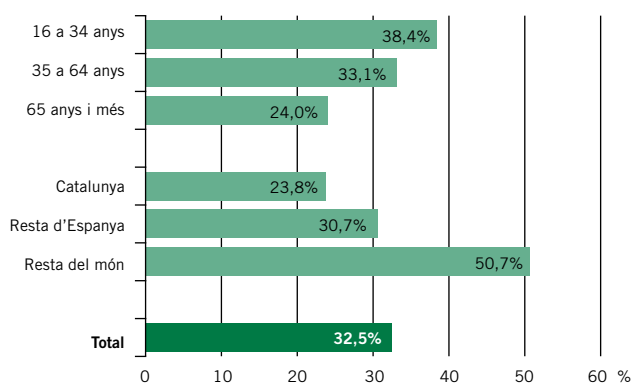
	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
Grup d'edat			
16 a 34 anys	9,3%	1,9%	5,5%
35 a 64 anys	9,9%	3,2%	4,9%
65 anys i més	19,0%	6,1%	5,8%
Total	12,0%	3,3%	5,3%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Com dèiem, la població més gran és la que disposa més d'aquest tipus de contracte residencial a la ciutat, gairebé una cinquena part de les persones de 65 anys i més (taula 34). Tot i els avantatges que es poden deduir a priori de gaudir d'un lloguer indefinit, tant per l'estabilitat que genera com per les baixes despeses associades, hi pot haver altres efectes col·laterals, en forma d'assetjament immobiliari. De fet, els canvis urbanístics que ha sofert Barcelona en els darrers quinze anys, han incrementat considerablement el valor afegit de determinades zones de la ciutat anteriorment degradades, on es concentrava aquest tipus d'arrendament. Els augments del preu del lloguer, o l'oblit sistemàtic del manteniment i les reparacions d'instal·lacions bàsiques són algunes de les estratègies seguides pels propietaris i propietàries per tal d'obtenir dels edificis un ús econòmicament molt més rendible. En la mesura que aquestes pressions per abandonar l'habitatge es focalitzen en persones grans que disposen d'ingressos molt inferiors a la resta de la població, la problemàtica s'aguditza.

Malgrat que la despesa mitjana mensual del lloguer a Barcelona l'any 2006 (417,72 €) és inferior a la despesa mitjana mensual de la hipoteca (577,96 €), l'esforç econòmic de les persones en règim de lloguer és superior a l'esforç derivat de la compra de l'habitatge mitjançant crèdits bancaris (gràfic 48). Per un terç de les persones que viuen en règim de lloguer a Barcelona (32,5%), les despeses superen el 30% dels ingressos mensuals de la llar, mentre que, com ja hem vist, les persones que superen aquest llindar pel pagament de l'habitatge en propietat constitueixen el 24,9% (gràfic 45). Aquest increment de l'esforç econòmic de les persones que arrenden un pis respecte a les que el tenen en propietat potencial està relacionat amb els ingressos familiars de què disposen unes i altres. La renda familiar mitjana mensual de qui viu de lloguer és de 1.881 € i la de qui té pis en propietat potencial, de 2.837 €; en conseqüència hi ha un efecte de desigualtat econòmica de partida que no es veu compensat per la diferència entre el cost d'un règim de tinença i l'altre. De fet, és probable que aquest diferencial de renda sigui el que condicioni l'accés a l'habitatge amb una modalitat o l'altra. Altrament, és el grup de 16 a 34 anys i el col·lectiu de persones nascudes a la resta del món els qui tenen més dificultats econòmiques per accedir a l'habitatge.

Gràfic 48. Esforç econòmic per al pagament de l'habitatge de lloguer per sobre del 30% dels ingressos nets mensuals de la llar segons el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

4.2 Les condicions de l'habitatge

4.2.1 La manca d'espai

Un aspecte important de les condicions de l'habitatge és l'espai de què hi disposen les persones i si poden viure de forma esplaiada. Tot i que l'espai semblaria obeir ingènuament més a un tema de comoditat que no pas a processos d'exclusió residencial, la seva importància radica en el fet que la manca d'espai és incompatible amb l'autonomia, la privacitat i la independència de les persones.

La sobrecàrrega de l'habitatge s'ha valorat a partir de dos aspectes; en primer lloc i partint de la subjectivitat de les persones, analitzant els qui diuen que el principal problema de l'habitatge és la manca d'espai; en segon terme, i de forma objectiva, realitzant el quocient entre els metres quadrats de l'habitatge i el nombre de membres de la llar, obtenint així el grau d'amuntegament.⁴⁰

Segons la percepció dels individus, la manca d'espai representa un problema per al 16,3% de la població de Barcelona; percepció que es redueix a la resta de la Regió Metropolitana fins al 9,7% i a la resta de Catalunya fins al 6,5% (taula 35).

Per grups d'edat, s'observa com la percepció de sobrecàrrega a l'habitatge del grup més jove de la capital catalana és la més alta, amb un 20%, seguit de prop pel grup d'edat comprès entre els 35 i els 64 anys. Pel que fa a les persones de més de 65 anys, la manca d'espai a l'habitatge és un problema en menor proporció, ja que sovint es tracta de persones que o bé viuen soles o bé viuen en llars de niu buit (parella sense fills ni filles).

Malgrat que, com dèiem, la construcció del concepte d'*amuntegament* és objecte de discussions per diferents investigadors i investigadores, en aquest estudi hem establert el llindar en aquells casos en què les persones disposen de menys de 15 m². L'amuntegament a la ciutat de Barcelona és del 6,3%, molt semblant en aquest cas al de la resta de la Regió Metropolitana (5,9%) i superior al percentatge de la resta de Catalunya (2,9%).

Per lloc de naixement, el col·lectiu de persones nascudes fora del territori espanyol és el que més evidencia aquesta problemàtica: gairebé una de cada quatre resideix a Barcelona en situació d'amuntegament (gràfic 49). A la resta d'entitats territorials, les persones nascudes a la resta del món també són les que disposen de menys espai per dur a terme les seves activitats quotidianes. Per a les persones autòctones, la manca d'espai es converteix en una dificultat només per al 4%, aproximadament.

Atenent a l'edat de les persones entrevistades, es repeteixen les tendències observades en la percepció subjectiva de manca d'espai: com més joves, més sobreexposats estan a l'amuntegament (gràfic 50). Cal observar, però, les diferències entre les dues formes de mesurar la sobrecàrrega. Quan es fa contemplant els metres quadrats de què disposa l'habitatge i el nombre de persones amb qui es comparteix, els percentatges de població afectada es redueixen considerablement (del 16,3% com a percepció subjectiva al 6,3% mesurat de manera objectiva).

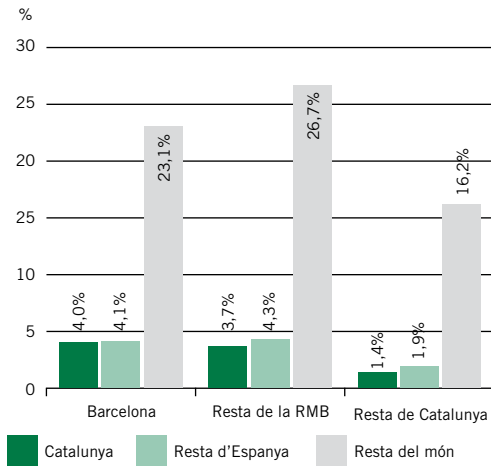
40. L'amuntegament al·ludeix a la relació entre les dimensions de la llar i la quantitat de persones que hi viuen (Subirats *et al.*, 2005). Tot i que existeixen diferents barems per estimar què es considera amuntegament i què no, en aquest estudi es considerarà amuntegament disposar de menys de 15 m² per persona.

Taula 35. Persones de 16 anys i més que diuen que el principal problema de l'habitatge és la manca d'espai segons el grup d'edat. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Reste de la RMB	Reste de Catalunya
Grup d'edat			
16 a 34 anys	20,0%	14,1%	8,4%
35 a 64 anys	18,4%	9,0%	7,2%
65 anys i més	7,9%	3,7%	2,6%
Total	16,3%	9,7%	6,5%

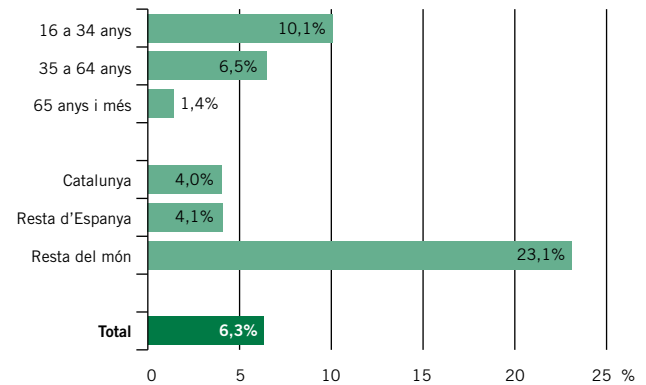
Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 49. Persones de 16 anys i més que viuen en llars amb menys de 15 m² per persona segons el lloc de naixement. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 50. Persones de 16 anys i més que viuen en llars amb menys de 15m² per persona. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

4.2.2 La inadequació de l'espai físic

Les necessitats residencials de les persones van evolucionant al llarg del seu cicle vital, ja sigui per causes personals, econòmiques, familiars o físiques. Aquesta última causa, relacionada sobretot amb el procés d'envelliment, però també amb situacions de discapacitat, és la que exigeix una adaptació de l'entorn a les noves necessitats físiques de les persones. En aquest sentit, les exigències dels habitants no han de ser incompatibles amb les característiques físiques de l'habitatge per tal que aquests continuïn gaudint del màxim nivell d'autonomia personal (Cortés *et al.*, 2003).

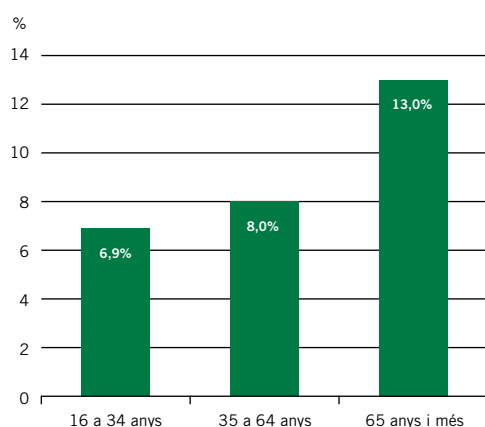
Així, la inadequació de l'espai físic pot esdevenir un altre component d'exclusió residencial, amb repercussions sobre la població més envellida i les persones amb limitacions per dur a terme activitats bàsiques de la vida diària. Adequar l'espai físic a les noves necessitats comporta inversions econòmiques en obres, que es poden veure limitades per la manca de recursos o per les dificultats de realitzar-les si es tracta d'habitatges de lloguer (Cortés *et al.*, 2003). D'altra banda, les dificultats també poden sorgir per la manca d'acord entre el veïnat, si les readaptacions afecten i requereixen el consens de la comunitat.

Per tal de quantificar el fenomen de la inadequació, s'ha optat novament per recórrer a la percepció que en tenen les persones entrevistades. Hem considerat que la manca d'ascensor pot ser una aproximació a les incompatibilitats entre les necessitats personals i les condicions del lloc on es resideix. El fet de no disposar d'ascensor és un problema per al 8,9% dels habitants de Barcelona (gràfic 51, p. 50). La població de més edat és la que sofreix amb més força aquesta problemàtica, que afecta el 13% de les persones de 65 anys i més.

Paral·lelament, hem escollit la població de més edat de la ciutat per analitzar si tenen dificultats per sortir al carrer i si aquestes estan relacionades amb la manca d'ascensor.⁴¹ Gairebé una de cada quatre persones de 65 anys i més diu que té dificultats per sortir de la seva llar (23,3%). Si fem l'encreuament de les dades de les dificultats per sortir al carrer amb les d'absència d'ascensor, el percentatge augmenta fins al 31,3% (gràfic 52, p. 50). En aquest cas, la no idoneïtat de l'espai físic, concretada en el fet de no tenir ascensor, limita l'autonomia de les persones conduint-les en últim terme a patir processos d'aïllament social.

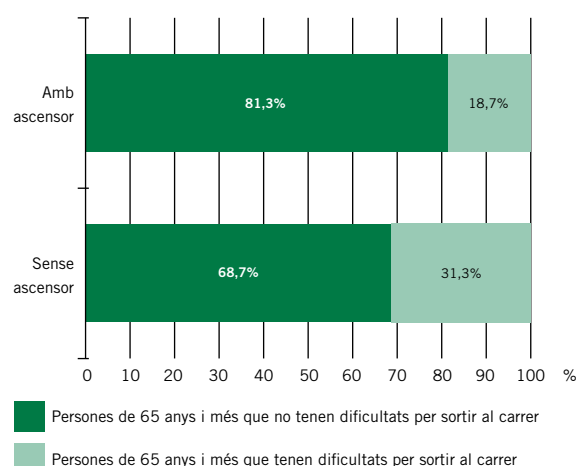
41. En aquest cas no es tracta d'avaluar la manca d'ascensor com a problema principal de l'habitatge sinó que l'anàlisi s'ha realitzat sobre una altra variable, que mesura el fet de tenir ascensor de manera objectiva (tenir o no tenir ascensor).

Gràfic 51. Persones de 16 anys i més que diuen que el principal problema de l'habitatge és la manca d'ascensor segons el grup d'edat. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 52. Persones de 65 anys i més segons si tenen dificultats per sortir al carrer i si disposen d'ascensor. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

4.3 L'habitabilitat

Un altre aspecte important pel que fa a l'exclusió residencial és la qüestió de l'habitabilitat. L'exclusió en aquest àmbit no només ve donada per les dificultats d'accés o la manca d'adequació d'un habitatge, sinó que també depèn en bona mesura de la seva qualitat constructiva i de l'existència d'un seguit d'instal·lacions bàsiques que permetin desenvolupar les funcions socials que s'assignen al sistema residencial. En aquest sentit, uns nivells d'habitabilitat insuficients poden accelerar processos d'exclusió social, però també perjudicar processos d'incorporació social i de normalització en les persones ja excloses socialment (Cortés *et al.*, 2003).

4.3.1 Les característiques de la construcció

Pel que fa a les característiques constructives, un habitatge ha d'obeir a un mínim de condicions estructurals que permetin fer-ne ús sense cap mena de risc per a la integritat física de les persones que s'hi allotgen (Cortés *et al.*, 2003). A la capital catalana, l'1,6% de les persones entrevistades assenyalen que el problema principal de l'habitatge està relacionat amb la seva estructura i/o amb l'aluminosi⁴² (taula 36). Malgrat que es tracta d'un percentatge molt baix, les persones de 65 anys i més són les que pateixen amb més intensitat una construcció deficitària, així com les nascudes a la resta d'Espanya. Aquest fet es deu bàsicament al fet que són ciutadans que provenen de les migracions internes dels anys seixanta i que van ocupar habitatges coincidint amb els plans de desenvolupament del franquisme i en un punt àlgid de la construcció, una part de la qual es va fer amb ciment aluminós. El percentatge de persones que diuen que pateixen aquesta problemàtica a la resta d'unitats territorials analitzades no arriba en cap cas a l'1%.

42. L'aluminosi és una patologia d'un cert tipus de formigó emprat entre els anys cinquanta i setanta del segle XX a la construcció, que pot posar en perill l'estabilitat de l'edifici.

Taula 36. Persones de 16 anys i més que diuen que el principal inconvenient de l'habitatge són els problemes a l'estructura i/o aluminosi segons el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Barcelona	
Grup d'edat	
16 a 34 anys	0,6%
35 a 64 anys	2,0%
65 anys i més	2,1%
Lloc de naixement	
Catalunya	1,4%
Reste d'Espanya	2,4%
Reste del món	1,2%
Total	1,6%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

4.3.2 Les instal·lacions bàsiques

En l'actualitat, tot i que encara existeixen habitatges que no compleixen els estàndards d'habitabilitat, s'ha millorat substancialment quant a les instal·lacions bàsiques de les llars. Durant tot el segle xx, el barraquisme va ser part fonamental de la història de l'urbanisme barceloní i on es concentraren els principals problemes d'habitabilitat (Fabre, 2008). L'infrahabitatge actual és, en canvi, molt més difús i difícil de visualitzar a la ciutat, localitzat en espais no destinats a l'habitatge com ara antics locals comercials, terrats o habitatges abandonats... (Muxí, 2008). Malauradament, l'anàlisi d'aquesta problemàtica des d'una perspectiva quantitativa és molt difícil de fer, fins i tot amb enquestes dissenyades específicament per captar els segments més desfavorits de la població.

Mitjançant les dades de l'ECVHP, s'han quantificat les persones que viuen en habitatges que no disposen d'alguna de les instal·lacions considerades bàsiques com ara l'aigua corrent calenta, el vàter dins de casa i la dutxa o banyera. L'any 2000, el 5,1% dels residents a Barcelona no disposava d'alguna d'aquests mínims d'habitabilitat, mentre que en la darrera edició de l'enquesta el percentatge es redueix fins al 1,8% (taula 37).

Malgrat aquesta millora de l'habitabilitat dels habitatges, la població de més edat de la ciutat és la que pateix amb més intensitat la carència d'alguna instal·lació a les seves llars (4,4%), probablement a causa de l'antiguitat de la finca i l'existència d'instal·lacions com ara la dutxa o el vàter en espais comunitaris (taula 38).

Taula 37. Persones de 18 anys i més que viuen en habitatges que no disposen d'alguna de les instal·lacions bàsiques (aigua corrent calenta, vàter, dutxa o banyera). Barcelona, 2000-2006

	2000	2006
No disponibilitat d'alguna de les instal·lacions bàsiques	5,1%	1,8%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

Taula 38. Persones de 16 anys i més que viuen en habitatges que disposen d'alguna de les instal·lacions bàsiques (aigua corrent calenta, vàter, dutxa o banyera) segons el grup d'edat. Barcelona, 2006

	Barcelona
Grup d'edat	
16 a 34 anys	1,1%
35 a 64 anys	0,8%
65 anys i més	4,4%
Total	1,8%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

4.4 L'estabilitat

Les funcions socials i integradores de l'habitatge adquireixen ple sentit quan se'n fa un ús estable. El fet de disposar d'un espai físic de forma continuada en el temps permet la transformació d'aquest espai en una llar amb cabuda per a les vivències personals i la privacitat. Malgrat que el nostre sistema residencial basat en la propietat potencia el principi d'estabilitat, ho transforma al mateix temps en exigència social (Cortés *et al.*, 2003). És a dir, no afavoreix el desenvolupament de sistemes de provisió residencial estables que no passin per l'imperatiu de compra, com podrien ser els habitatges públics de lloguer força arrelats en altres països europeus.

Així, la capacitat adquisitiva de les persones està en gran mesura darrere de les possibilitats de disposar d'un habitatge de manera continuada. Qualsevol canvi laboral, familiar... que faci minvar aquests ingressos pot desembocar en situacions d'inestabilitat residencial. Els desnonaments per l'impagament dels préstecs hipotecaris en serien un dels casos més extrems però les situacions d'inestabilitat poden tenir lloc també per la no renovació del contracte de lloguer, per un reallotjament a causa d'un expedient de ruïna de l'edifici o a causa d'expropiacions per actuacions urbanístiques, així com també per situacions d'assetjament immobiliari.

Les situacions de canvi d'habitatge per raons d'enderrocament, expulsió o no renovació del contracte afecten el 6% de la població de la ciutat de Barcelona que ha variat la seva residència en el període 2000-2005⁴³ (taula 39). El percentatge es gairebé igual a la resta de l'àmbit metropolità i menor a la resta del territori català.

Els motius d'enderrocament, expulsió o no renovació del contracte de l'habitatge són els que manifesta gairebé el 5% de les persones residents a Barcelona que diuen tenir previst canviar d'habitatge en els propers cinc anys.⁴⁴ Aquest percentatge també és més gran a Barcelona que a la resta de territoris analitzats. La mida mostral de l'enquesta no ens permet, en aquest cas, desagregar més els resultats.

Taula 39. Canvis d'habitatge per enderrocament, expulsió o no renovació. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Reste de la RMB	Reste de Catalunya
Canvi d'habitatge per enderrocament, expulsió o no renovació en el període 2000-2005	6,0%	2,2%	1,8%
Previsió de canvi d'habitatge per enderrocament, expulsió o no renovació en els propers cinc anys	3,3%	2,6%	1,2%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

4.5 Síntesi

La propietat continua sent el règim de tinença majoritari de la població de Barcelona malgrat que en el període 2000-2006 ha disminuït a favor del règim de lloguer. De fet, l'alt percentatge de llogaters a la ciutat (25%) la diferencia notablement de la resta de la Regió Metropolitana i de la resta de Catalunya.

El finançament associat a la compra de l'habitatge ha augmentat en el període comprès entre les dues darreres edicions de l'enquesta. Un terç de les persones que tenen habitatge en propietat a Barcelona en tenen pendent part del pagament, i es tracta principalment de persones de menys de 65 anys.

El 13,3% de les persones de 16 anys i més viu en habitatges amb contractes de lloguer de durada determinada. Per a les persones nascudes a la resta del món el percentatge ascendeix fins al 60%. Encara persisteix a la ciutat la modalitat del lloguer indefinit, sobretot per a les persones de 65 anys i més.

L'esforç econòmic en relació amb l'accés a l'habitatge és superior per a les persones en règim de lloguer que no pas per a les que en són propietàries potencials, mentre que el cost mensual diferencial entre una modalitat i l'altra no aconsegueix anivellar les desigualtats econòmiques de partida entre unes i altres.

L'exclusió residencial relacionada amb les condicions de l'habitatge afecta principalment les persones nascudes a la resta del món i les persones més grans de la ciutat. Per a les primeres, les dificultats es deriven de la manca d'espai (el 23,1% viu en situació d'amuntegament), mentre que per a les segones es tracta de problemes d'inadequació entre les necessitats físiques derivades del procés d'envelliment i l'espai físic on resideixen.

Els problemes d'habitabilitat d'edificis i habitatges són residuals a la ciutat de Barcelona. Les persones de més edat són les que pateixen la problemàtica amb més intensitat.

43. El percentatge s'ha calculat sobre la població que ha canviat d'habitatge els últims cinc anys, que representa el 19% de la població de 16 anys i més de Barcelona.

44. El 24% de la població de 16 anys i més de Barcelona diu que té previst canviar d'habitatge en els pròxims cinc anys.

5. Vulnerabilitat relacional

Tant la família com les xarxes socials exerceixen un paper fonamental en el desenvolupament vital de les persones. A Espanya, aquestes funcions es produeixen amb molta més intensitat, i constitueixen en molts casos la principal xarxa de protecció social dels seus membres. La feblesa o absència d'aquests llaços situa els individus en zones de més risc o vulnerabilitat davant fets inesperats (pèrdua del treball, malaltia, separacions o divorcis...) que poden conduir a o accelerar processos d'exclusió social.

5.1 Tipologia de les llars

Malgrat que les xarxes familiars excedeixen l'espai de les llars, en tant que les persones que formen part d'una família no han de conviure necessàriament sota el mateix sostre (López, 2006), en països com el nostre les relacions de parentiu són presents a la gran majoria de llars.

A la ciutat de Barcelona, el 84% de les persones de 18 anys i més viu amb altres persones relacionades per aliança o filiació (taula 40). El 16% restant de residents viu en llars sense nucli, ja sigui de manera individual o amb dues o més persones amb les quals no estan vinculades per cap mena de relacions genealògiques o de filiació directes. La comparativa entre les dues darreres edicions de l'enquesta apunta un increment lleu del pes relatiu de barcelonins i barcelonines que viuen en llars sense nucli; l'any 2000 representaven el 13,4% i l'any 2006 el 16%.

Desagregant les dades, podem situar aquest augment de les llars sense nucli bàsicament en les persones que viuen en llars de dues o més persones (del 3,7% al 5,6%), atès que les llars unipersonals mantenen gairebé invariable el percentatge de pels volts del 10% (taula 40).

Pel que fa a les persones que viuen en llars amb nucli, guanyen pes aquelles que resideixen amb la parella però sense descendència, normalment formades per persones que es troben a l'inici de la convivència o bé per parelles que han tingut fills però ja s'han emancipat (llars de niu buit). Aquest increment podria relacionar-se amb el retard en la decisió de tenir fills (López, 2006). En canvi, la família nuclear, formada per la parella i els fills i filles, i sobre la qual es va dissenyar el desenvolupament dels estats del benestar, ha tingut un descens en el període analitzat, del 54,9% al 47,8%.

El pas del temps no ha significat, per a les persones que viuen en llars monoparentals, cap canvi significatiu, i representen aproximadament el 9% els dos anys analitzats.

Finalment, les persones que resideixen en llars de dos o més nuclis, malgrat tenir molt poca representativitat sobre el total de persones de la ciutat (1,6%), són les que presenten una taxa de variació més elevada en el període 2000-2006.

Taula 40. Persones de 18 anys i més segons el tipus de llar on viuen. Barcelona, 2000-2006

		2000	2006
Llar sense nucli	Unipersonal	9,7%	10,4%
	Dues o més persones sense nucli	3,7%	5,6%
Llar amb un nucli	Parella sense fills/es (sense altres persones)	18,8%	22,6%
	Parella sense fills/es (amb altres persones)	2,8%	3,4%
	Parella amb fills/es (sense altres persones)	48,9%	43,5%
	Parella amb fills/es (amb altres persones)	6,0%	4,3%
	Monoparental (sense altres persones)	7,9%	7,1%
	Monoparental (amb altres persones)	1,4%	1,5%
Llar amb dos o més nuclis	Dos o més nuclis	0,7%	1,6%
Total		100,0%	100,0%

Font: IERMB. ECVHP, 2000-2006.

A la resta d'àmbits territorials analitzats, les persones que viuen en llars amb nucli són superiors a Barcelona, arriben al 90% de la població resident tant a la resta de la Regió Metropolitana com a la resta de Catalunya (taula 41). Aquesta transferència es focalitza sobretot a la família tradicional (parella amb fills i/o filles), en detriment de la diversificació de formes familiars (tant de les llars sense nucli, com de les llars monoparentals). Destaca el pes relatiu que tenen les llars de dos o més nuclis a la resta de Catalunya (3,2%) respecte a la ciutat de Barcelona i a la resta de la Regió Metropolitana, probablement a causa de la pervivència de dues o més generacions en una mateixa llar.

Taula 41. Persones de 16 anys i més segons el tipus de llar on viuen. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

		Barcelona	Resta RMB	Resta Catalunya
Llar sense nucli	Unipersonal	10,3%	6,5%	7,2%
	Dues o més persones sense nucli	5,5%	3,0%	2,8%
Llar amb un nucli	Parella sense fills/es (sense altres persones)	22,4%	21,4%	22,1%
	Parella sense fills/es (amb altres persones)	3,4%	2,8%	3,2%
	Parella amb fills/es (sense altres persones)	43,8%	52,9%	49,1%
	Parella amb fills/es (amb altres persones)	4,3%	5,4%	6,9%
	Monoparental (sense altres persones)	7,2%	5,6%	4,6%
	Monoparental (amb altres persones)	1,5%	0,9%	0,9%
	Total	100,0%	100,0%	100,0%
Llar amb dos o més nuclis	Dos o més nuclis	1,6%	1,5%	3,2%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

5.1.1 Riscos associats a la diversitat familiar

L'augment del pluralisme dels tipus de llars exigeix, alhora, una major atenció a l'existència de possibles diferències en el benestar de les persones en funció del model familiar. En la mesura que les polítiques públiques es continuïn basant en el model de família tradicional, es poden produir grans divergències en la capacitat integradora de cadascuna d'elles. Perdre l'accés a la solidaritat familiar en un país familista fa augmentar el risc d'exclusió en major mesura que en altres règims de benestar en els quals l'Estat i la societat assumeixen major responsabilitat col·lectiva davant les necessitats de la seva ciutadania (Laparra *et al.*, 2007).

Les llars unipersonals

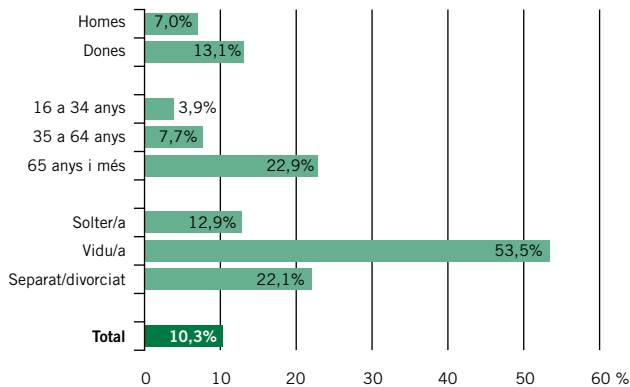
Malgrat que el fet de viure sol no es tradueix necessàriament en situacions d'aïllament social, adquireix una altra significació quan no és fruit d'una decisió personal. En termes de risc d'exclusió social, no és el mateix viure en solitari com a resultat d'un procés d'emancipació que com a resultat d'una ruptura conjugal o arran de la mort d'un dels cònjuges.

A la ciutat de Barcelona, les llars unipersonals adquireixen una dimensió significativa en la mesura que és fonamentalment femenina, envellida i vídua (López, 2006). El 13,1% de les dones viuen soles, mentre que els homes sols constitueixen el 7% (gràfic 53). Gairebé una quarta part de la població de 65 anys i més no comparteix habitatge amb ningú més. Segons l'estat civil, la meitat de les persones vídues de la ciutat viuen en llars unipersonals i el 22,1% de les que han passat per una separació o un divorci.

Les llars de dues o més persones sense nucli

Com esmentàvem, no totes les formes de convivència es fonamenten en relacions de parentiu directes. En el cas de les llars formades per dues o més persones sense nucli, s'amalgama tot un seguit de situacions que poden anar des de compartir pis amb companys d'estudi o amics, amb persones de la mateixa família però no relacionats per aliança ni per filiació, amb persones que formen part del servei domèstic, etc.

Gràfic 53. Persones de 16 anys i més que viuen en llars unipersonals segons el sexe, el grup d'edat i l'estat civil. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

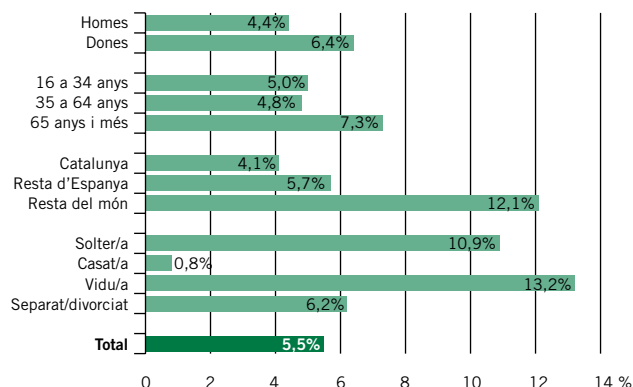
Aquesta multiplicitat de situacions és la que sembla observar-se en les dades per Barcelona (gràfic 54). En primer terme, el col·lectiu més afectat és el de les persones vídues, fet que podria estar relacionat amb el 7,3% de persones de 65 anys i més i amb una prevalença més gran de les dones respecte als homes (6,4% i 4,4% respectivament). Un altre perfil d'aquest tipus d'unitat de convivència correspon a les persones nascudes a la resta del món (12,1%).

Les llars monoparentals⁴⁵

Malgrat que la presència de llars formades per una única persona adulta amb fills i/o filles a càrrec no és un fenomen nou, en els últims anys ha adquirit rellevància pública i social. L'augment de la fecunditat extramatrimonial⁴⁶ i de les ruptures conjugals en els últims decennis ha desplaçat l'atenció de l'entrada clàssica a les situacions de monoparentalitat per la defunció d'un dels membres de la parella (especialment els homes per l'esperança de vida menor). La democratització de la ruptura conjugal, –entesa en el sentit que la separació i el divorci han deixat de ser un fenomen selectiu en termes de classe i l'accés a la ruptura tendeix a ser semblant en tots els sectors socials (Flaquer *et al.*, 2006)– ha contribuït a dimensionar el fenomen així com a esvair l'estigma social que semblava estar associat a aquest tipus de llars, principalment a les mares solteres.

Per la mateixa definició del concepte, les llars monoparentals concentren en una sola figura adulta les tasques de provisió econòmica i les tasques d'atenció i cura dels fills i/o filles. Aquesta és una de les raons per les quals es considera que les persones que viuen en aquest tipus de llars són,

Gràfic 54. Persones de 16 anys i més que viuen en llars de dues o més persones sense nucli segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

45. Les llars monoparentals estan formades per una persona adulta i els seus fills i/o filles a càrrec en el cas que es tracti de llars simples, o bé poden comptar amb la presència d'altres persones no relacionades per filiació ni aliança en el cas que es tracti de llars monoparentals complexes (Flaquer *et al.*, 2006).

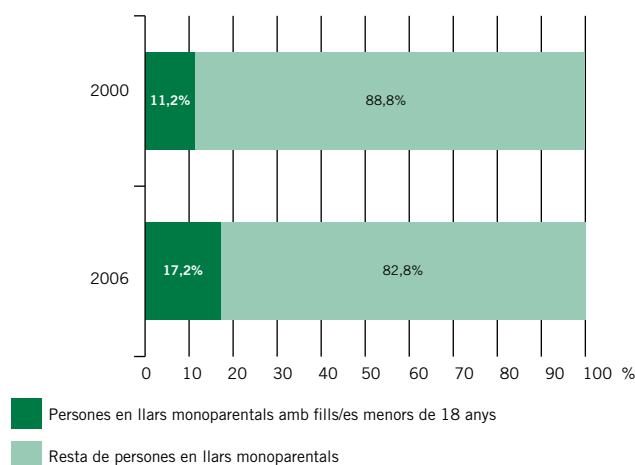
46. Malgrat que no tots els fills i/o filles que neixen fora del matrimoni ho fan en una llar monoparental.

en principi, més vulnerables socialment. Així mateix, el fet que la majoria de les llars monoparentals estiguin encapçalades per dones i que l'accés i les condicions de treball siguin en alguns aspectes comparativament pitjors a les dels homes, comporten una probabilitat més gran d'acumular riscos d'exclusió social.

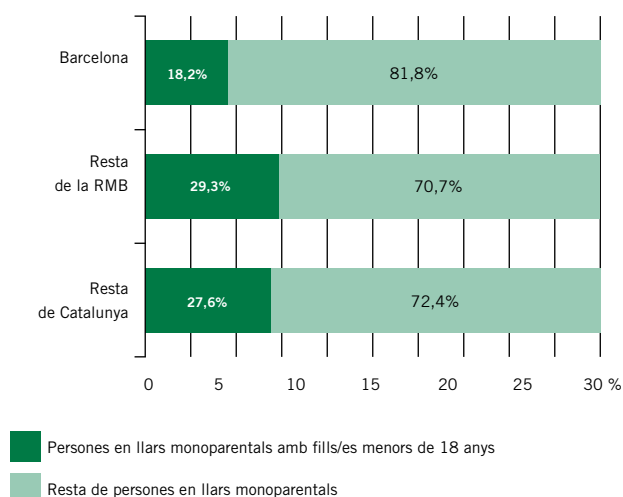
A Barcelona però, el perfil de la monoparentalitat no està tan associat a les ruptures conjugals i a la fecunditat fora del matrimoni, sinó més aviat a la pervivència de les llars encapçalades per vídues amb fills solters i/o filles solteres ja adults (López, 2006). Tot i això, la formació de llars monoparentals amb presència de fills i/o filles menors ha augmentat significativament en el període 2000-2006, en què han passat de representar l'11,2% a ser el 17,2% sobre el total de persones que viuen en llars monoparentals (gràfic 55).

Com hem vist amb anterioritat, les persones que viuen en llars monoparentals tenen més pes relatiu a la ciutat de Barcelona que a la resta de territoris analitzats. Si atenem en canvi a l'edat dels fills i/o filles que viuen al nucli, observem diferències significatives. A la resta de la Regió Metropolitana, les llars amb fills i/o filles menors constitueixen el 29,3% del total de llars monoparentals i a la resta de Catalunya el 27,6%. A Barcelona en representen el 18,2% (gràfic 56).

Gràfic 55. Persones de 18 anys i més que viuen en llars monoparentals segons l'edat dels fills/es. Barcelona, 2000-2006

Gràfic 56. Persones de 16 anys i més que viuen en llars monoparentals segons l'edat dels fills/es. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

5.2 Xarxes familiars i socials

Malgrat que gran part de les relacions familiars es donen dins les llars, hi ha altres formes de relació que no es circumscriuen a l'espai residencial. Les xarxes de suport i de solidaritat formen part del capital social a disposició dels individus. En termes d'exclusió social, és rellevant detectar aquells casos en què davant de diferents circumstàncies adverses no es gaudeix d'aquestes xarxes de suport social.

De fet, el nombre de persones que diuen que no tenen relació amb la família que no viu a la llar és veritablement molt petit, l'1,1% a la ciutat de Barcelona (taula 42).

El 58,4% de les persones de 16 anys i més que resideixen a Barcelona manifesta que ha tingut dificultats econòmiques. El 81,6% acudeix a la família o a les amistats en cas d'haver de menester diners. La família esdevé la font principal de suport amb diferència (en el 75,7% dels casos) (gràfic 57). El 5,4% opta per demanar ajuda a professionals, en aquest cas relacionats amb els serveis bancaris, mentre que l'1,8% acudeix als serveis públics. L'11,2% restant no acudeix a ningú, i aquest grup és el més vulnerable des del punt de vista dels recursos de què disposa.

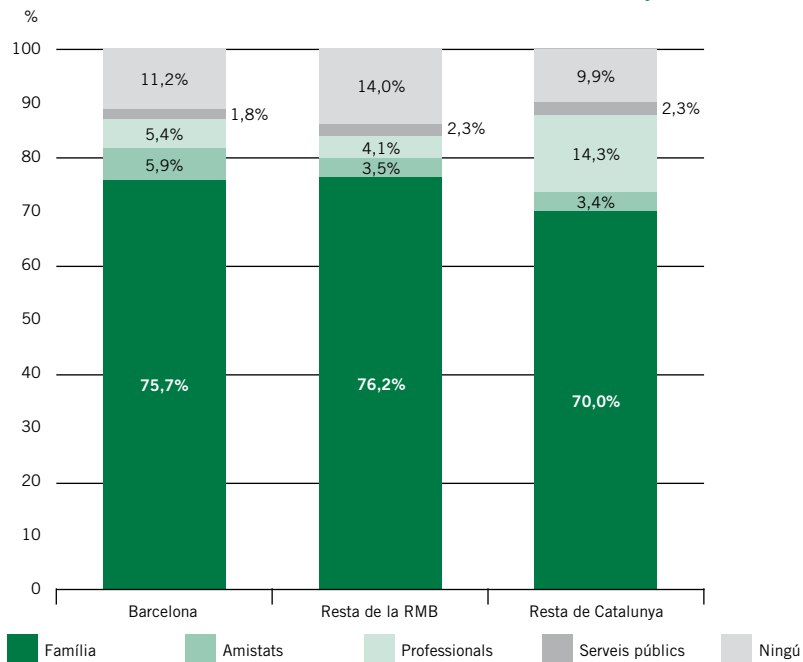
A la resta de la Regió Metropolitana, el percentatge de persones que no acudeixen a ningú augmenta fins al 14%, no perquè el pes del suport familiar sigui menor, ja que es reproduïen gairebé els mateixos resultats de Barcelona, sinó perquè el pes de les amistats disminueix, així com també l'ús de serveis professionals. A la resta de Catalunya, el suport familiar és menor, disminueix fins al 70% malgrat que la proporció de persones que no acudeixen a ningú també és menor. En aquest cas els serveis professionals adquireixen una importància més gran (14,3%).

Taula 42. Persones de 16 anys i més que no es relacionen mai amb la família que no viu a la llar. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Rest a de la RMB	Rest a de Catalunya
Persones que no es relacionen mai amb la família que no viu a la llar	1,1%	0,9%	1,1%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 57. Persones de 16 anys i més segons a qui acudeixen en cas de manca de recursos econòmics. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

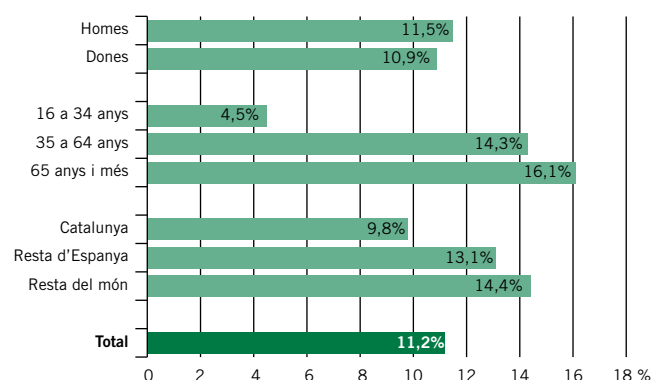

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

En analitzar amb detall les persones que diuen que no acudeixen a ningú en cas de manca de recursos econòmics a la capital catalana, s'observa una major incidència a mesura que augmenta l'edat de les persones entrevistades, de manera que el col·lectiu de 65 anys i més és el que demana o disposa de menys ajuda (16,1%) (gràfic 58). La població nascuda a la resta del món també sembla disposar de menys suport: el 14,4% no acudeix a ningú. El sexe de les persones entrevistades no explica en aquesta ocasió la inexistència de suport en cas de dificultats econòmiques.

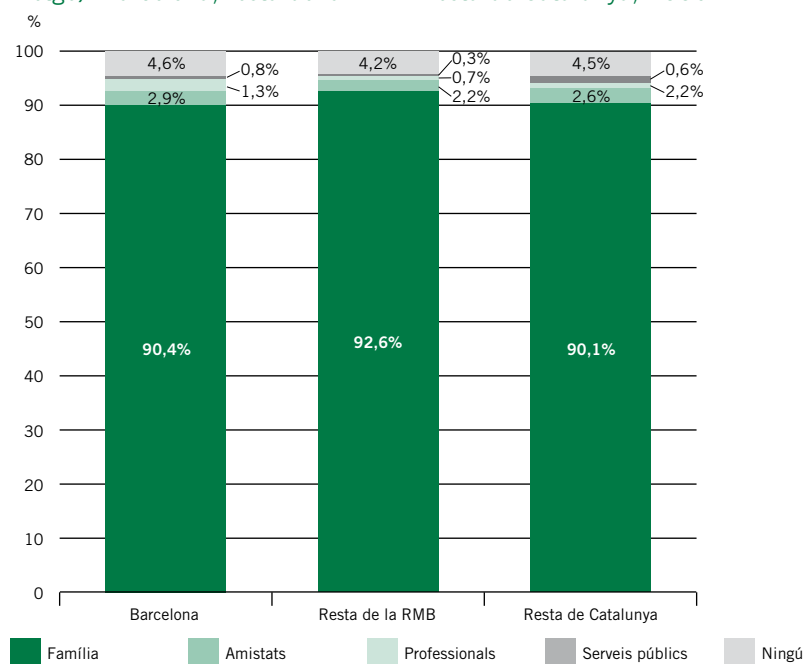
Altrament, el 86,8% de la població entrevistada a la ciutat diu haver tingut dificultats per malalties. Nou de cada deu demana ajuda a la família i gairebé el 3% opta per les amistats (gràfic 59). Només el 4,6% diu no acudir a ningú. Els percentatges per a la resta d'àmbits territorials són molt similars. Així doncs sembla que les dificultats ocasionades per algun tipus de malaltia les assumeixen en més gran mesura les xarxes familiars que no pas les dificultats econòmiques, tot i que en ambdós casos la família constitueix la font de suport principal.

Gràfic 58. Persones de 16 anys i més que no acudeixen a ningú en cas de manca de recursos econòmics segons el sexe, el grup d'edat i el lloc de naixement. Barcelona, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Gràfic 59. Persones de 16 anys i més segons a qui acudeixen en cas de malaltia (excloent el metge). Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

5.3 Drets socials

La manca d'accés o la limitació de determinats drets polítics i socials constitueixen signes inequívocs de situacions de vulnerabilitat i exclusió social. La intensitat de l'exclusió social derivada del no accés a la ciutadania és indiscutible, perquè situa les persones fora de la legalitat i en limita els drets socials al mínim (Subirats *et al.*, 2005). En aquest sentit, hem utilitzat l'estatus d'estrangeria de les persones nascudes a la resta del món per apropar-nos a la condició de ciutadania.

Malgrat la cautela amb què cal prendre els resultats que es desprenen de preguntar a les persones entrevistades sobre la seva situació legal de residència, en tant que es tracta d'una qüestió extremadament delicada en comparació amb altres preguntes del qüestionari sobre fets i pràctiques quotidians, ens pot donar pistes sobre la dimensió del fenomen.

El 5,4% de les persones nascudes a la resta del món majors de 15 anys i residents a Barcelona diuen que no tenen permís de residència (taula 43). El percentatge de persones en situació il·legal a la resta de la Regió Metropolitana i a la resta de Catalunya és molt menor (1,7% i 1,5%, respectivament). Aquestes diferències territorials podrien estar relacionades amb la capacitat de les grans ciutats per atraure persones d'origen estranger en un primer moment del procés migratori.

En aquesta anàlisi, en concret, hem inclòs a la taula el percentatge de persones que no saben o no contesten la pregunta, entenent que el fet de no contestar té una significació especial per la mateixa naturalesa de la qüestió. La suspicàcia o el recel de la persona entrevistada davant una possible pèrdua de l'anonimat pot ser la causa del 4,7% de no resposta a Barcelona. En tot cas, el que s'evidencia és una situació de precarietat i vulnerabilitat d'aquestes persones. A mesura que ens allunyem del centre metropolità, aquesta desconfiança encara s'aguditza més, a la resta de la Regió Metropolitana el percentatge de no resposta arriba al 6,5% i a la resta de Catalunya al 8,7%.

Altres persones, tot i que puguin treballar i residir legalment al territori espanyol poden tenir un accés restringit a la ciutadania, en tant que no tenen els drets que es deriven de posseir la nacionalitat espanyola. En aquesta situació, encara podem diferenciar les persones segons si el permís de residència és permanent o té una data concreta de validesa. Gairebé una tercera part de les persones nascudes a la resta del món té un permís de residència provisional, amb els efectes que aquesta situació comporta en termes d'inestabilitat vital i de vulnerabilitat. El 35,6% gaudeix d'un permís de residència permanent.

El 23% de les persones nascudes a la resta del món i residents a Barcelona té la nacionalitat espanyola, mentre que aquest percentatge disminueix en els altres territoris analitzats, sobretot a la resta de Catalunya, on el percentatge de persones estrangeres nacionalitzades espanyoles és del 14,7%.

Recapitulant, el 77% de les persones nascudes a la resta del món que viuen a Barcelona tenen restringit en menor o major grau l'accés a la ciutadania plena. A la resta de la Regió Metropolitana, el percentatge és del 78,4% i a la resta de Catalunya ascendeix fins al 85,3%.

Taula 43. Situació legal de residència de les persones nascudes a la resta del món. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Reste de la RMB	Reste de Catalunya
Nacionalitat espanyola	23,0%	21,6%	14,7%
Permís permanent de residència	35,6%	43,0%	39,9%
Permís provisional de residència	31,3%	27,2%	35,2%
No té permís de residència	5,4%	1,7%	1,5%
No sap / No contesta	4,7%	6,5%	8,7%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

5.4 Síntesi

El 16% de la població de Barcelona de 16 anys i més viu l'any 2006 en llars sense nucli mentre que a la resta de la Regió Metropolitana i a la resta de Catalunya representa aproximadament el 10%.

La família tradicional, formada per la parella i els fills i/o filles, ha perdut pes relatiu a la ciutat en el període analitzat, diferenciant encara més Barcelona de la resta de territoris.

A Barcelona, les persones que viuen soles són bàsicament dones, vídues i majors de 64 anys.

En el període 2000-2006 ha augmentat el percentatge de persones que viuen en llars monoparentals on hi ha algun menor de 18 anys. Tot i així, només representen el 17,2% del gruix de persones en llars d'aquests tipus.

El percentatge de persones que no es relaciona mai amb la família és molt residual a tots els territoris analitzats (aproximadament l'1%).

La família esdevé la principal font de suport davant problemes econòmics i de salut. Les persones grans i les nascudes a la resta del món són els col·lectius que menys ajuda demanen o que disposen de menys ajuda en situacions de dificultat.

El 5,4% de les persones nascudes fora de l'Estat espanyol que viu a Barcelona declara no tenir el permís de residència i gairebé un terç en té de manera provisional.

Conclusions

Al llarg de l'estudi s'ha intentat copsar els factors que millor descriuen les problemàtiques i dificultats dels ciutadans en diferents àmbits de la seva vida. L'objectiu no ha estat descriure les condicions de vida de la població en general sinó, mitjançant la construcció d'indicadors en gran mesura consensuats o testats per institucions i experts d'àmbit nacional i internacional, analitzar la proximitat a les zones de vulnerabilitat i precarietat social de certs col·lectius. Amb les seves peculiaritats i els seus àmbits d'aplicació, en tant que no tots els indicadors volen mesurar el mateix ni sobre la mateixa població, se'n desprenen uns grups clarament desfavorits respecte als seus conciutadans.

La Barcelona de principis del segle XXI, malgrat que disposa d'un nivell de renda superior al dels territoris del seu entorn més proper, presenta una dualitat social més acusada. La pobresa a Barcelona és fonamentalment femenina, envellida i es viu en solitari.⁴⁷

La divisió social i sexual del treball continua estant a la base de les desigualtats entre homes i dones a la ciutat. Aquestes desigualtats no només s'evidencien en l'accés diferencial al treball remunerat i les diferents condicions laborals, sinó també en altres dimensions de la vida de les persones, com ara l'educació. A més, els efectes de les desigualtats de gènere es perpetuen i retroalimenten al llarg de la vida. Malgrat tot, la comparativa de les dues darreres edicions de l'enquesta mostra com aquests diferencials, tant la vinculació amb el mercat de treball com l'accés i l'aprofitament del capital formatiu, es van reduint i, a Barcelona, encara amb més intensitat que a la resta de territoris analitzats.

Malgrat la fita social que, en termes de protecció, significa el desenvolupament dels sistemes de pensions, les persones de 65 anys i més de la ciutat encara presenten alts percentatges de pobresa relativa. En aquest sentit, ni les prestacions contributives ni assistencials no aconsegueixen compensar, en molts casos, el diferencial d'ingressos que es produeix en sortir de la vida laboral. La pobresa de les persones més grans de la ciutat té, a més, un component clarament femení, que es deriva de la feble vinculació de les dones de certes generacions al treball mercantil; així doncs la inactivitat laboral constitueix un dels factors principals de risc d'exclusió. Però la perspectiva de la manca d'ingressos des de la qual mesurem la pobresa no té en compte altres aspectes que matisen la vulnerabilitat d'aquest grup i que l'anàlisi d'altres dimensions de l'exclusió social ens ha mostrat. En concret, la majoria de les persones d'aquesta edat són propietàries del seu habitatge, i ja no han d'afrontar les despeses mensuals que es deriven de la compra i que per a la resta de població constitueixen un esforç econòmic considerable. Per contra, l'espai físic en què resideixen, així com les condicions d'habitabilitat que té, topen progressivament amb les necessitats vitals que el procés d'envelliment duu associades. Aquestes situacions poden derivar en processos d'aïllament social.

El risc de pobresa de les persones residents a Barcelona però nascudes a la resta del món és igualment elevat. En aquest cas però, el que les aboca a la pobresa no és la falta de treball sinó el fet que les condicions d'aquest treball no són capaces de garantir uns mínims de benestar. Aquesta privació també s'evidencia en les dificultats d'accés a l'habitatge, ja que en moltes ocasions es comparteixen pisos de lloguer en condicions d'amuntegament. La seva ciutadania restringida aguditza encara més la feblesa d'aquest col·lectiu.

En canvi, les baixes taxes de risc de pobresa de les persones més joves amaguen la vulnerabilitat d'aquest grup poblacional. Les poques garanties d'estabilitat i de disseny d'un projecte de futur que l'anàlisi de les condicions de treball ens ha ofert, són assuajades per la capacitat integradora de la família. La família és doncs qui en últim terme es fa càrrec de la intempèrie social a què les sotmet el mercat.

Malgrat que les xarxes familiars excedeixen l'espai de les llars, quan les relacions de parentiu no estan presents en l'espai més immediat (perquè es tracta de llars unipersonals o de llars de persones no emparentades ni per aliança ni filiació), el risc de pobresa es dispara; de fet aquest és un dels trets característics de la pobresa a la ciutat de Barcelona. Tot i així, la família evita els efectes nocius de la majoria de situacions de fragilitat viscudes pels individus.

Per últim, si bé hi ha uns sectors de població a la ciutat vulnerables des de les diferents dimensions analitzades, operativament hem limitat la nostra anàlisi a la descripció en cadascun dels àmbits,

47. Sempre atenent a la població de referència de l'ECVHPC, les persones de 16 anys i més.

independentment els uns dels altres, com a compartiments estancs. Així i tot l'element acumulatiu es troba sovint en la naturalesa mateixa de l'exclusió; és a dir, la suma de diverses problemàtiques és la que genera situacions d'exclusió. La construcció d'indicadors que permetin copsar un grup de població afectada per desavantatges en més d'una dimensió constitueix sens dubte el pas següent a aquesta investigació.

Bibliografia

- ADIEGO, M.; MONEO, C. (2005). *Pobreza y pobreza persistente en España. 1994-2001*. INE. <http://www.ine.es/daco/daco42/sociales/infosoc_pobreza.pdf> [Consulta: 13 juny 2008].
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2005). *Barcelona Inclusiva 2005/2010. Pla municipal per a la Inclusió Social. 6 línies estratègiques i 37 accions*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Regidoria de Benestar Social.
- ANTÓN, F.; BARROSO, A.; LIDÓN, E. *et al.* (2007). *Vivienda y opinión pública en España*. Madrid: CIS (Opiniones y Actitudes).
- AYALA, L. (coord.) "Desigualdad, pobreza y privación". A *VI Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008*. Madrid: Cáritas Española Editores.
- BALAGUER, M.; HERNÁNDEZ, M. (1999). "Les mesures de la pobresa a Barcelona". *Barcelona Societat*, núm. 10, p. 22-30. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- BORRELL, C.; BENACH, J. (coords.) (2005). *Evolució de les desigualtats en la salut a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill - Ed. Mediterrània (Col·lecció Polítiques).
- CABRERA, P.; RUBIO, M. J.; BLASCO, J. (2008). *Qui dorm al carrer? Una investigació social i ciutadana sobre les persones sense sostre*. Barcelona: Fundació Caixa Catalunya.
- CÀRITAS (2007). *L'habitatge, un factor d'exclusió social*. Barcelona: Càritas.
- CASTEL, R. (1997). *La metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del salariado*. Barcelona: Paidós.
- CORTÉS, L. *et al.* (2003). "Vivienda y exclusión residencial". A: AGUILAR, M. (coord.) *La exclusión multidimensional en el espacio urbano: investigaciones de base para la elaboración del Plan de Lucha contra la exclusión social en la Comunidad de Madrid*.
- DEGEN, M.; GARCÍA, M. (eds.) (2008). *La metaciudad: Barcelona. Transformación de una metrópolis*. Barcelona: Anthropos.
- DENNIS, I.; GUIO, A. C. (2004). "Poverty and social exclusion in the EU". *Statistics in focus. Population and Social Conditions*, núm. 16. Luxemburg: Eurostat.
- EUROPEAN COMMISSION (2008). *Indicators for monitoring the Employment Guidelines including indicators for additional employment analysis*. <http://ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/pdf/2008compendium_en.pdf> [Consulta: 14 març 2008].
- FABRE, J. (2008). "Barcelona no sempre ha estat tan guapa". *Carrer*, núm. 106, p. 13. Barcelona: Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona. <<http://favb.cat/taxonomy/term/14>> [Consulta: 14 juny 2008].
- FINA, L.; TOHARIA, L. (coords.) (2001). *El empleo en España: situación y perspectivas*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- FLAQUER, L. (2004). "La articulación entre la familia y el Estado de bienestar en los países de la Europa del sur". *Papers*, núm. 73, p. 27-58.
- FLAQUER, L.; ALMEDA, E.; NAVARRO, L. (2006). *Monoparentalidad e infancia*. Barcelona: Fundación "La Caixa" (Colección Estudios Sociales, 20).
- FONT, A.; LLOP, C.; VILANOVA, J. M. (1999). *La construcció del territori metropolità. Morfogènesi de la regió urbana de Barcelona*. Barcelona: Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.
- FUNDACIÓN FOESSA (1995). *V Informe sociológico sobre la situación social en España*. Madrid: Fundación FOESSA. (Documentación social, 101).
- FUNDACIÓN FOESSA (2008). *VI Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008*. Madrid: Cáritas Española Editores.

- GARCÍA, C.; MALO, M. A.; TOHARIA, L. (2001). *La pobreza en España. Un análisis crítico basado en el panel de hogares de la Unión Europea (PHOGUE)*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- GÓMEZ GRANELL, C. (dir.) (2008). *Informe de la Inclusió Social a Espanya 2008*. Barcelona: Fundació Caixa Catalunya.
- GUIO, A. C. (2005). "Material deprivation". *Statistics in focus. Population and social conditions*, núm. 21. Luxemburg: Eurostat.
- HARDARSON, O. (2007). "People outside the labour force: the downward trend continues". *Statistics in focus. Population and social conditions*, núm. 122. Luxemburg: Eurostat.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2007). *Estadística de distribució personal de la renda i de risc a la pobresa 2005. Ampliació de resultats de l'Enquesta de condicions de vida*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <<http://www.idescat.cat/cat/societat/qualitat/edrirp.html>> [Consulta: 25 juny 2008].
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2008). *Estadística de distribució personal de la renda i de risc a la pobresa 2006*. Nota de premsa. Generalitat de Catalunya. <<http://www.idescat.cat/novetats/?id=317>> [Consulta: 25 juny 2008].
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2002). *La pobreza y su medición. Presentación de diversos métodos de obtención de medidas de pobreza*. <<http://www.ine.es/daco/daco42/sociales/pobreza.pdf>> [Consulta: 13 juny 2008].
- LÓPEZ, C. (dir.) (2006). *Evolució i tendències de les llars, les famílies i les persones a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Sector de Serveis Personals.
- LAPARRA, M. (2006). *La construcción del empleo precario. Dimensiones, causas y tendencias de la precariedad laboral*. Madrid: Fundación FOESSA (Colección de Estudios).
- LAPARRA, M. *et al.* (2007). "Una propuesta de consenso sobre el concepto de exclusión. Implicaciones metodológicas". *Revista Española del Tercer Sector*, núm. 5.
- MINGIONE, E. (ed.) (1996). *Urban Poverty and the underclass*. Blackwell Publishers Ltd.
- MINISTERIO DE SANIDAD Y CONSUMO (2007). *Informe salud y género 2005*. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo.
- MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2005). "Bases demográficas: estimación, características y perfiles de las personas en situación de dependencia". A MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. *Libro Blanco de atención a las personas con dependencia en España*. Madrid: Instituto de Mayores y Servicios Sociales, p. 21-91.
- MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2005). "La valoración de la dependencia: criterios y técnicas de valoración y clasificación". A: MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. *Libro Blanco de atención a las personas con dependencia en España*. Madrid: Instituto de Mayores y Servicios Sociales, p. 555-630.
- MIRALLES, C.; DONAT, C.; BARNADA, J. (2007). "Habitatge i mobilitat residencial a la Regió Metropolitana i a la província de Barcelona". A IERMB. *Habitatge i mobilitat residencial. Primeres dades de l'enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006*, p. 9-16. Barcelona: IERMB (Papers, 46).
- MORENO, L. (2007). *Europa social, bienestar en España y la "Malla de seguridad"*. Instituto de Políticas y Bienes Públicos. Document de treball IPP 07-08.
- MUXÍ, Z. (2008). "Infrahabitatge a la ciutat opulenta". *Carrer*, núm. 106, p. 25. Barcelona: Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona. <<http://favb.cat/taxonomy/term/14>> [Consulta: 14 juny 2008].
- MUR, R. (2003). *Situacions de pobresa i exclusió social a la província de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- NAVARRO, V.; TERRICABRAS, J. M.; ESQUIROL, J. P.; *et al.* (1999). *Les desigualtats socials a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill – Ed. Mediterrània (Col·lecció Polítiques).

- NEL-LO, O. (2002). "Dinàmiques urbanes, activitats emergents i polítiques públiques a la Regió Metropolitana de Barcelona". A: IERMB. *Ciutat compacta, Ciutat difusa*, p. 105-114. Barcelona; IERMB (Papers, 36).
- PANTAZIS, C.; GORDON, D.; LEVITAS, R. (eds.) (2006). *Poverty and social exclusion in Britain. The millennium Survey*. Policy Press, University of Bristol.
- PARELLA, S. (2000). "La relació entre política familiar i estructura social: el cas espanyol". *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 12, p. 111-139.
- PINEDA, L.; SÁNCHEZ, C.; QUINTANA, N. et al. (2005). *Estructura social i desigualtats a Catalunya. Clases sociales, educación, trabajo i usos del tiempo. Volum I*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill – Ed. Mediterrània (Col·lecció Polítiques).
- RECIO, A. (2002). "Activitat econòmica i mercat laboral". A: IERMB. *Enquesta de la Regió de Barcelona 2000. Informe general*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 85-114.
- RECIO, A. (2006). "¿Trabajar evita la pobreza? Bajos salarios en el mercado laboral español". *Documentación Social*, núm. 143, p. 31-44.
- SARASA, S.; SALES A. (2003). *Informe sobre la pobreza i l'exclusió a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona (Estudis/Monografies, 1).
- SEN, A. (1995). *Nuevo examen de la desigualdad*. Madrid: Alianza Editorial.
- SUBIRATS, J. (dir.); RIBA, C.; GIMÉNEZ, L. et al. (2004). *Pobresa i exclusió social. Una anàlisi de la realitat espanyola i europea*. Barcelona: Fundació "la Caixa" (Col·lecció Estudis Socials, 16).
- SUBIRATS, J. (dir.); GOMÀ, R.; BRUGUÉ, J. (coords.) (2005). *Análisis de los factores de exclusión social*. Fundación BBVA (Documentos de trabajo, 6).
- TEZANOS, J. (ed.) (2004). *Tendencias en desigualdad y exclusión social*. (Tercer foro sobre tendencias sociales). Madrid: Editorial Sistema.
- VIDAL, F.; RENES, V. (2007). *La agenda de investigación en exclusión y desarrollo social*. Madrid: Fundación FOESSA (Colección de Estudios).
- WACQUANT, L. (2007). *Pàries urbans*. Barcelona: Edicions de 1984.

Annex metodològic I

Distribució de les variables independents

El càlcul de la majoria de percentatges que apareixen a l'informe s'ha dut a terme atenent a la distribució de tres variables independents: el sexe, l'edat i el lloc de naixement. El fet de realitzar els càlculs d'una característica determinada sobre el total de cada subgrup (homes, dones, persones de 16 a 34 anys, persones nascudes a la resta del món, etc.) i sintetitzar en una sola taula o gràfic tots els resultats feia impossible detallar en cada cas la *n* mostral. A continuació s'adjunten les taules per tal que qui llegeixi l'informe pugui conèixer la distribució original de les variables esmentades.

Taula A. Distribució de la població segons el sexe. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
Homes	1.117	2.280	1.678
Dones	1.308	2.403	1.611
Total	2.425	4.684	3.289

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula B. Distribució de la població segons el grup d'edat (1). Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
16 a 34 anys	702	1.558	976
35 a 64 anys	1.133	2.278	1.606
65 i més anys	589	848	707
Total	2.425	4.684	3.289

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula C. Distribució de la població segons el grup d'edat (2). Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
16 a 24 anys	202	526	346
25 a 34 anys	500	1.032	630
35 a 54 anys	785	1.606	1.197
55 a 64 anys	348	672	409
Total	1.835	3.836	2.582

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Taula D. Distribució de la població segons el lloc de naixement. Barcelona, resta de la RMB i resta de Catalunya, 2006

	Barcelona	Resta de la RMB	Resta de Catalunya
Catalunya	1.552	2.768	2.309
Resta d'Espanya	577	1.489	654
Resta del món	296	427	327
Total	2.425	4.684	3.289

Font: Idescat i IERMB. Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya (2006).

Tractament de la variable Ingressos anuals de la llar

Per a poder fer el càlcul de les taxes de pobresa relativa cal treballar en primer terme amb la variable d'ingressos nets anuals de la llar del qüestionari de l'ECVHPC. La informació està recollida originalment en intervals, motiu pel qual s'ha recodificat en una variable numèrica mitjançant el criteri de la marca de classe, és a dir, el punt mig de l'interval (el primer interval i l'últim tenen el mateix rang que la resta).

La falta de resposta a les variables sobre ingressos és una de les limitacions de la metodologia d'enquesta. L'ECVHPC no n'és una excepció i, en la darrera edició, la no resposta a la variable Ingressos nets anuals de la llar es va quantificar en el 31,4% del total de la mostra.

Amb tot, l'equip estadístic i metodològic de l'IERMB va realitzar un seguit d'anàlisis estadístics per tal de valorar si la distribució del No sap/No Contesta era neutra o tenia algun biaix i, en cas afirmatiu, si calia tractar-ho prèviament. Tant les anàlisis bivariants com l'anàlisi de correspondències assenyalaven que la falta de resposta d'aquesta variable s'havia d'atribuir fonamentalment al fet que la persona entrevistada desconeixia la informació o tenia dificultat per conèixer els ingressos de la llar en conjunt (principalment quan la persona informant és fill o filla del cap de família o de la persona de referència de l'habitatge i/o altres persones d'entre 16 i 25 anys).

Per aquests motius, l'equip tècnic de l'IERMB va considerar que treballar amb la variable Ingressos anuals de la llar sense els No Sap/No Contesta no implicava cap biaix ni pèrdua de significació estadística de la mostra. Es va procedir, doncs, a considerar analíticament aquesta falta de resposta com a valors perduts.

Annex metodològic II

Introducció

L'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006* constitueix la darrera edició d'un projecte d'anàlisi de la realitat social que es realitza cada cinc anys des del 1985. Es tracta d'una enquesta concebuda com a instrument de recollida d'informació periòdica sobre diversos àmbits de la vida quotidiana de la població. En aquest sentit, la seva finalitat és aportar dades i elements d'anàlisi sobre les dinàmiques socials i territorials i, gràcies a la sèrie de dades disponible avui dia, també sobre les transformacions que tenen lloc en aquests àmbits. En els seus vint anys d'història, l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població* (ECVHP) s'ha consolidat com una de les principals fonts de dades de la regió de Barcelona i ara, amb la cinquena edició, es disposa per primera vegada d'informació precisa i homogènia sobre el conjunt de la societat catalana.

De manera sintètica, els objectius de l'*Enquesta* es poden resumir en tres enunciats:

1. Conèixer i analitzar les condicions de vida i els hàbits de la població, les tendències evolutives de les formes de vida i dels fenòmens socials, i identificar els factors que intervenen en els canvis socials.
2. Determinar les diferències en les condicions de vida i els hàbits de la població en funció del territori de residència i extreure'n els trets territorials distintius.
3. Identificar els grups socials, les seves característiques i els factors que en condicionen la formació i analitzar els tipus de desigualtats existents entre ells i les tendències de convergència o divergència que s'observen en les seves formes de vida.

Un dels aspectes més rellevants de l'evolució de l'*Enquesta* ha estat el manteniment dels objectius i dels criteris de recerca, la qual cosa ha afavorit la comparabilitat dels resultats. Tot i així, al llarg de les cinc edicions s'han incorporat alguns canvis tècnics i metodològics, els quals han anat acompanyats dels treballs necessaris per tal de conservar la sèrie de dades.

Tanmateix, el canvi més important de l'*Enquesta* ha estat l'ampliació progressiva del seu àmbit territorial d'estudi. El territori de la primera edició (1985) fou la ciutat de Barcelona i els vint-i-sis municipis que integraven l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona. L'any 1990 es va passar a analitzar el conjunt de comarques que formen la Regió I (Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental). A l'edició del 1995 el territori s'amplià de nou amb la incorporació de les comarques de l'Alt Penedès i el Garraf, tot abastant la Regió Metropolitana de Barcelona. L'any 2000 l'*Enquesta* ja es va realitzar a tota la província de Barcelona. I finalment, amb la present edició, passa a abastar per primera vegada tot el conjunt del territori català, en la que es pot considerar l'ampliació territorial més ambiciosa del projecte.

Totes aquestes modificacions territorials mantenen una estreta relació amb l'àmbit territorial competencial de les institucions que al llarg d'aquests anys han ofert suport a l'*Enquesta*. El projecte va ser impulsat i finançat primerament per la Corporació Metropolitana de Barcelona (edició del 1985) i, posteriorment, per la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i per la Diputació de Barcelona (edicions del 1990, del 1995 i del 2000). L'última ampliació territorial obeeix a la incorporació en la present edició, del 2006, de la Generalitat de Catalunya, a través de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

Les successives ampliacions territorials s'han produït sempre per agregació de territoris a la mostra, la qual cosa ha suposat un increment considerable de les persones entrevistades entre les diferents edicions. Així, de les 4.912 entrevistes que es van realitzar a la primera edició, de l'any 1985, s'ha passat a una mostra de 10.398 individus per a l'actual edició del projecte.

L'evolució històrica de l'*Enquesta* també es reflecteix en les diferents denominacions que el projecte ha anat adoptant al llarg de la seva existència. L'any 1985 es dissenya sota el nom d'*Enquesta Metropolitana sobre condicions de vida i hàbits de la població*, que posteriorment és substituït per *Enquesta de la regió metropolitana de Barcelona* (1990 i 1995) i *Enquesta de la Regió de Barcelona* (2000), tot en funció del territori estudiat.

L'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB) ha estat la institució que, des de la primera edició, ha assumit la direcció metodològica de l'*Enquesta*, així com el treball de camp, el tractament i l'anàlisi de les dades, la qual cosa ha contribuït al manteniment dels criteris que garanteixen, en gran part, la comparabilitat entre les diferents edicions.

Pel que fa al contingut temàtic de l'enquesta, abasta gairebé tots els elements que constitueixen les formes de vida de la població: *estructura social, formes de convivència, nivells educatius, situació en el mercat de treball i condicions laborals i professionals, adscripció i transmissió lingüística, hàbits culturals i activitats de lleure, ús i percepció del territori, nivell de renda i de recursos, condicions de l'habitatge i de l'equipament domèstic, ús i percepció del territori i mobilitat, hàbits de consum, relacions socials i nivell d'associacionisme*.

Les dades resultants són majoritàriament de tipus objectiu i tenen un marcat caràcter estructural. D'altra banda, es tracta d'una informació que té un valor essencial, ja que complementa les fonts d'informació existents per a aquest territori i, en molts casos, constitueix l'única informació disponible.

La present edició de l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006* és una operació estadística que s'inclou en el Programa anual d'actuacions estadístiques 2005, a la vegada que s'insereix en el proper Pla Estadístic de Catalunya 2005-2008.

Aspectes metodològics

Les característiques tècniques i metodològiques de l'*Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 2006* mantenen els mateixos objectius i els criteris de recerca que les edicions anteriors. Les modificacions incorporades en aquesta cinquena edició no alteren la comparabilitat de les dades i donen continuïtat a la sèrie temporal iniciada l'any 1985. Els canvis metodològics més rellevants fan referència a l'ampliació de l'àmbit territorial a tota la població de Catalunya, a la construcció de la mostra i a la inclusió de nous elements en el contingut temàtic. Les característiques tècniques de les diferents edicions es recullen a la Fitxa Tècnica que es pot trobar més endavant. Els trets metodològics de l'*Enquesta 2006* són, de manera resumida, els que es presenten a continuació.

Unitats d'anàlisi. L'univers estadístic és la població de 16 anys i més resident a Catalunya, que correspon a 6.049.414 persones. La unitat de recollida de la informació és l'individu, tot i que la informació que recull el qüestionari permet conèixer també algunes característiques elementals de caràcter socioeconòmic de cadascun dels membres que resideixen a la llar i també algunes característiques de les llars.

Àmbit territorial. El disseny mostral aporta representativitat estadística per a un nivell d'error acceptable per a diferents nivells territorials que poden ser tractats com a submostres independents. Aquests territoris són: Catalunya, Àmbits territorials del Pla Estadístic, Comarques de la província de Barcelona, Corones metropolitanes, Ciutat de Barcelona i Districtes de Barcelona.

Efectius de la mostra i marge d'error. S'ha realitzat un total de 10.398 entrevistes a tot el territori de Catalunya. Amb aquesta grandària de mostra, si es considera un nivell de confiança del 95,5%, l'error mostral és de $\pm 0,7\%$ per a dades globals.

Àmbits temàtics de l'enquesta. L'enquesta recull una gran varietat d'àmbits temàtics en relació amb els hàbits i les condicions de vida de la població de Catalunya. Els grans temes de l'enquesta són:

- A. Estructura de la llar
- B. Procedència geogràfica
- C. Llengua
- D. Nivell d'estudis

- E. Situació laboral
- F. Salut
- G. Ingressos, propietats i inversions
- H. Consum
- I. Habitatge
- J. Percepció del barri i de l'entorn
- K. Ús i imatge del territori
- L. Cultura i lleure
- M. Relacions socials, associacionisme i ideologia
- N. Fitxa d'observació

La revisió del qüestionari, amb la intenció d'incorporar nous aspectes socials no presents en edicions anteriors, ha portat a la introducció de preguntes relatives a la immigració, l'ús de noves tecnologies i a l'estat de salut dels entrevistats.

La recollida de dades s'ha realitzat mitjançant un qüestionari en format paper i edició en castellà o català, que els enquestadors i les enquestadores han administrat a través d'entrevistes presencials a la població seleccionada com a mostra. La majoria de les preguntes que formen el qüestionari són de tipus precodificat, tanmateix s'hi inclou alguna pregunta oberta. La durada de l'entrevista ha estat d'una mitjana de cinquanta minuts.

Treball de camp. El treball de camp ha estat realitzat per un equip de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona entre els mesos de setembre del 2005 i octubre del 2006. En tot moment el disseny de l'organització i la formació d'enquestadors i enquestadores, així com el grau de control assolit (supervisió del 100% dels qüestionaris, control a domicili del 25% de les entrevistes realitzades, codificació prèvia sobre paper i depuració de la base de dades) han permès minimitzar els errors en els processos de recollida d'informació, codificació i gravació de les dades. Tot plegat ha garantit, per tant, una gran fiabilitat de les dades obtingudes.

Processament de les dades. El tractament de la informació obtinguda es realitza mitjançant el software Statistical Package for Social Sciences (SPSS).

Construcció de la mostra

En el disseny de la mostra s'estableix com a objectiu l'extracció d'una mostra aleatòria estratificada representativa de la població de Catalunya de 16 anys i més. L'elecció del procediment de mostreig estratificat es justifica bàsicament per criteris de precisió enfront d'altres mètodes i per l'heterogeneïtat social que caracteritza la població objecte d'estudi. En aquest sentit, els continguts de l'estudi de l'Enquesta recullen una gran diversitat de temàtiques socials. L'objectiu consisteix precisament a poder expressar millor la varietat de la realitat social de Catalunya en relació amb les condicions de vida i hàbits de la població. Aquests continguts i objectius obliguen, en la construcció de la mostra estratificada, a prendre en consideració com a variables-criteri d'estratificació les que millor expressin aquesta multiplicitat social de la població.

La informació poblacional primària i diversa prové del cens de població a través dels seus indicadors. Una vegada escollides les variables més pertinents del cens, que expressen la màxima diversitat social, es procedeix a la seva reducció i estructuració a fi i efecte d'identificar i escollir les variables-criteri amb les quals construir els estrats de la mostra. Així es garanteix la presència a la mostra d'estrats que expressen les diferències poblacionals i amb uns continguts que tenen gran correlació amb els de l'Enquesta.

Al llarg de les cinc edicions de l'Enquesta, s'ha mantingut bàsicament la mateixa metodologia de construcció de la mostra,⁴⁸ de manera que les variacions més importants s'han produït sobretot com a conseqüència d'adaptar la mostra als canvis de domini territorial, tot ampliant en cada moment el marc territorial fins a considerar tot Catalunya.

48. Una exposició més detallada del disseny i del procés de construcció de la mostra, per a l'edició de la 2006 es pot consultar a López i Lozares (2007) i als documents metodològics de l'IERMB (<http://www.iermb.uab.es/>). Una versió reduïda de la construcció de la mostra de l'Enquesta Metropolitana de 1990 va ser publicada a Lozares i López (1991a i 1991b). Posteriorment, prenent com a base aquesta mateixa mostra, es va considerar el tractament de subpoblacions amb la finalitat de construir zones socials (Lozares i Domínguez, 1996). El procés de construcció de l'edició de 1995 s'ha presentat en forma d'article de revista (López, Domínguez i Lozares, 2000). Finalment, respecte a l'edició de l'any 2000, es pot consultar l'apartat metodològic dels textos publicats en aquesta edició de l'enquesta (Giner *et al.*, 2002) així com l'anàlisi de zones socials i la cartografia social que s'obté com a producte de la construcció mateixa de la mostra (Lozares, López i Flores, 2003).

Així doncs, la mostra estratificada es construeix seguint tres etapes principals:

1) Construcció dels estrats. A partir de les dades poblacionals, els estrats s'obtenen mitjançant l'aplicació de dues tècniques d'anàlisi multivariable: anàlisi factorial de components principals i anàlisi de classificació automàtica.

2) Afixació de la mostra i determinació de les quotes mostrals.

3) Ponderació a posteriori de la mostra.

L'edició present és la que més novetats incorpora en el procediment de disseny mostral, sobretot per les implicacions derivades de l'ampliació territorial al conjunt de Catalunya. Les modificacions que més destaquen són:

- L'àmbit territorial s'estén al conjunt de Catalunya i, per primera vegada, forma part de la mostra la població de 16 anys i més.

- En el procés de construcció i d'anàlisi dels estrats s'han utilitzat les dades del Cens de la Població 2001,⁴⁹ tot augmentant considerablement el conjunt de variables poblacionals utilitzades.

- Atesa la gran extensió del territori objecte d'estudi, s'ha optat per concentrar la mostra territorialment, i així optimitzar recursos, mitjançant un procés que garanteix l'aleatorietat i la representativitat de la mostra.

- La grandària de la mostra s'amplia per facilitar anàlisis específiques de determinats àmbits territorials i/o col·lectius socials.

- Per primera vegada s'aplica un factor d'elevació per a expressar les dades mostrals en termes de valors absoluts poblacionals.

A continuació, s'aborda amb més detall el procés seguit de construcció de la mostra estratificada.

Construcció dels estrats

En aquesta fase es tracta de classificar la totalitat de la població catalana en diferents estrats, a partir de dades disponibles al cens del 2001. Però no es consideren com a unitats els individus censats, sinó la seva agrupació en seccions censals de residència (un total de 5.222), atenent a característiques socials, econòmiques, culturals, demogràfiques i territorials. Les seccions censals constitueixen una unitat de divisió territorial prou petita per garantir l'homogeneïtat de les característiques socials de la població que hi viu, característiques que es recullen en un conjunt de 82 variables triades,⁵⁰ i que representen la màxima varietat i heterogeneïtat de la població.

Aquesta classificació es porta a terme mitjançant dues tècniques d'anàlisi multivariable independents i complementàries: l'anàlisi factorial de components principals (ACP), que sintetitza la informació d'un conjunt de variables en els principals factors que diferencien la població, i l'anàlisi de classificació automàtica (*cluster analysis*, ACL), a través de la qual s'obtenen grups homogenis de població o tipus socials que constitueixen els estrats de la mostra.

Mitjançant l'ACP, les 82 variables originals es redueixen a 7 variables factorials que acumulen gairebé el 70% de la variabilitat inicial i que s'identifiquen, sintèticament, de la forma següent:

Primer factor:	La categoria socioprofessional
Segon factor:	L'origen geogràfic: autòctons vs. antiga immigració
Tercer factor:	El cicle vital
Quart factor:	El factor rural-urbà
Cinquè factor:	La nova immigració
Sisè factor:	El factor d'activitat laboral
Setè factor:	La mobilitat territorial

Amb aquestes 7 variables-factorials es procedeix a la classificació de les 5.222 seccions censals de Catalunya en estrats, en dues etapes:

a) A la primera etapa es procedeix a realitzar una classificació jeràrquica ascendent mitjançant el procediment de *Ward (de mínima pèrdua d'inèrcia)* que classifica inicialment les seccions en una jerarquia de particions, i es fixa en 10 el nombre de grups o estrats.

49. Fins a aquesta edició, la mostra sempre s'havia construït a partir de dades del cens electoral.

50. Les variables considerades del cens de població expressen en general la proporció de persones que posseeixen una característica determinada sobre el total de la població de la secció censal, i són el resultat d'una selecció de les 234 considerades inicialment.

b) A la segona etapa s'opera una classificació no jeràrquica pel mètode de centres mòbils, a partir del nombre d'estrats determinat i els centres inicials definits, amb l'objectiu d'optimitzar l'assignació de les seccions als estrats.

Els 10 estrats que s'obtenen s'identifiquen amb el perfil següent:

Estrat 1:	Població catalana envellida i de classes treballadores en ciutats no metropolitanes (11%)
Estrat 2:	Mobilitat de famílies joves de classe mitjana (8%)
Estrat 3:	Població jove de classe treballadora de municipis urbans (14%)
Estrat 4:	Els petits municipis rurals (10%)
Estrat 5:	Població urbana més jove de classe treballadora precària (8%)
Estrat 6:	Classes socials mitjana i alta de les grans ciutats (8%)
Estrat 7:	Antiga immigració a l'àrea metropolitana (15%)
Estrat 8:	Població envellida urbana de l'antiga immigració (8%)
Estrat 9:	Població de capital de classe mitjana-alta amb cert envelliment (15%)
Estrat 10:	La nova immigració (4%)

Afixació de la mostra i determinació de les quotes mostrals

Amb els estrats construïts es procedeix a l'afixació d'una grandària de mostra donada segons el criteri òptim de Neyman. Després de la distribució per estrats es realitza l'assignació de quotes de mostra a les seccions censals de cada estrat segons la seva població, amb una subestratificació a posteriori segons el territori i l'hàbitat per tal d'aconseguir una concentració territorial que faciliti el treball de camp de l'enquesta.

La grandària de la mostra que es considera per al conjunt de Catalunya és de 8.348 individus, amb un error associat del 0,78% per a un nivell de confiança del 95,5%, calculada a partir de l'expressió:

$$n = \frac{z^2 \cdot \sigma_y^2}{e^2 \cdot \bar{Y}^2}$$

on:

z	és el nombre de sigmes de nivell de significació (2σ)
σ_y^2	és la variància de la distància quadràtica euclidiana de les seccions censals al centre de la totalitat del núvol (valor obtingut de 0,783)
e	és l'error mostral (valor considerat de 0,78%)
\bar{Y}	és la mitjana de les distàncies quadràtiques euclidianes (valor obtingut de 2,493)
n	és la grandària mostral

L'afixació d'aquesta mida de mostra entre els estrats segons el criteri d'afixació òptima de Neyman comporta que com més gran i variable és un estrat, major és la proporció de mostra assignada per a aquest estrat, mitjançant la fórmula següent:

$$n_h = \frac{N_h \cdot \sigma_h}{\sum_{h=1}^K N_h \cdot \sigma_h} \cdot n$$

on:

n_h	grandària mostral de l'estrat h ($h=1...10$)
N_h	població de 16 anys i més de l'estrat h
σ_h	desviació de la distància quadràtica euclidiana de les seccions censals de l'estrat h al centre del seu estrat

Taula 1. Afixació mostral òptima de Neyman per a cada estrat

Estrat	N_h	σ_h	$N_h \cdot \sigma_h$	Coefficient d'afixació	n_h
1	640.561	0,47324	303.138,8	0,10173	849,27
2	556.508	0,83655	465.545,6	0,15624	1.304,27
3	977.070	0,40956	400.172,8	0,13430	1.121,12
4	248.814	0,78853	196.197,4	0,06584	549,66
5	467.962	0,67811	317.328,4	0,10650	889,02
6	435.320	0,60354	262.731,6	0,08817	736,07
7	845.423	0,47077	397.996,4	0,13357	1.115,02
8	354.574	0,56753	201.231,2	0,06753	563,77
9	686.607	0,42044	288.678,8	0,09688	808,76
10	195.425	0,75077	146.719,3	0,04924	411,05
Total	5.408.264	0,62386	2.979.740,3	1,00000	8.348,00

Amb el repartiment de la mostra entre els estrats es procedeix a l'assignació proporcional dels individus que corresponen a cada secció censal de l'estrat. Amb aquest repartiment es garanteix l'acompliment de l'aleatorietat de la mostra en l'elecció d'un individu que pertany a una secció censal determinada.

La determinació de les quotes mostrals finals per secció segueix un procés de distribució en quatre etapes:

- Primera etapa. Inicialment, s'assigna a cada secció censal d'un estrat la quota de mostra que li correspon segons una distribució proporcional d'acord amb la seva població de 16 anys més i, amb la fórmula:

$$n_{sh} = \frac{N_{sh}}{N_h} \cdot n_h$$

on:

n_{sh}	quota de mostra de la secció s de l'estrat h
N_{sh}	població de 16 anys i més de la secció s de l'estrat h
N_h	població de 16 anys i més de l'estrat h
n_h	grandària mostral de l'estrat h

- Segona etapa. Amb l'objectiu d'aconseguir una concentració territorial que faciliti el treball de camp, l'assignació inicial de quotes per a cada secció censal es distribueix tot considerant, a cada estrat, una subestratificació a partir d'un doble criteri de divisió territorial: els set grans àmbits del pla territorial i cinc categories de grandària dels municipis. S'obtenen així 187 subestrats no buits entre els que es distribueix la grandària mostral.

Aquesta distribució implica contemplar totes i cadascuna de les seccions censals de Catalunya, la qual cosa significa, des del punt de vista del treball de camp, uns costos elevats derivats dels desplaçaments obligats per tot el territori català per a la realització de les entrevistes personals. En aquest sentit, i per tal d'afavorir la concentració territorial, s'ha aplicat un criteri de redistribució de les quotes de mostra a partir de diferenciar les seccions que pertanyen als municipis més petits (fins a 20.000 habitants) dels més grans.

En el cas dels subestrats amb més de 20.000 habitants es consideren totes les seccions censals amb la quota de mostra assignada inicialment. Però si la secció censal és d'un subestrat de municipis amb una població inferior o igual a 20.000 habitants, un total de 137 subestrats, s'efectua la concentració territorial mitjançant l'atribució de la quota total de mostra del subestrat a una selecció aleatòria de seccions del mateix, de la forma següent:

a) En primer lloc es realitza l'extracció aleatòria de seccions. A tal efecte es divideix la quota de mostra del subestrat per 3, per tal de fixar el nombre de seccions del subestrat que seran seleccionades de forma aleatòria, és a dir:

$$ns_{h_j} = \frac{n_{h_j}}{3}$$

on:

ns_{h_j} és el nombre de seccions a seleccionar del subestrat h_j (amb $j=1...137$)

n_{h_j} és la quota de mostra de la secció s del subestrat h_j

b) A continuació, es procedeix a la concentració de la quota de mostra del subestrat en les seccions censals seleccionades (s) de forma proporcional al pes poblacional de la secció sobre el total de les seccions seleccionades del subestrat. L'assignació de quotes s'expressa en la fórmula:

$$n_{\bar{s}h_j} = \frac{N_{\bar{s}h_j}}{N_{h_j}} \cdot n_{h_j}$$

on:

$n_{\bar{s}h_j}$ és la quota de mostra de la secció s seleccionada (\bar{s}) del subestrat h_j (amb $j= 1..137$) de municipis fins a 20.000 habitants

$N_{\bar{s}h_j}$ és la població de 16 anys i més de la secció s seleccionada (\bar{s}) del subestrat h_j

N_{h_j} és la població total de 16 anys i més del subestrat h_j amb les seccions seleccionades

n_{h_j} és la quota mostral del subestrat h_j

- Tercera etapa. La necessitat de garantir un nivell de representativitat suficient per a determinades unitats territorials d'interès en l'estudi va portar a afegir una grandària mostral addicional de 2.094 enquestes, que es van repartir de forma desigual entre alguns àmbits territorials i comarques segons s'indica a la taula següent:

Taula 2. Territoris i grandària de mostra addicional

Territori	Mostra addicional
Camp de Tarragona	164
Terres de l'Ebre	361
Àmbit de Ponent	348
Alt Pirineu i Vall d'Aran	504
Alt Penedès	173
Anoia	166
Bages	111
Berguedà	15
Garraf	124
Osona	109
Solsonès	19
Total	2.094

Per a cadascun d'aquests onze territoris, la grandària mostral addicional es va repartir de forma proporcional al pes de les quotes de mostra de cada territori. El repartiment s'opera mitjançant:

$$na_{st} = \frac{n_{st}}{n_t} \cdot na_t$$

on:

na_{st} és la quota de mostra addicional de la secció s seleccionada (s) del territori t (t=1...11)

n_{st} és la quota de mostra de la secció s seleccionada (s) del territori t

n_t és la quota de mostra del territori t

na_t és la grandària mostral addicional del territori t

La quota final de les seccions censals d'aquests territoris és el resultat de l'arrodoniment de la suma de la quota inicial més l'addicional.

- Quarta etapa. Finalment, en el cas particular del subestrat dels municipis més petits, fins a 500 habitants, del territori de l'Alt Pirineu i la Vall d'Aran, que pertanyen a l'estrat 4, es va operar una segona extracció aleatòria de seccions amb l'objectiu de reiterar la concentració territorial de les entrevistes donades les característiques particulars d'escassa població. Del total de 46 seccions censals d'aquest subestrat se'n van seleccionar aleatòriament 13, i es va assignar la quota de mostra de totes elles, 132 enquestes, de forma proporcional al pes mostral d'aquestes.

- Cinquena etapa. Distribució final de la mostra. Tenint en compte les redistribucions de quotes i la mostra addicional, s'obté la distribució final d'enquestes a realitzar en cadascuna de les seccions censals seleccionades.

Taula 3. Distribució de les quotes de mostra en el procés de construcció seguit segons l'estrat

Estrat	Quotes inicials		Redistribució de quotes		Mostra addicional	Mostra final	
Estrat 1	849	10,2%	850	10,2%	446	1.296	12,4%
Estrat 2	1.304	15,6%	1.300	15,6%	196	1.496	14,3%
Estrat 3	1.121	13,4%	1.113	13,3%	352	1.465	14,0%
Estrat 4	550	6,6%	549	6,6%	691	1.240	11,9%
Estrat 5	889	10,6%	884	10,6%	182	1.066	10,2%
Estrat 6	736	8,8%	735	8,8%	67	802	7,7%
Estrat 7	1.115	13,4%	1.112	13,3%	5	1.117	10,7%
Estrat 8	564	6,8%	547	6,5%	71	618	5,9%
Estrat 9	809	9,7%	861	10,3%	35	896	8,6%
Estrat 10	411	4,9%	401	4,8%	49	450	4,3%
Total	8.348	100,0%	8.352	100,0%	2.094	10.446	100,0%

Finalment, els individus s'extreuen de forma aleatòria de cada secció censal a partir del conjunt de persones registrades al padró d'habitants actualitzat a gener del 2005. Un cop acabat el treball de camp, el nombre total d'individus entrevistats va ser de 10.398.

Ponderació *a posteriori* de la mostra i elevació

L'afixació òptima aplicada en el disseny de la mostra ens assegura la presència a la mostra d'aquelles característiques menys freqüents a la població, però, a la vegada, sobredimensiona la dels individus dels estrats més heterogenis que les posseeixen. A més, amb l'objectiu d'afavorir la concentració territorial del treball de camp, no s'han realitzat enquestes en totes les seccions censals. Així, per tal de garantir una mostra aleatòria proporcionalment dimensionada a la seva població, una vegada obtinguda la mostra, és necessari restituir el valor real de les freqüències, tot ponderant el seu pes en el conjunt de la població de Catalunya de 16 anys i més.

La ponderació w_s que s'aplica és una magnitud que transforma la probabilitat real que un individu d'una secció censal determinada sigui escollit en la probabilitat teòrica sota la hipòtesis d'estricta aleatorietat. És a dir, mitjançant la ponderació, s'atorga un pes menor a aquells individus que tenen una probabilitat major d'ésser escollits, i un pes major a aquells altres amb una probabilitat menor.

La ponderació de la mostra, que actua en relació amb les seccions censals escollides i al seu pes poblacional, restitueix la representació del conjunt de la població de Catalunya de 16 anys i més. A efectes de ponderació, i amb l'objectiu d'abastar la magnitud total de la població, s'ha procedit a la redistribució de la població exclosa entre les seccions amb quota mostral del mateix subestrat. Aquesta redistribució s'efectua de forma proporcional al pes poblacional de les seccions del subestrat escollides per la mostra. D'aquesta manera la ponderació w_s s'expressa en la fórmula següent:

$$w_s = \frac{N_{s_{h_j}} + \frac{N_{s_{h_j}}}{\sum N_{s_{h_j}}} \cdot (N_{h_j} - \sum N_{s_{h_j}})}{n_{s_{h_j}} / n} = \frac{N_{s_{h_j}} + \bar{N}_{s_{h_j}}}{n_{s_{h_j}} / n}$$

w_s ponderació de cada individu de la mostra de la secció s

$N_{s_{h_j}}$ població de 16 anys i més de la secció s escollida en la mostra del subestrat h_j

$\sum N_{s_{h_j}}$ població de 16 anys i més de totes les seccions s escollides en la mostra del subestrat h_j

$\bar{N}_{s_{h_j}}$ població de 16 anys i més de totes les seccions s no escollides en la mostra del subestrat h_j

N població total de 16 anys i més

$n_{s_{h_j}}$ nombre de casos de la mostra pertanyents a la secció s del subestrat h_j

n nombre de casos de la mostra

Una vegada realitzada la ponderació de les dades mostrals, aquestes s'expressen en magnituds poblacionals a partir de l'elevació de la mostra introduint un factor de ponderació f per a cada individu de la mostra. Aquest s'obté en relacionar la grandària de la població (N), a partir de les dades poblacionals actualitzades a gener del 2006, i la grandària de la mostra (n):

$$\text{Factor d'elevació} = f = \frac{N}{n}$$

La distribució final de la mostra ponderada i elevada en els diferents territoris és la següent:

Àmbits territorials	Mostra	Elevació	%
Àmbit Metropolità	7.109	4.135.677	68,4
Comarques			
Alt Penedès	146	84.947	2,1
Baix Llobregat	1.114	648.359	15,7
Barcelonès	3.368	1.959.241	47,4
Garraf	192	111.801	2,7
Maresme	576	335.280	8,1
Vallès Occidental	1.200	697.945	16,9
Vallès Oriental	512	298.104	7,2
Regió Metropolitana de Barcelona	7.108	4.135.677	100,0
Barcelona	2.425	1.410.651	34,1
Primera Corona	2.120	1.233.270	29,8
Segona Corona	2.564	1.491.756	36,1
Barcelona ciutat	2.425	1.410.651	100,0
Districte 1	175	101.806	7,2
Districte 2	398	231.404	16,4
Districte 3	273	159.083	11,3
Districte 4	122	70.945	5,0
Districte 5	202	117.634	8,3
Districte 6	187	108.826	7,7
Districte 7	258	149.817	10,6
Districte 8	252	146.545	10,4
Districte 9	220	127.991	9,1
Districte 10	338	196.602	13,9
Comarques Centrals	699	406.410	6,7
Comarques			
Anoia	155	89.910	22,1
Bages	227	131.852	32,4
Berguedà	64	37.299	9,2
Osona	224	130.354	32,1
Solsonès	29	16.994	4,2
Comarques gironines	955	555.615	9,2
Camp de Tarragona	776	451.460	7,5
Terres de l'Ebre	263	152.783	2,5
Àmbit de Ponent	491	285.914	4,7
Alt Pirineu i Vall d'Aran	106	61.556	1,0
Estrats de la mostra			
Estrat 1	1.232	716.532	11,8
Estrat 2	1.165	677.503	11,2
Estrat 3	1.900	1.105.267	18,3
Estrat 4	469	272.591	4,5
Estrat 5	939	546.451	9,0
Estrat 6	810	471.282	7,8
Estrat 7	1.530	890.134	14,7
Estrat 8	657	382.120	6,3
Estrat 9	1.274	740.933	12,2
Estrat 10	424	246.601	4,1
Total	10.398	6.049.414	100

Una vegada ponderades les dades, a la grandària de mostra de 10.398 individus se li associa un nivell d'error global del 0,72%, per a un nivell de confiança del 95,5%.

Fitxa tècnica

	Enquesta de l'Àrea Metropolitana de Barcelona	Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona	Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona	Enquesta de la Regió de Barcelona 2000	Enquesta de Catalunya 2006
	1985	1990	1995		
Àmbit territorial	Àrea Metropolitana de Barcelona (Municipis integrats en l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona) Municipis: 27 Superfície: 476 km ² Total habitants: 3.096.748 (segons Cens 1981) Percentatges/població de Catalunya: 49,2%	Regió I de Catalunya Municipis: 129 Comarques: 5 (el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Maresme, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental) Superfície: 2.459 km ² Total habitants: 4.090.706 (segons Padró 1986) Percentatges/població de Catalunya: 67,9%	Regió Metropolitana de Barcelona Municipis: 162 Comarques: 7 (l'Alt Penedès, el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Garraf, el Maresme, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental) Superfície: 3.235 km ² Total habitants: 4.264.422 (segons Cens 1991) Percentatges/població de Catalunya: 70,4%	Província de Barcelona Municipis: 311 Comarques: 11 (7 comarques de la regió metropolitana més l'Anoia, el Bages, el Berguedà i Osona) Superfície: 7.718,5 km ² Total habitants: 4.628.277 (segons Padró 1996) Percentatges/població de Catalunya: 76,0%	Catalunya Municipis: 946 Comarques: 41 comarques de Catalunya Superfície: 32.105,5 km ² Total habitants: 7.134.697 (segons Padró 2006) Percentatges/població de Catalunya: 100,0%
Unitat d'anàlisi	A efectes de representativitat estadística, la unitat de recollida d'informació de l' <i>Enquesta</i> en totes les seves edicions ha estat l'individu, tot i que l'estructura del global d'informació que recull el qüestionari permet esbrinar tant el conjunt de característiques dels individus entrevistats com les del grup familiar i les de cadascun dels membres que resideixen a la llar.				
Univers estadístic	El conjunt d'individus majors de 18 anys residents a l'antiga àrea metropolitana de Barcelona: 2.174.363 persones	El conjunt d'individus majors de 18 anys residents a la Regió I de Catalunya: 2.991.131 persones	El conjunt d'individus majors de 18 anys residents a la regió metropolitana de Barcelona: 3.275.458 persones	El conjunt d'individus majors de 18 anys residents a la província de Barcelona: 3.762.462 persones	El conjunt d'individus de 16 anys i més residents a Catalunya: 6.049.414 persones
Efectius de la mostra i marge d'error	4.912 individus seleccionats aleatòriament a partir del cens electoral de 1984. Marge d'error per al conjunt de la mostra: ±1,9, per a un nivell de confiança de 2 sigma.	5.061 individus seleccionats aleatòriament a partir del cens electoral de 1989. Marge d'error per al conjunt de la mostra: ±1,9, per a un nivell de confiança de 2 sigma.	5.263 individus seleccionats aleatòriament a partir del cens electoral de 1994. Marge d'error per al conjunt de la mostra: ±1,8, per a un nivell de confiança de 2 sigma.	6.250 individus seleccionats aleatòriament a partir del cens electoral de 1999. Marge d'error per al conjunt de la mostra: ±1,5, per a un nivell de confiança de 2 sigma.	10.398 individus seleccionats a partir d'una mostra aleatòria estratificada a partir del cens de població de 2001. Marge d'error per al conjunt de la mostra: ±0,7, per a un nivell de confiança de 2 sigma.
Càlcul de la mostra	<p>Aplicació de la tècnica del mostreig aleatori estratificat en base a:</p> <p>a) Construcció d'estrats de població homogenis a partir d'una sèrie de variables socioeconòmiques identificatives de les seccions censals del territori objecte d'estudi, contingudes al padró d'habitants o al cens de població corresponent a cada any.</p> <p>b) Càlcul de la grandària mostral segons el volum de població total i l'estimació de la seva variabilitat.</p> <p>c) Distribució dels efectius resultants als estrats prefigurats amb el criteri d'afixació òptima de Neyman, segons el qual com més gran i variable és un estrat major proporció de mostra se li assigna. Amb el nombre mostral de cada estrat es procedeix a l'assignació proporcional de quotes de mostra en termes d'individus corresponents a cada secció.</p> <p>d) Restitució del valor real de les freqüències ponderant el seu pes en el conjunt i garantint, així, una mostra estrictament aleatòria.</p>				
Tipus d'entrevista	Entrevista personal realitzada per entrevistadors i entrevistadores qualificats en el domicili de les persones seleccionades.				
Qüestionari	Tipus: precodificat Nombre de preguntes: 159 Nombre de variables directes: 330 Nombre de posicions d'enregistrament: 625 Durada mitjana d'entrevista: 40 minuts	Tipus: precodificat Nombre de preguntes: 182 Nombre de variables directes: 541 Nombre de posicions d'enregistrament: 879 Durada mitjana d'entrevista: 50 minuts	Tipus: precodificat Nombre de preguntes: 193 Nombre de variables directes: 548 Nombre de posicions d'enregistrament: 921 Durada mitjana d'entrevista: 50 minuts	Tipus: precodificat Nombre de preguntes: 190 Nombre de variables directes: 605 Nombre de posicions d'enregistrament: 1.027 Durada mitjana d'entrevista: 55 minuts	Tipus: precodificat Nombre de preguntes: 196 Nombre de variables directes: 554 Nombre de posicions d'enregistrament: 977 Durada mitjana d'entrevista: 50 minuts
	<p>Estructura interna del qüestionari:</p> <p>a) Preguntes referides al context familiar, que recullen informació de cadascuna de les persones que integren la llar de la persona entrevistada.</p> <p>b) Preguntes referides a l'individu seleccionat i a les condicions de la seva llar basades en diferents àmbits temàtics: estructura familiar, treball i ingressos, consum, habitatge i entorn, ús i imatge del territori i cultura, lleure i relacions socials.</p>				

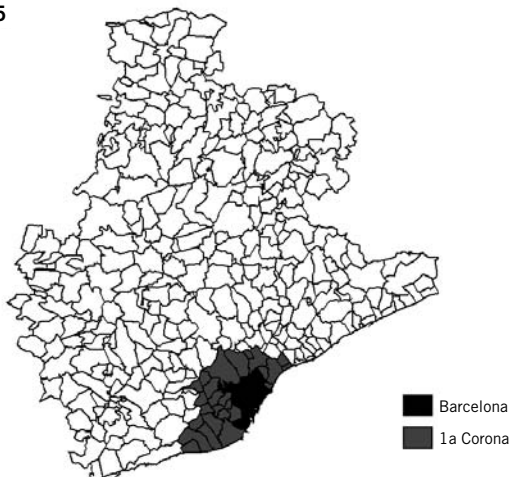
	Enquesta de l'Àrea Metropolitana de Barcelona	Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona	Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona	Enquesta de la Regió de Barcelona	Enquesta de Catalunya
	1985	1990	1995	2000	2006
Treball de camp	Realitzat per CDES (Centre per al Desenvolupament de l'Economia Social) d'octubre de 1985 a març de 1986.	Realitzat per INITS, S.A. de març a juliol de 1990 (Barcelona ciutat) i de setembre a novembre de 1990 (resta del territori).	Realitzat per l'equip de treball de camp de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, entre març i setembre de 1995.	Realitzat per l'equip de treball de camp de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona de gener a novembre de 2000.	Realitzat per l'equip de treball de camp de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona de setembre de 2005 a octubre de 2006.
Processament de dades	En tots els casos, l'acurat disseny de l'organització i la formació del personal enquestador, així com el grau de control assolit (supervisió del 100% dels qüestionaris, control a domicili del 25% de les enquestes realitzades, codificació prèvia sobre paper i doble enregistrament de dades), ha permès minimitzar els errors en els processos de recollida d'informació, codificació i transcripció de resultats i ha garantit, per tant, una gran fiabilitat de les dades obtingudes.				
	El tractament de la informació obtinguda es realitza mitjançant l'anomenat Statistical Package for Social Sciences (SPSS).				

Mapes dels àmbits territorials d'estudi a les diferents edicions de l'ECVHP

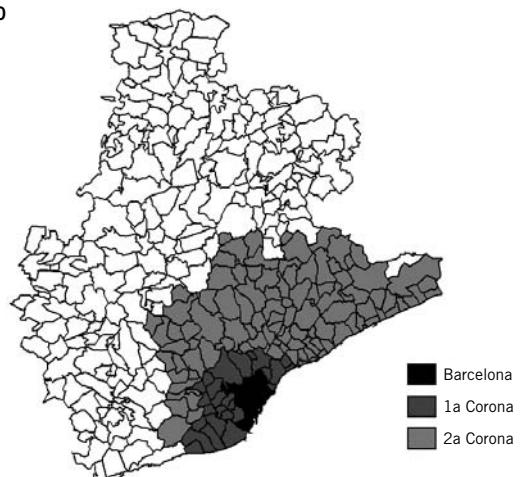
Evolució dels àmbits territorials

Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya, 1985-2006

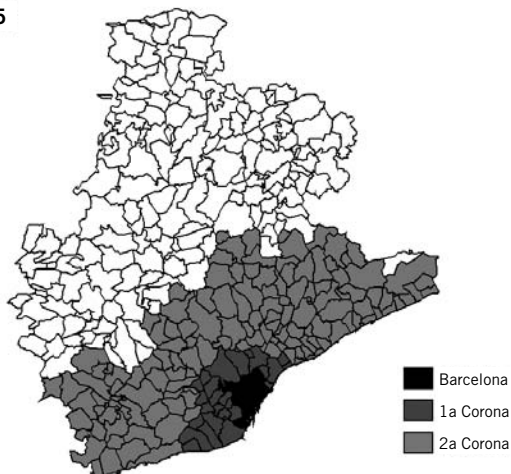
1985

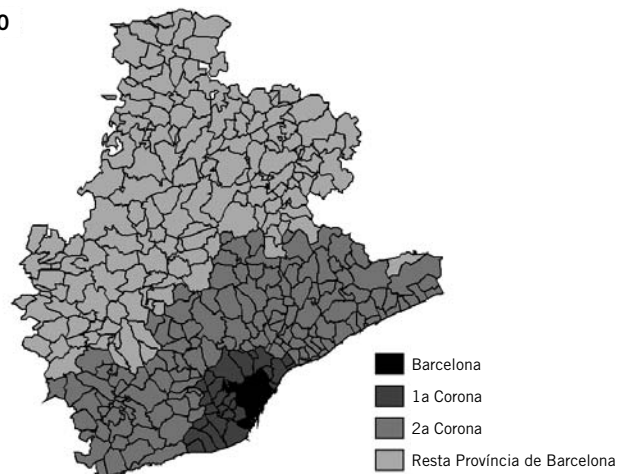
1990

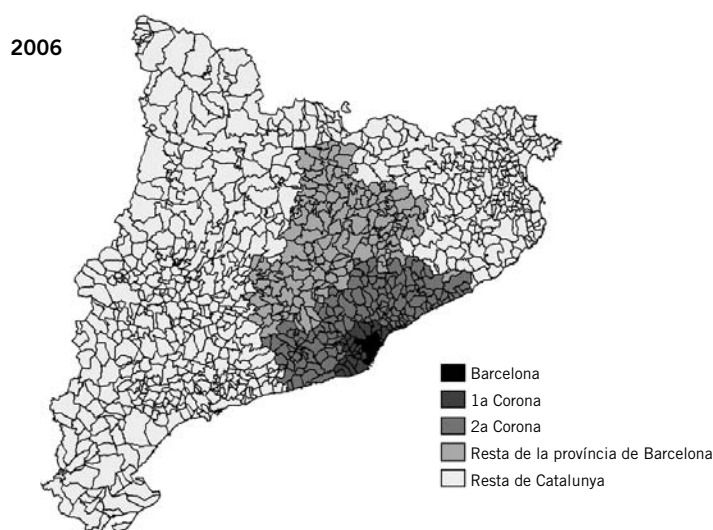

1995

2000

Referències bibliogràfiques

- GINER, S. *et al.* (2002). *Enquesta de la Regió de Barcelona 2000. Informe General*. Barcelona: Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i Diputació de Barcelona.
- LÓPEZ, P.; DOMÍNGUEZ, M.; LOZARES, C. (2000). "Disseny i construcció d'una mostra estratificada a partir de dades censals". *Qüestió*, núm. 24, 1, p. 111-136.
- LÓPEZ, P.; LOZARES, C. (2007). "La construcción de la muestra". *Recerques i Metodologies*, núm. 1.
- LOZARES, C.; DOMÍNGUEZ, M. (1993). *Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990. Territori i realitat social: les zones sociodemogràfiques de la Regió Metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i Diputació de Barcelona.
- LOZARES, C.; DOMÍNGUEZ, M. (1996). "Tratamiento multivariado de subpoblaciones en una gran encuesta social: la construcción de zonas sociales". *Papers. Revista de Sociologia*, núm. 48, p. 71-87.
- LOZARES, C.; LÓPEZ, P. (1991a). "El análisis de componentes principales. Aplicación al análisis de datos secundarios". *Papers. Revista de Sociologia*, núm. 37, p. 31-63.
- LOZARES, C.; LÓPEZ, P. (1991b). "El muestreo estratificado por análisis multivariado". A: LATIESA, M. *El pluralismo metodológico en la investigación social: ensayos típicos*. Granada: Universidad de Granada, p. 107-160.
- LOZARES, C.; LÓPEZ, P.; FLORES, J. L. (2003). *Zones socials per al territori de la província de Barcelona: una cartografia social*. Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans.

Pobresa i exclusió social a la ciutat de Barcelona

Pobresa econòmica
Vulnerabilitat laboral
Vulnerabilitat educativa
Vulnerabilitat residencial
Vulnerabilitat relacional

Octubre 2009

Ajuntament de Barcelona